

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI

**HZ. YUSUF KONULU MİNYATÜRLERDE
KOMPOZİSYON DÜZENİ VE SANATSAL
ÜRETİMLER**
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

HARUN GÜVEN

**DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ İ.M.V. NOYAN GÜVEN**

KASTAMONU 2020

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HZ. YUSUF KONULU MİNYATÜRLERDE KOMPOZİSYON
DÜZENİ VE SANATSAL ÜRETİMLER**

Harun GÜVEN

Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi: İ.M.V. Noyan GÜVEN

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Ömer ZAIMOĞLU

Jüri Üyesi: Doç. Ruhi KONAK

KASTAMONU – 2020

TEZ ONAYI

Harun GÜVEN tarafından hazırlanan " **Hz. Yusuf Konulu Minyatürlerde Kompozisyon Düzeni ve Sanatsal Çalışmalar**" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği / oy çokluğu** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS** olarak kabul edilmiştir.

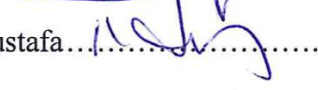
Jüri Başkanı

Doç. Dr. Ömer ZAIMOĞLU
Akdeniz Üniversitesi

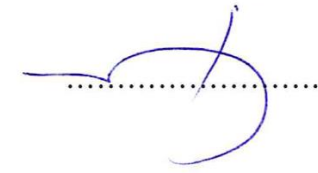
Jüri Üyesi
(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Mustafa
Vuslat Noyan GÜVEN
Kastamonu Üniversitesi

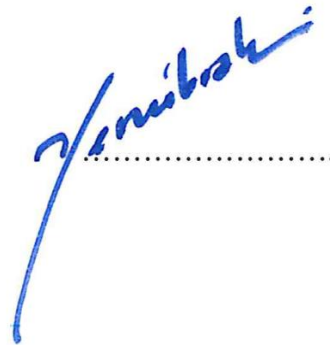
Jüri Üyesi

Doç. Ruhi KONAK
Kastamonu Üniversitesi

10/01/2020

Enstitü Müdürü Doç. Dr. İbrahim YENEN

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Harun GÜVEN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

HZ. YUSUF KONULU MİNYATÜRLERDE KOMPOZİSYON DÜZENİ VE SANATSAL ÜRETİMLER

Harun GÜVEN

Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi. İ.M.V. Noyan GÜVEN

Yusuf kıssası, kutsal kitaplar Tevrat ve Kur'an-ı Kerim'de detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kıssanın ders niteliğinde vermiş olduğu mesajlar kendisinden Ahsenü'l-Kasas yani, kıssaların en güzeli diye adlandırılmasına neden olmuştur. Bu zengin konu şairler ve yazarlar tarafından sık sık işlenmiştir. Konu zenginliğinden dolayı yazarlar ve şairlerle sınırlı kalmamıştır. Konu yelpazesinin genişliği nedeniyle minyatür sanatçılarının da dikkatini çekmiştir. Bununla ilgili farklı dönemlerde ve farklı sanatçılar tarafından kıssanın birçok minyatürleri yapılmıştır. Kıssayla ilgili minyatürler Hz. Yusuf'un hayatının bütün dönemlerini konu edinmiştir. Bu dönemler kıssaya göre; Hz. Yusuf'un rüyasına, rüyasından kardeşleri tarafında kuyuya atılmasına ve kuyudan çıkarılıp Mısır'a Aziz olmasına kadar geçen bütün evreleri içermektedir. Bu bağlamda Hz. Yusuf'un hayatı ele alınarak minyatür sanatında işlenen çalışmaların kompozisyon düzeni açısından değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Minyatür Sanatı, Yusuf, Ahsenü'l-Kasas, Kompozisyon Düzeni,

Sanat.

Yıl 2020, Sayfa 106

ABSTRACT

Msc Thesis

THE COMPOSITION SYSTEM AND ARTISTIC PRODUCTIONS IN THE MINIATURES THEMED PROPHET JOSEPH

Kastamonu University
Social Sciences Institute
Department of Art and Design

Supervisor: Assist Prof. Dr. İ.M.V. Noyan Güven

The story of Prophet Joseph is discussed in detail in the holy books, the Torah and the Holy Quran. The messages given by this story in the nature of the lecture caused it to be called as Ahsenu'l-Kasas, that is, the best of the all stories. This substantial subject is often studied by poets and writers and it is not limited to writers and poets due to the extensiveness of it. It also attracted the attention of miniature artists due to the wide range of subjects. To the extent that many miniatures of this story were made by different artists in different periods. All the periods of Prophet Joseph's life are discussed in the miniatures related with the story. By subject, these periods include all the stages from Joseph's dream, to his being thrown into the well by his brothers and being removed from the well to become a Saint in Egypt. Within this context, in this study by addressing the the life of Prophet Joseph it is aimed to discuss the evaluation of the works in miniature art in terms of composition order.

Key words: Miniature Art, Joseph, Ahsenu'l-Kasas (Best of the all stories), Composition, System, Art.

Year 2020, Page 106

ÖNSÖZ

Tezimi hazırlama sürecinde bilgilerini benden esirgemeyen lisans ve yüksek lisans dönemlerinde, minyatür sanatındaki engin bilgileriyle tecrübelerini her zaman benimle paylaşan değerli hocam Doç. Ruhi Konak'a, sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Maddi ve manevi desteğiyle her an yanımda olan eşime, oğluma ve yurtdışındaki müzelerden edindiğim çalışmaların ve belgelerin sabırla çevirisini yapan değerli ağabeyim Hazar Faruk GÜVEN'e sevgi ve saygımı sunarım. Ayrıca beni akademik hayata hazırlarken hiçbir emeğini esirgemeyip beni özveri ve sabırla dinleyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi. İ.M.V. Noyan GÜVEN'e teşekkürü ve minneti borç bilirim

Harun GÜVEN
Kastamonu, Ocak, 2020

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	IV
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VII
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	IX
RESİM LİSTESİ	X
1. GİRİŞ	1
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	13
2.1. Amaç	16
2.2. Önem	17
2.3. Sınırlılıklar.....	17
2.4. Yöntem	17
3. HZ. YUSUF’UN HAYATI	19
3.1. Kur’an-ı Kerim’e Göre Yusuf Kıssası.....	20
3.2. Tevrat’a Göre Yusuf Kıssası	28
4. HZ. YUSUF KONULU MİNYATÜRLER	34
4.1. Hz. Yusuf’un Hz. Yakup’tan Ayrılması Konulu Minyatür	35
4.2. Hz. Yusuf’un Kardeşleri Tarafından Dövülerek Çöle Götürülmesi Konulu Minyatür	36
4.3. Hz. Yakup’a Hz. Yusuf Peygamberin Öldüğünün Söylenmesi Konulu Minyatür	38
4.4. Hz. Yusuf’un Kuyuya Atılması ve Kuyudan Çıkarılması Konulu Minyatürler	39
4.5. Hz. Yusuf’un Mısır’a Yolculuğu Konulu Minyatür	48
4.6. Hz. Yusuf’un Köle Pazarında Satılması Konulu Minyatürler.....	49
4.7. Hz. Yusuf ile Züleyha’nın Karşılaşması Konulu Minyatürler	56
4. 8. Yusuf’un Züleyha’nın İzniyle Çobanlık Yapması Konulu Minyatürler	58
4. 9. Züleyha’nın Yusuf’tan Murad Almak İstemesi Konulu Minyatürler.....	62
4. 10. Hz. Yusuf’un Güzelliği Karşısında Kadınların Ellerini Kesmesi Konulu Minyatürler	65
4. 11. Hz. Yusuf Zindana Atılması Konulu Minyatür	72
4. 12. Hz. Yusuf’un Mısır Kralının Rüyasını Yorumlaması Konulu Minyatürler .	73

4. 13. Hz. Yusuf'un Mısır Azizi Olması Konulu Minyatürler	76
4. 14. Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan Yardım İstemesi Konulu Minyatürler	78
4. 15. Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın Gözlerini Açması Konulu Minyatür.....	81
4. 16. Hz. Yusuf İle Züleyha'nın Evlenmesi Konulu Minyatür	82
4.17. Hz. Yusuf'un, Yakup Peygambere Gömleğini Göndermesi Konulu Minyatür	84
4.18. Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un Kavuşması Konulu Minyatürler	85
5. SANATSAL ÇALIŞMALAR	88
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	93
KAYNAKLAR	96
ÖZGEÇMİŞ.....	102

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	Aleyhi selam
BSB.	Berlin, Staatsbibliothek
c.c.	Celle Celalühu
CBL.	Chester Beatty Library
KMM.	Konya Mevlana Müzesi
TSMK.	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TSM H.	Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Odası
PBN.	Paris, Bibliothèque Nationale
BKZ.	Bakınız
yy.	Yüzyıl
s.	Sayfa
S.	Sayı
SK.	Süleymaniye Kütüphanesi
vb.	Ve benzeri

RESİM LİSTESİ

Resim 1 Hz. Yakup'un Oğlu Hz. Yusuf'tan Ayrılması, Hadikatü's-Süedâ, 1586, KMM, 93, 20a (Turan, 2015, s. 262).	36
Resim 2 Yusuf'un kardeşleri tarafından çöle getirilmesi, Heft Evreng, TSMK H. 1084, y, 67b. (Uluç, 2014, s. 12).	37
Resim 3 Hz. Yakub'a Hz. Yusuf'un Öldüğünün Söylenmesi, Hadikatü's-Süedâ, 1586, KMM, 93, 24b. (Turan, 2015, s. 264)	39
Resim 4 Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılması, Fâlname, TSM. 1703, f. 36b. 56v (Turan, 2014, s. 154).	40
Resim 5 Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılışı Heft Evreng, (Http-4)	41
Resim 6 Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılışı, Kısasü'l Enbiyâ, 16. yy, Berlin, Staatsbibliothek, fol. 56v.(http://www. wdl.org/en/item/7494/view/1/118/ (Turan, 2014, s. 154).	42
Resim 7 Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılışı, Kısas'ı-Enbiya, New York Halk Kütüphanesi, fol. 43v (Http-5)	43
Resim 8 Hz. Yusuf'un Kuyuya Atılması, Hadikatü's-Süedâ, 1586, KMM, 93, 22b. (Turan, 2015, s. 263).	44
Resim 9 Hz. Yusuf Kuyu Sahnesi, Hadikatü's-Süedâ, yaklaşık 1600, Londra, British Library, Or. 12009, fol. 30b.(Turan, 2014, s. 154).	45
Resim 10 Hz. Yusuf kuyuda, metmuseum, Heft Evreng (Http-6).....	46
Resim 11 Cebrail'in Kuyuda Hz. Yusuf'a Görünmesi, Heft Evreng, 1556-65, Freer Gallery of Art, Washington, D. C., 46.12, fol. 105r. (Turan, 2014, s. 153)..	47
Resim 12 Hz. Yusuf'un kuyudan çıkarılışı, Heft Evreng, TSMK H. 1084, y, 72a. (Uluç, 2014, s. 409).....	48
Resim 13 Ejderha'nın Nil'de yıkanacak olan Yusuf'u bakışlara karşı örtmesi, Yûsuf'u Züleyhâ CBL 428 (And, 2012, s. 428).....	49
Resim 14 Malik'in Hz. Yusuf'a Güzel Elbiseler Giydirerek Satmak İçin Köle Pazarına Götürmesi, Hadikatü's-Süedâ, 1593-4, SK, Fatih 4321, 38b (Turan, 2015, s. 267).	50
Resim 15 Hz. Yusuf köle pazarında, metmuseum, Heft Evreng, Katılım numarası: 57.51.39.21(Http-7).....	51
Resim 16 Hz. Yusuf'un köle pazarında satılması, (Kısas'ı-Enbiya, SK. Hamidiye 980, s. 40).	52
Resim 17 Malik'in Hz. Yusuf'a Güzel Elbiseler Giydirerek Satmak İçin Köle Pazarına Götürmesi, Ravzatü'ş-Şühedâ, 1590-1600, BSB, Ms. Diez A. fol 5, 28a(Turan, 2015, s. 349).	53
Resim 18 Hz. Yusuf'un köle pazarında satılması, Sa'di, (Külliyat), Walters Sanat Müzesi Ms. W.616, fol.315a (Http- 8).....	54
Resim 19 Malik'in Hz. Yusuf'a Güzel Elbiseler Giydirmesi, Hadikatü's-Süeda 1595, PBN, Suppl. Turc 1088, 31a(Turan, 2015, s. 275).....	55

Resim 20 Hz. Yusuf'un köle pazarında satılması, Heft Evreng, Bodleian Kütüphanesi MS. Hyde 10. (Http-9)	56
Resim 21 Hz. Yusuf ile Züleyha'nın karşılaşması, Mahzenü'l-Esrâr, Kayıt no:1941,0619,0.10 (Http-10).....	57
Resim 22 Züleyha'nın Yusuf'u hamamdan çıkarken görüp bayılması, Yûsuf'u Züleyhâ, (And, 2012, s. 430).....	58
Resim 23 Yusuf sürülerine bakıyor: Freer Sanat Galerisi, Heft Evreng, (Http-11)...	60
Resim 24 Yusuf'un Züleyha'nın izniyle davar gütmesi: Yusuf'u Züleyha, CBL. 428 (And, 2012, s. 437).....	61
Resim 25 Sürülere Yönelik Yusuf Heft Evreng, metmuseum, Katılım numarası: 13.228.5.3. S. H.10.(Http-12).....	62
Resim 26 Yusuf'un baştan çıkarılışı, Heft Evreng, bidon. Arşiv, who, D1. d3 (Http- 13).....	63
Resim 27 Yusuf'un Elbisesinin eteğini tutmaya çalışan Züleyha, Heft Evreng, Kayıt no:13.228.5.4. S. H.10 (Http-14).....	64
Resim 28 Yusuf ve Züleyha, Sa'di Bustan, metmuseum kayıt no: 1974.294.4. S. H. 11 (Http-15).....	65
Resim 29 Portakal soyan kadınların Yusuf'u görünce ellerini kesmeleri, (Kısas'ı-Enbiya, SK. Hamidiye 980, s. 46).....	66
Resim 30 Yusuf Züleyha ve kadınların huzurunda, Heft Evreng, British Museum kayıt no: 1937,0710,0.326 (Http-16).....	67
Resim 31 Kadınların Yusuf'u görünce parmaklarını kesmesi, Heft Evreng, British Museum, kayıt no: 1914,0407,0.7 (Http-17).....	68
Resim 32 Yusuf'un karşısında Memphis'li kadınların bayılıp ellerini kesmesi, Kısas'ı-Enbiya, New York Halk Kütüphanesi, Spencer Coll. fol. 48v (Http-18).....	69
Resim 33 Yusuf'un karşısında hayrete düşmüş Mısırlı kadınlar ellerini keserler, Heft Evreng, Walters Sanat Müzesi Bayan W.808, fol. 124a, (Http-19).....	70
Resim 34 Yusuf'a hayran kalan Züleyha'nın nedimelerinin meyve yerine ellerini kesmeleri, TSMK H. 1084, y 137a,(Uluç, 2014, s. 416).....	71
Resim 35 Züleyha'nın Yusuf'u zindanda ziyaret etmesi, TSMK H. 1084, y.149b,(Uluç, 2014, s. 418).....	73
Resim 36 Yusuf, Mısır Kralının rüyasını açıklar, Heft Evreng, Walters Sanat Müzesi Bayan W.808, fol. 124a (Http-20).....	74
Resim 37 Yusuf'un Mısır hâkiminin rüyasını tefsiri, TSMK H. 1084, y. 160b,(Uluç, 2014, s. 420).	75
Resim 38 Mısır valisi olan Yusuf, küçük bir tahtta oturuyor, Kısas'ı-Enbiya New York Halk Kütüphanesi, Spencer Coll. Pers. MS. 46, (Http-21).....	77
Resim 39 Kıtık döneminde Yusuf peygamberin buğday dağıtması, (Kısas'ı-Enbiya, SK. Hamidiye, 980, s. 56).	78
Resim 40 Yaşlı Züleyha'nın Yusuf'un yolundan geçişini gözlemesi, Yusuf'u Züleyha, CBL 428(And, 2012, s. 440).	79

Resim 41 Kör olan Züleyha'nın Yusuf'tan yardım istemesi, TSMK H. 1084, y, 171a(Uluç,2014, s. 421).	80
Resim 42 Yaşlı ve gözleri görmeyen Züleyha'nın, Yusuf'un huzuruna çıkması, Yusuf'u Züleyha, CBL 428(And, 2012, s.441).	81
Resim 43 Yusuf'un Züleyha'nın gözlerini açması, Yusuf'u Züleyha CBL 428(And 2012, s. 422).	82
Resim 44 Yusuf ve Züleyha'nın düğünü, Heft Evreng (Http-22).....	83
Resim 45 Hz. Yakup'un, Yusuf peygamberin gömleğini koklaması, (Kısas'ı-Enbiya, SK Hamidiye, 980, s. 60).	85
Resim 46 Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un kavuşması, Kısas'ı-Enbiya, Diez A fol. 3, f.82v, (Http-23)	86
Resim 47 Hz. Ya'kûb ile Yûsuf'un kavuşması, Kısasü'l-Enbiya, SK Hamidiye 980(And, 2012, s. 162).	87

1. GİRİŞ

Yayınlarda yer aldığı şekliyle minyatür,

“El yazmalarına metni aydınlatmak amacıyla yerleştirilen açıklayıcı resimlerdir. Batı’da kökeni Antik Çağ’a, Doğu’daysa İslam öncesi dönemlere kadar inen el yazması ressamlığı, ortaçağ boyunca yaygın bir sanat dalı olmuştur. İslam dünyasında hat sanatıyla birlikte gelişen bu sanat, 13.yy’dan 19.yy’a değin egemen resim türü haline gelmiştir” (Renda, 2005, s. 1262).

Minyatür, Latince kırmızı ile boyamak anlamına gelen “miniare” sözcüğünden gelmektedir. Bir kitapta konu başlıklarını kırmızı ile belirtmek için kullanılan “miniare” terimi zamanla yazılı metni süsleyen ve destekleyen resimler içinde kullanılmaya başlanmıştır (Keser, 2009, s. 215).

Bir diğer yayındaki tanıma göre,

“Minyatür terimi, ortaçağ Avrupa’sında yazma kitapların bölüm başlarına yapılan tezhiplerle (süslemelerde) baş harfleri vurgulamak amacıyla kullanılan kırmızı boya minium’dan türetilmiştir ve söz konusu tezhipleri tanımlar. Daha sonraları Latince miniare kökünden türetilerek İtalyancaya miniatura, Fransızcaya miniature biçiminde geçip zamanla yazma kitaplardaki resimleri ifade etmek için kullanılan terim, Türkçeye Batı dillerinden girmiştir. Ancak Osmanlı dönemi kaynaklarında minyatür teriminin yerine tasvir veya nakış sözcüklerinin kullanıldığı görülür” (Mahir, 2012, s. 15).

Yayınlarda yer alan ve güncel ortamda kabul gören tanım, Konak tarafından şu şekilde eleştirmektedir:

“Bu durum benzer yönleri olan iki farklı biçimin aynı içeriğe sahip olduğu hususunda bir kamı oluşturma çabasını yansıtsa da aslında minyatür kelimesi ile nakış kelimesinin kapsadığı içerikler oldukça farklıdır. Zira minyatür kelimesinin Osmanlıcada nakış kelimesi ile karşılandığını dile getiren yayınlara bakıldığında, minyatür kelimesi ile sadece kitap sanatları kapsamına giren resimlerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Oysa nakış kelimesi kapsamında hurde nakış, nakış resim, meclis, şebih, suver, tasvir, resim, nigar, tarrahi, kalemi siyah, vb. isimlerle anılan eserler sadece kitap sanatları ile ilişkili değildir. Kitabın dışında ve farklı malzemelere uygulanmış birçok örneği mevcuttur. Diğer taraftan Türk İslam toplumunun resim sanatını temsil eden bu resimler (nakış/minyatür), sadece kitap resmi olmadığı gibi kitapta yer almasından dolayı özellik kazanmış da değildir. Türk ve İslam dünyasında farklı dönemlerde üretilmiş resim örnekleri incelendiğinde bu resim türünün kâğıt, maden, ahşap, kemik, farklı duvar yüzeyleri, dokuma, çini, deri, vd. malzemelerin üzerine de uygulandığı görülmektedir” (Konak, 2018, s.371).

“Minyatür (...) kendine has biçim özelliklerinden dolayı dönem, akım ve düşünce adlarıyla anılan sanat üretimlerine benzer şekilde ortaya çıkmış ve gelişmiş sanatsal bir biçimdir. Tanım yapılırken biçim açısından değil de malzeme açısından yaklaşıldığı için konu bu detayla sınırlı kalmıştır” (Konak, 2015, s. 237).

Biçim açısından minyatürün tanımını kapsamlı bir şekilde ele alan Konak’a göre:

“Minyatürde tasarımı şekillendiren en önemli unsur, resmin biçim özelliklerini betimleyici bir karaktere yönlendiren gerçeklik anlayışıdır. Minyatür, konu ve nesnel ortam açısından yararlandığı gerçeklik durumu ile natüralist; tasarlanmış gerçeklik durumu ile de soyut bir resimdir. Yani minyatür, natüralist ve soyut her iki yaklaşıma da atıfta bulunarak; görünen dünyanın verilerini, tanınabilir ve organizasyonları açısından anlaşılabilir bir yaklaşımla yansıtan resimdir. Bu biçim özelliği nakkaşın her koşulda görünen gerçekliği taklit etme ihtiyacından kaynaklanır” (Konak, Uçar, 2015, s. 5).

Türk minyatür sanatının kökenine ilişkin yayınlar incelendiğinde, günümüze ulaşılmış erken tarihli örneklerin Uygur Türk’lerine dayandığı anlaşılmaktadır. Türk minyatür sanatının Uygurlardan sonraki gelişimini Selçuklu, İlhanlı, Celâyirli, İncû, Muzafferi, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timurlu, Safavi, Memlük, Özbek, Bâbü ve Osmanlı dönemi bağlamında farklı dönem, sanatçı, üslup ve eserler bağlamında izlemek mümkündür (Konak, 2007, s.1).

Uygur resim sanatının Türk İslam resim sanatına etkilerini, direkt ve dolaylı yollardan izah etmek mümkün olsa da asıl etkinin biçim dilinin benzeşmesi noktasında belirginleştiği söylenebilir. Uygur sanatı “İslamiyet’ten sonraki Türk sanatına büyük etkilerde bulunmuştur” (Çoruhlu, 2007, s. 229).

“Uygur Türkleri’nin, Hoço merkezleri olmak üzere Turfan bölgesinde meydana getirdikleri en eski minyatürler, daha sonraki Türk minyatür sanatının kaynakları olmuştur. Duvar resimleri yanında, bu minyatürler hem sayıca az, hem de çoğu parçalar halinde olmakla beraber, gerçekçi üslupları ve portre özellikleri bakımından Türk minyatürlerinin karakteristik gelişmesinde kaynak olmuştur. Bunlar Uygur duvar resimleri (freskleri)’nin küçültülmüş örneklerinden başka bir şey değildi, şeklinde değerlendirilir” (Aslanapa, 1993, s. 195).

Uygurların gerçekçi üslup ve portre özellikleri bakımından Türk minyatürünün gelişmesine katkı sunduğu ve Orta Asya porte ressamlığının Uygurlar tarafından başlatıldığı söylenebilir. Zira yayınlarda yer aldığı üzere, “Uygur ressamlarının modele göre çizilmiş portre eskizleri vardır. Berlin Müzesi’nde kâğıt üzerine mürekkeple yapılmış resimde müsvedde halinde çizilen şahıs yüzlerinde bunların nasıl resmedildiği adlarıyla beraber gösterilmiştir. Uygur resim ve minyatürleri o zaman yaşayan Türk’leri canlandırmaktadır” (Aslanapa, 1993, s. 195).

Kendinden sonraki dönemleri kültürel ve sanatsal anlamda etkiledikleri bilinen Uygurların önemli sanat merkezleri vardır. Bunlardan:

“Hoço resimleri Uygur sanat dünyası için karakteristik özelliklere sahiptir. Hoço ve Bezeklik resimleri, İslami dönemde İran ve Hindistan çevrelerinde gelişen minyatür sanatını etkileyen ana kaynaklardan sayılmışlardır. Bu resimlerde dikkati çeken kuvvetli şematizm ve resim düzenindeki açık seçiklik, minyatür şemacılığına da elverişli bir anlayışı göstermektedir(...) Bu resimlerin Türk sanatlarındaki şiddetli dinamizmin geleneksel çıkış noktalarından bazıları olduğu da düşünülebilir. Bezeklikte bulunmuş olan prens ve prenses resimleri de Orta Asya bölgelerinde yüzyıllar boyunca gelişen resim sanatlarının İslami dönem öncesinde eriştiği birer doruk noktası gibidirler” (Tansuğ, 2006, s.125.126).

Uygurlardan sonraki evrede Türk minyatür sanatına ilişkin bulgular Gazneli ve Selçuklulara aittir.

“İslamiyet’ten önce Orta Asya’da Uygur Türklerinin pek ileri götürdükleri resim sanatı, İslamiyet’ten sonra da durmamış ve çeşitli yollarla Anadolu’ya intikal etmiştir. Ayrıca, bilindiği üzere İran, Mezopotamya ve Anadolu XI. yüzyılın ikinci yarısından 1258 Moğol istilasına kadar Selçuklu İmparatorluğunun, daha sonra da çeşitli Selçuklu atabeyliklerinin idareleri altında tamamıyla Selçuk Türklerinin hâkimiyetine tâbiydi. Yani, sözü edilen tarihler arasında İslâm dünyasının hakiki hâkimi Selçuklu Türkleriydi. Nitekim Bağdad’ta ilk İslâm minyatür mektebini açanlar Selçuklu Türkleri olmuştur. Bu bakımdan Selçuklu çığırını şeklinde tarif edebileceğimiz bu mektebin minyatürleri, Selçuklu sultan ve emirlerinin kâtip ve nakkaşları olan Uygurlu Türkler tarafından geliştirilmiştir” (Binark, 1975, s. 42).

Selçuklu mekteplerinde Varka ve Gülşah adlı minyatürler yapılmıştır. “(..Varka ve Gülşah adlı Farsça nazım hikâye kitabının minyatürlerinin, Selçuklu minyatür sanatını yansıttığı kabul edilir (Kuban, 2017, s. 200) Varka ve Gülşah minyatürleri “(..70 sayfa olup, 71 minyatürü ihtiva eder. XI. yüzyılda yaşamış olan Ayyuki adlı bir şaire atfedilen eser, Gazneli Sultan Mahmud’a ithaf edilmiştir” (Binark, 1975, s. 42).

“Gaznelilerin Leşker-i Bazar Sarayı fresklerinde aynı yüzyıl sonundan Selçukluların merkezi Rey’deki duvar resimlerinde, Rey ve Keşan minâî ve perdahlı keramikleri ile çinilerde Uygur resminin etkileri kendini gösterir. Uygur resim ve minyatür üslubu birçok değişiklikler geçirmekle beraber esasları bozulmadan XV. yy. içlerine kadar devam etmiştir. Türkler Orta Asya’dan Uygur resim üslubunu batıya getirerek Gazne, Rey, Keşan, Musul ve Anadolu’ya yerleştirmişlerdir. Büyük Selçuklu devletinin kurucusu Tuğrul Bey’in 1055’de Bağdad’a girerek Sultan ünvanını alması, Selçuklu sanat ve kültürünün bu bölgede yayılmasının başlangıcıdır. Keramiklerde ve sayıları pek az olan erken devir Selçuklu çinilerinde Büyük Selçuklu üslubundan iyi fikirler veren birçok resimler kalmıştır. Bunların en belirli özelliği Selçukluların o zamanki hayatını, tiplerini, kıyafetlerini, savaş sahnelerine varıncaya kadar realist bir görüşle canlandırmalarıdır. Fakat minyatür olarak Selçuklu üslubunu gösteren eserler ancak XII. yy. sonundan itibaren zamanımıza gelmiştir” (Aslanapa, 1997, s. 364).

Yukarıda da belirtildiği üzere,

“Maniheist Uygur minyatürleri, figür tipleri ve kompozisyon anlayışı bakımından Selçuklu minyatürlerinin öncüleri sayılmaktadır. Selçuklu minyatürleri, Selçuklu Türkleri’nin İran’dan Mezopotamya, Suriye ve Anadolu’ya yayılmasıyla ilk Türk-İslâm minyatür üslubu doğmuştur. Günümüze ulaşan en eski örnekler, Dioskorides’in şifalı

otlar adlı eserinin Kitab el-Haşa-iş ve Galen'in (Câlinûs). Zehirlenmeler konusundaki eserinin Kitâbü't-Tiryâk adlı Arapça çevirilerinde görülür. Antik el yazmalarından kopya edilen bu ilk tasvirler Bizans resminin etkileri yansımıştır. En erkeni olan XI. yüzyılın sonlarına ait Dioskorides yazmasının resimleri genellikle metnin arasına sıkıştırılmış çerçevesiz, basit bitki ve hayvan tasvirleri şeklindedir" (Mahir, 2005, s. 118).

Minyatür sanatında Uygurların sanat birikiminden yararlanarak başarılı örneklerin verildiği başka bir dönemin ise İlhanlılar dönemi olduğu bilinmektedir. Bu dönemde de Uygur resim sanatının önemli etkilerinin olduğundan söz edilebilir. İlhanlılar döneminde "İran'da minyatür sanatı XIII. ve XIV. yüzyıllarda İlhanlılar zamanında onların saraylarında çalışan Uygurlu Türk nakkaşların getirdikleri Orta Asya Türk resminin tesiriyle başlamıştır." (Binark, 1973, s. 40). "İlhanlıların hâkimiyeti ile Uygur ressamı minyatür sanatında yeni bir parlak devir açmış, Meraga ve Tebriz gibi merkezlerde Uygurlu sanatçıların elinde minyatür sanatlarının şaheserleri meydana gelmiştir." (K. Güney, A. Güney, 2000, s. 110). Yayınlarda, İlhanlıların Uygurlu sanatçıların etkisinde kaldıkları gibi Uzakdoğu ve Çin sanatının da etkilerini İran'a taşıdıkları belirtilir: "İlhanlıların hâkim olduğu İran'da hazırlanan yazmalar Uzakdoğu ve özellikle Çin sanatına özgü bir teknikle resimlenmiştir. Merâğa'da kaleme alınmış hekim İbn Butîşû'un Menâfi'u'l-hayevân'ı ile Bîrûnî'nin el-Âşârü'l-bâkiye'si bu döneme ait melez üslûbun sergilendiği başlıca eserlerdir" (Mahir, 2005, s. 119).

"İlhanlılar zamanında en çok resimlenen bir kitap da Şehnâme olmuştur. İlhanlı sülâlesi: İran'ın yerlileri olmadığı halde, sanatı bu bölgede büyük ölçüde desteklemişler; ressamı, Firdevsi'nin bu şaheserlerini resimlemekle görevlendirmişlerdir. İlk Şehnâme yazmalarından biri, "Demotte Şehnâmesi" diye anılmaktadır. 1320 tarihinde Tebriz'de yazılmış ve birçok nakkaş tarafından resimlenmiştir. Bu yazmanın elli beş tane olan ve çoğu büyük boyda bulunan minyatürleri dünya şaheserleri arasında yer alacak değerdedir. Şimdi çeşitli müzelere ve özel koleksiyonlara dağılmıştır. Demotte Şehnâmesi'ndeki minyatürlerden birçoğunun monümental üslubu ve savaş sahneleri, Çin Türkistan'ında Khoço kazılarında ortaya çıkarılan Uygur Türkleri'nin duvar resimlerini andırır. Bu minyatürlerden İsfendiyar'ın cenaze alayını gösteren ve bugün British Museum'da bulunan bir tanesinde Türk-Moğol çizgi üslubu, öteki minyatürlerde görüldüğünden daha fazla göze çarpar" (Yetkin, 1984, s. 196).

İlhanlılar döneminden sonra diğer önemli minyatür dönemleri olan; Celayirler, İncûlar, Muzafferiler aynı bölümde ele alınmıştır. "İncü Devleti (1303-1353), Şiraz'da, Tebriz'de, Bağdat'ta önemli eserler ortaya koyan Celayirli (1376-1410), Celayirli'lerin sanatına yakın bir anlayışla eserler veren Muzafferiler (1353-1393) resim sanatına katkıda bulunmuştur" (Özkeçeci, 2014, s. 224).

Celâyirli'lerin kendilerinden önceki dönemlerin minyatür birikiminden hareketle ortaya yeni bir üslup çıkardıkları bilinmektedir. "Celâyirli sanatçıları, Muzafferilerden farklı olarak İncüler gibi, tabanı ve geleneği Türk-İran retoriğine bağlı Uzak Doğu ve

Uygur resmi ile Selçuklu ığı İslâm dünyası minyatür geleneklerini kaynaştıran yepyeni bir üslubu geliştirmişlerdir” (Başkan, 2014, s. 103).

“Celâyirîliler devrinde klasik İslâm minyatürünün biçimlendiğı yüzeysel ve dekoratif bir resim üslubunun olduğu görülür. Sultan Ahmed Celâyir’in zamanında Bağdat’ta Cüneyd Nakkaş tarafından ortaya konulan üslup sonraki dönemlerde daha da geliştirilmiştir. Manzara ve insan figürlerinin küçük tutulduğu, doğa ayrıntılarında zarif çiçek ve bitki kümelerinin yer aldığı bu üslubun en yetkin örnekleri Hâcû-yi Kirmânî’nin Hamsesinde bulunmaktadır. Yine İlhanlılar’ın ardından Şiraz’da hüküm süren İncülular’ın hamiliğindeki hazırlanmış eserlerdeki minyatürler ise fonu canlı renklerde olan ve duvar resimleriyle benzerlik taşıyan iri figürlü bir üslûba sahiptir. 731 (1330-31) yılına ait, bilinen en erken tarihli Firdevsî-i Tûsi Şehnamesinin minyatürleri bu üslûbu temsil eder. 1353’ten sonra Şiraz’da hakimiyeti ele geçiren Muzafferiler döneminde resimlenmiş eserlerdeki minyatürlerin sayfa içerisinde kapladığı alanın küçüldüğü görülür. Böylece küçülen boyutlara paralel biçimde insan figürlerinin de küçüldüğü, zarifleştiğı ve ayrıntıların daha ince bir işçilikle yansıtıldığı bir tasvir tarzı ortaya çıkmıştır. Bu üslûpta resimlenmiş eserlerin başlıcalarını iki Şehnâme nüshası oluşturmaktadır” (Mahir, 2005, s. 119).

Türklerin İslamiyet’i benimsemesinden sonra, Türk sanatında yeni bir döneme girildiğı bilinir. Sanatsal ve kültürel evrede birbirinin devamı niteliğinde olan bu dönemlerde geçmişin sanat birikiminden yararlanıldığı söylenebilir. Bu birikimin İslam sonrası evrede yeni bir üslubun oluşmasına katkı sunduğı belirtilir. Bu üslup biçim açısından Türk İslam minyatürlerindeki benzerliklerin kaynağını oluşturmaktadır. Karakoyunlu ve Akkoyunlu minyatür dönemleri de biçim açısından bu dönemlerin devamı olarak ele alınmaktadır. “15.yy’ın ikinci yarısında İran’ın siyasal ortamı değışmiş, önceleri Doğı Anadolu’da bir beylik olan Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenleri İran’ın büyük bir bölümünü ele geçirmiştir...” (İnal, 2005, s. 1264). İran’da güçlü bir yapılanma oluşturan bu devletlerin sanatsal alanda da önemleri bilinmektedir. “XIV ve XV. yüzyıllarda Doğı Anadolu, Azerbaycan, İran ve Irak’ta hüküm süren Karakoyunlular ve Akkoyunlular döneminde geliştirilen ve Türkmen üslûbu denilen yeni bir tarz doğmuştur” (Mahir, 2005, s. 120). Türkmen üslubu olarak bilinen dönemin özelliklerini ele alan Aslanapa’ya göre:

(... “Türkmen denilen Akkoyunlu, Karakoyunlu minyatür üslubunda insan tipleri kendine has anatomisiyle kısa boylu tıknaz büyük başlı, yüzleri köşeli ve dolgundur. Bunlar Uygurlar ve Gazneliler’in resimlerinde, Selçuklu keramiklerinden bilinen, Kitap el-Tiryak ve Kitap el- Agani minyatürlerinde bulduğumuz ay yüzlü, badem gözlü VIII. yüzyıldan beri bilinen Türk tipinin kesinleşmiş tasvirleridir. Sarıklar da Türkmen usulü olup, yuvarlak kırmızı külaha sarılıp bir ucu aşağı sarkıtılır, kadınlarda başlık etrafına sarılıp arkada düğümlenerek aşağı sarkar. Kıyafetleri de Türk’tür. XV. yüzyıl son yarısında yayılan Türkmen üslubu oldukça uzun sürmüştür” (Aslanapa, 1993, s. 202).

Alsaç'a göre,

“Karakoyunluların egemenliğinde de resimli el yazması kitaplarının hazırlanması sürdürülmüştür. Cihanşah döneminde (1439-1476) şehzade Pir Budak'ın koruması altında yapılan bu çalışmaların Şiraz ve Bağdat'ta hazırlandığı anlaşılmaktadır. Yapıtlardaki biçem özelliklerinden bunları resimleyen sanatçıların başka başka okullardan geldikleri düşünülmektedir. Doğu Anadolu ve İran'da egemen olan bir başka Türkmen boyu da Akkoyunlulardır. Onlarda Karakoyunlular ve Timurlular ile yaptıkları savaş sonucu egemen oldukları yerlerde sanatçıları korumuşlar, minyatür yapımı çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Akkoyunlulara bağlı olan Tebriz Okulu Sultan Yakub döneminde (1478-1490) Şiraz'dan getirilen nakkaşlarla kurulmuş olmalıdır. Topkapı Sarayı kitaplığında bulunan ve “Fatih Albümü” olarak anılan albümdeki resimlerin büyük bir çoğunluğunun bu okula bağlı sanatçılar tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Tebriz sarayındaki sanat ortamının çok yönlülüğü, bu yapıtların taşıdığı Uzak Doğu etkilerinden de anlaşılmaktadır. 15. yüzyılda Akkoyunlu resim sanatının en iyi örneklerinden biri bir Hamse-i Nizami'dir. Beş kitaptan oluşan bu Tebriz'de yazılmış, minyatürleri de Seyhi ve Derviş Muhammed adlı sanatçılar tarafından yazılmıştır” (Alsaç, 1993, s. 13.14).

Akkoyunlu ve Karakoyunlular devrinden sonra minyatür sanatını destekleyip ileri taşıyan Timur döneminde ise: “İran XIV. yüzyıl sonlarında Timur tarafından istila edilerek Tebriz, Şiraz, Bağdat gibi İran'ın ünlü sanat merkezleri alınmış ve Timur'un hükümdarlığı zamanında Semerkant önemli bir sanat merkezi olmuştur” (Çağman, Tanındı, 1979, s.18). Timur'un minyatür sanatını ve sanatçısını önemli ölçüde desteklediğinden bahsedilir. Timur'un soyundan gelenlerin sanata yönelik desteğine değinen Kühnel'e göre:

“Timur'dan sonra gelenler, resmi teşvik hususunda daha az gayret göstermediler, ama sanat merkezi Semerkand'dan Herat'a geçti. İşte Şahruh'un saltanatı zamanında (1405-1447) çok genç yaşında, 1433 de ölen heyecanlı sanat koruyucusu Şehzade Baysungur, İran minyatür üslubuna çok bariz milli bir istikamet veren, hat ve tezhip sanatlarının da programlarını yenileştiren bir kitap sanatı akademisi kurdu(Kühnel, 1952, s. 28). Baysungur Mirza'nın kurduğu kütüphane ve kitap sanatları akademisinde hattat, nakkaş, müzehhip ve mücellitlerden oluşan kırk kişilik bir gurup vardı. Nakkaş Emir Şâhi ile Gıyaseddin'in de katıldıkları bu kurulun başında Hattat Câfer Baysunguri bulunuyordu. Saray nakkaşları, daha soyut bir anlayışla Şehnâme'yi resimlemeye devam etmekle beraber ünlü Nizami ve Sadi'nin romantik ve mistik şiirlerini resimlemeye daha çok ilgi gösterdiler” (Yetkin, 1984, s. 196).

Dönemin mistik şiirlerine ve konularına ilgi gösteren sanatçıların önemli sanat merkezlerinde çalıştıkları bilinir. Yayınlar bu sanat merkezlerini Semerkant, Herat ve Şiraz mektepleri olarak ele alır.

“Timur'un zamanında önem kazanan Semerkant'ı daha sonra Herat izlemiş, önemli bir eyalet merkezi olan Şiraz'da da minyatür çalışmaları yapılmıştır. Timur'un torunu olan ve bu kenti yarı özerk bir biçimde yöneten İskender Sultan döneminde (1405-1447) çok sayıda resimli yapıt hazırlandığı anlaşılmaktadır. Ünlü ozanların koşuk kitapları kadar astronomi ve astrolojiyle ilgili yapıtlar da resimlenmiştir. Oldukça görkemli olan bu minyatür biçemi İskender Sultan'dan sonra yönetici olan İbrahim Sultan döneminde yalınlaşmıştır. Bunun nedeni sanatçıların Şahruh tarafından Herat'a götürülmeleridir. Şahruh döneminde (1405-1447) oğlu Baysungur sarayda büyük bir sanat işliği kurmuştur. Adı “Kütüp-hâne” olan ve Herat Okulu olarak da bilinen bu işliğe çeşitli yerlerden

getirilen sanatçılar katılmıştır. Hattat Tebrizli Ca'fer yönetimindeki işlikte Mevlâna Ali, Emir Halil, Hacı Gayeseddin gibi minyatürcüler ve Mevlâna Kıvameddin gibi ciltçiler çalışmıştır. Daha ileriki dönemlerde de önemini koruyan Herat okulu son parlak dönemini Hüseyin Baykara döneminde (1468-1507) yaşamıştır. Bu dönemden adı bilinen sanatçılar hattat Sultan Ali Meşhedi, nakkaş Bihzad, Aka Mirak, Kasım Ali'dir. Daha sonra İran hükümdarı Şah İsmail'in Tebriz'deki sarayında da resim yapan ve İslâm dünyasının en ünlü ressamlarından biri olan nakkaş Bihzad'ın öğrenciler yetiştirdiği de bilinmektedir” (Alsaç, 1993, s. 12).

Bihzad'ın minyatür sanatı açısından nasıl bir öneme sahip olduğunu şu cümlelerle ifade eden Kühnel'e göre: “Çok şey va'deden bunca hazırlıklardan sonra XV.asrın sonlarına doğru bir sanatkârın gelmesine şaşmamalı; bu sanatkâr, geçmişin bütün kazançlarını benimseyerek onlara kendinden olanları da eklemiş, Moğolların tekrarlanan buluşlarına son vererek milli cereyanın zaferini kesin olarak sağlamıştır. Bu ressam Heratlı Bihzad'dır” (Kühnel,1952, s. 29). Bihzad'ın çalışmalarını sürdürüp önemli eserler verdiği başka bir dönem ise Safavi'ler dönemidir. “Bihzad, Timur Sülalesinden Hüseyin Baykara zamanında resim yapmaya başladı, Safavi sülalesinin kurucusu olan Şah İsmail zamanına kadar bu sanata devam etti” (Arseven, 1984, s. 44).

“Safaviler İsmail'in kardeşi 7. imam Musa Kazım'dan geldiklerini iddia eden ve isimlerini bu aileden gelen Şeyh Safieddin'den alan (1253-1334) bir sülaledir. Asıl merkezleri Erdebil'dir. Önceleri dini bir toplulukken sonraları siyasi bir kuvvet haline geldiler. Önemli liderlerinden Haydar tac-i Haydari de denen bir sarık biçimine adını veren bir zattır. Safavilerin giydikleri bu sarık ortası uzun baston şeklinde uzayan bir kep ile onun etrafında dolanan 12 kıvrımlı bir başlıktan oluşur ve Şii inancının 12 imamını temsil eder. Safavi minyatürlerinde bu tip sarıkların görünmesi eserlerin tarihlenmesinde de rol oynar” (İnal, 1976, s. 135).

Safaviler döneminin minyatür sanatı açısından önemli sanat okullarının olduğu söylenir. Bu okullar yazılı kaynaklarda; Tebriz, Kazvin, Isfahan ve Şiraz minyatür okulları olarak sıralanır. Çağman ve Tanındı'nın çalışmalarında bu minyatür okulları ile ilgili detaylı bilgileri mevcuttur. Bu okullarla ilgili bilgiler kısaca sırasıyla şu şekilde ele alınabilir.

“Tebriz minyatür okulu, Yavuz Sultan Selim'in 1514 de şehri işgaline kadar geçen kısa süre içinde Akkoyunlu Türkmenleri minyatür üslubunun etkisi altında kalmıştır. 1514'den sonra Safavi Tebriz minyatür sanatında yeni bir aşama görülür. Bunda Şah İsmail'in 1510 da Horasan ve Herat'ı fethedişi ve ünlü ressam Bihzad'ı ve diğer sanatkârları Tebriz'e getirişinin büyük payı olmuştur. Bu dönemden Heratlı sanatçılar tarafından resimlendirilmiş eserler günümüze gelmiştir. Safavi resminin en karakteristik özelliği, yüzyılın sonlarına kadar devam eden devrinin modasını aksettiren sarıklardaki “tac-ı haydari” denilen uzun kırmızı serpuşlardır” (Çağman, Tanındı, 1979, s. 42).

Tebriz minyatür okulunun devamı olan,

“Kazvin’in 1548 de başkent olmasıyla Tebriz Sanat atölyeleri bu şehre taşınmıştır. Gerek Şah Tahmasp devrinde gerekse daha sonraki yıllarda Kazvin, yüksek kalite minyatürlü yazmaların hazırlandığı önemli bir sanat merkezi olmuştur. Önceleri Tebriz okulunun üslup özellikleri sürdürülürken, daha sonra kısmen farklı bir üslup yerleşir. Genellikle resim çerçevesini aşan zarif doğa kesitleri, yuvarlak güzel yüzlü, ince uzun figürler, vertikal hatların egemenliği Kazvin okulunun karakteristik özellikleridir” (Çağman, Tanındı, 1979, s. 42).

Kendinden önceki okulun üslup anlayışından etkilenen,

“İsfahan okulu 1598 de başkent İsfahan’a taşınmasıyla Safavi resim sanatında yeni bir dönem başlar. Daha çok minyatüre ilgi duyan Şah Abbas, İsfahan’ı çeşitli abidelerle donatmış ve saray duvarlarını resimlerle süsletmiştir. Onun zamanında İsfahan’da hazırlanmış minyatürlü yazmalar, desenler, tek veya grup portreler albümler içinde günümüze gelmiştir. İsfahan okulu minyatürlerinde ağırlık noktası, yay gibi kıvrılmış, bacak ve gövdeleri uzun, başlarında devrin modasını aksettiren dağınık sarıkların bulunduğu insan figürleridir. İsfahan üslubunun en ünlü temsilcisi Saray Kütüphanesinde de imzalı eserleri bulunan Rızâ-i Abbâsi adlı sanatçıdır” (Çağman, Tanındı, 1979, s. 47).

Çağman ve Tanındı’nın belirttiği üzere,

“Şiraz, Safaviler devrinde de önemini korumuş ve XVI. yüzyıl boyunca birçok minyatürlü yazma hazırlanmıştır. Şiraz atölyelerinde XVI. yüzyıl başlarında hazırlanan eserlerdeki minyatürlere geç “Şiraz-Türkmen” minyatürünün kuvvetli etkisinin görüldüğü dekoratif bir üslup hakim olmuştur. Yüzyılın ikinci çeyreğinde Şiraz atölyelerinde hazırlanan bu dönemin bütün safhalarını belirten akademik kalitede pek çok eser günümüze gelmiştir. Genellikle pastel tonların seçildiği uygun renkleri, altın yaldızın bol kullanışı ve kaliteli işçilikle dikkati çeken bu minyatürlerde Safavi dönemine özgü dikine gelişen oldukça başarılı kompozisyonlar denenmiştir. Saray kütüphanesinde bu döneme ait oldukça ilgi çekici malzeme vardır. Bunlar arasında aynı sanatçı tarafından yapıldığı anlaşılan bir grup eserden birinde müzehhip Hüseyin imzası görülür. XVI. yüzyılın ikinci yarısında, 1570’lerden sonra Şiraz atölyelerinde hazırlanmış eserlerdeki minyatürler kısmen farklı üsluptadır. Bu dönemde hazırlanan kitapların boyutları genellikle büyük tutulmuş ve bununla orantılı olarak tam sayfa boyutunda yapılan minyatürlerin sahası da genişlemiştir. Kazvin saray üslubunun etkilerinin görüldüğü ve eflatun rengin bolca kullanıldığı nakışlaşmış peyzajlar, konunun tamamen değerini yitirdiği, çok sayıda figürün yer aldığı karışık kompozisyonlar bu dönem Şiraz okulunun tipik özellikleridir” (Çağman, Tanındı, 1979, s. 49).

Minyatür sanatını etkileyen ve bu sanata eklemeler yaparak önemli katkılarda bulunan başka bir minyatür devrinin de Memlûklüler devri olduğu söylenebilir. “Türk Memlûkleri idaresinde gelişen yeni bir üslupla diğer bir minyatür merkezi, Mısır kendini göstermeye başlamıştır” (Aslanapa, 1993, s. 200).

“(… Mısır ve Suriye’de de 13. yüzyıl sonları ile 14. yüzyılda önemli resim faaliyetleri vardır. Sözcüleri Mısırda yapılmış bir masal kitabının resimleri altın yaldız zemin üzerinde hayvan tasvirlerini kapsar. Mısırda ilk Memlûk sülalesi olan Bahriiler zamanında Arap resmi son ama sürekli aşamalarından birini yaşamıştır. Bahriiler üslubunda düzen donuk ve sakindir, kurallara daima sıkıca uyulmuştur. Bu Memlûk üslubunun en eski örneklerinden biri, 1273 tarihli Davet el Etibba adlı yazmadır. Eserin minyatürlerinde 13. yüzyıl başlarındaki realist üslubun farklılaştığı ve tezyini bir durgunluğa gittiği görülür (Tansuğ, 2006, s. 136). Bahri Memlûkleri olarak anılan Mısır Türk Hanedanı döneminde

yapılmış minyatürlü yazmalardan anlaşıldığı üzere Selçuklu Çağı Türk resminde görülen bir takım özellikler Memlük minyatürlerinde de devam etmiş, ancak dekoratif öğeleri ağır basan özgün bir Memlük Türk üslubu da ortaya çıkmıştır. Bu üslupta diğer Uygur ve Türk sanatçıların katkıları kadar Çin ve Moğolların Ön Asya'ya getirdiği Uzak Doğulu eğilimler de önemli bir yer tutmuştur” (Başkan, 2014, s.105.106).

Yukarıda ele alınan minyatür dönemlerinde Herat okulunun birçok Minyatür devrine etki ettiği ifade edilmektedir. Herat minyatür okulunun etki ettiği ve üslup açısından benzerliklerin görüldüğü önemli dönemlerden biride Özbekler dönemi olarak belirtilir. Tigrel, “Özbek minyatürlerinde Herat üslubunun izlerine rastlandığını” ifade eder” (Tigrel, 2005, s.1265). Özbek minyatür devriyle ilgili Mahir’inde kapsamlı ifadeleri mevcuttur.

“Özbek minyatürleri (1500) yılında Şeybâni Han tarafından ele geçirilen Buhara’daki ilk Özbek tasvirlerinin biraz kaba ve sade bir üslubu yansıttığı görülür. Muhammed Şâdi’nin Fetihnâme’si, Hâtifi’nin Şirin ü Hüsrev’i, Muhammed Salih’in (1510) tarihli Şeybânname’si bu dönemin eserleridir. Herat’ın alınmasından sonra Herat üslubu ağır basmış ve tasvirlere Bihzad etkisi yansımıştır” (Mahir, 2005, s. 118).

Bihzad’ın etkisinin yansıdığı Özbek minyatür üslubuyla ilgili bir başka ifadede Alsaç, şu değerlendirmelerde bulunur:

“Buhara okuluna bağlı minyatürlerde geç Timurlu Okulu ile onun en ünlü sanatçısı Bihzad’ın etkileri görülmektedir. Kadın ve erkek figürlerinin tek ya da grup biçiminde ve çok renkli giysiler içinde gösterilmesi, bol altın yıldız kullanılması Buhara okulunun özellikleri arasındadır. Geç dönem Özbek minyatürlerinde pastel renkler kullanılmış, zayıf figürler seçilmiş, yerler taşlı olarak gösterilmiştir. Geniş yüzeylerde altının kullanılması bu dönemde de sürmüştür” (Alsaç, 1993, s. 14).

Minyatür sanatı bağlamında önemli eserlerin yapıldığı dönemlerden biride Bâbü dönemi olarak bilinir. Bu dönemle ilgili yazılı kaynaklar şu ifadelere yer verir. “Bâbü tarafından kurulduğu için “Bâbü”, Bâbü’nün Timur Gürkani’nin beşinci göbekten torunu olduğu için “Gurkanlı”, Hindistan’da kurulan bir Türk imparatorluğu olduğu için “Hind-Türk İmparatorluğu” adları ile tanınır” (Bayrak, 2006, s. 417). Bâbü döneminde; “İlk eserlerde Tebriz ve Herat okulunun etkisi görülen Hindistan’da resim sanatı, Bâbü’nün (1483-1530) kurduğu Bâbü (Hind) İmparatorluğu döneminde gelişmiştir” (Özkeçeci, 2014, s. 224). Bâbü Hint sanatı hakkında Çağman ve Tanındı’nın çalışmalarında bu dönem detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

“Müslümanlığın VIII. yüzyılda yayılmaya başladığı Hindistan’da, İslam minyatürü Timurlu Şehzadelerden Babür’ün (1483-1530) kurduğu Hint İmparatorluğu döneminde gelişmiştir. Kitap resmine karşı ilgi bu İmparatorluğun ikinci padişahı Hümayun döneminde başlar. Bir araya Hümayun’un siyasi nedenlerle, Safavilerden Şah Tahmasp’ın sarayına sürgün olarak gidişi Tebriz sarayındaki sanat ortamı ile yakından ilgilenmesine neden olur. Dönüşünde, Tebrizli bazı ünlü ressamı da beraberinde Hindistan’a getirerek sanat atölyelerinin kurulmasına önderlik eder. Önceleri Tebrizli

sanatçıların kendi üsluplarında hazırladıkları eserlerle belirlenen Müslüman Hint minyatürü, yerli sanatçıların yetişmesiyle kendine özgü bir üslup kazanmış ve en parlak dönemine Hümayun'un oğlu Ekber'in saltanat yıllarında (1556-1605) ulaşmıştır. Klasik edebiyata ait eserlerin yanı sıra, Müslüman Hint İmparatorları için yazılmış birer şahname niteliğindeki eserlerde muhteşem minyatürlerle süslenmiştir. “Babür-nâme”, “Ekber-nâme” adlı bu eserlerde, Hükümdarın savaşları, avlanması, törenler, eğlenceler paralelleri ancak Osmanlı minyatüründe görülebilen gerçekçi bir davranışla resmedilmiştir. Müslüman Hint minyatürünün bir diğer ilgi çekici yönü, Osmanlılarda olduğu gibi, portre ressamlığının varlığıdır. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hint sarayına gelen Avrupalıların beraberlerinde getirdikleri gravür ve resimler, Hint minyatürünü kuvvetle etkilemiştir” (Çağman, Tanındı, 1979, s. 52).

Sezer Tansuğ’a göre,

“İslami resim sanatının özel gelişimlerinin yanı sıra Hindistan, hat sanatının da yaygın bir biçimde ele alınışını da görmüştür. Ama İslami Hint resmine en büyük etkiyi İranlı resim sanatçılarından yaptığı, hatta Hint sarayında çalışarak çiraklar yetiştirmiş oldukları kuşkusuzdur. 16. yüzyılda Hindistan sultanlarının saraylarında av ve spor gösterilerini kapsayan anıtsal duvar resimlerinin de yapılmış olduğu bilinmekte ve bunlar hakkında Avrupalı gezginlerin tasvirlerinden bir fikir edinilmektedir. Bu resimlerden pek çoğu tahrip olmuş, ancak Haydarabat’taki Kumaçi sarayında bazı parçalar bulunmuştur. Bu parçaların birinde bir polo oyunu tasvir edilmektedir. İran etkisinde meydana getirilmiş minyatürlü yazmaların 1500 yıllarına ait olan biri, çeşitli yemek ve tatlıların nasıl hazırlandığını tasvir eden bir yemek ve bir yemek kitabıdır. Nimetname adını taşıyan bu eserdeki resimlerin Hint kaynaklı oldukları da ileri sürülür” (Tansuğ, 2006, s. 141).

Babür dönemi sanatı gibi Türk minyatür sanatının önemli dönemlerinden biri de Osmanlı dönemi olarak adlandırılır.

Osmanlı minyatür sanatı, yayınlarda, Erken, Klasik ve Batılaşma olmak üzere üç dönem başlığı altında ele alınır. Osmanlı döneminde kitap sanatlarının çok yaygın bir sanat dalı olduğu ifade edilir. Buna rağmen Osmanlı erken döneminden günümüze kitap resminin ulaşamadığı söylenir. Bu bağlamda,

“15. yüzyılın ortalarına kadar bir Osmanlı resim okulundan söz etmek mümkün değildir. Oysa 14 ve 15. yüzyıllarda Osmanlı başkentleri İznik, Bursa ve ardından Edirne’de sanatın her dalına önem verildiği, doğu ve batı ülkeleri ile siyasal ve kültürel ilişkilere girildiği kuşku götürmez. Özellikle 15. yüzyılın başlarında Timur’la birlikte kimi bilim adamı, yazar ve sanatçının da Anadolu’ya geldiği ve bunu izleyen yıllarda Şiraz, Tebriz ve Semerkand gibi merkezlerle gerçek bir kültür alışverişinin ve sanatçı dolaşımının başladığı görülür. Dünya tarihi çizgisini değiştiren ender hükümdarlardan birisi olan Fatih Sultan Mehmed’in kimliği ve sanat koruyuculuğu minyatür sanatı açısından büyük önem taşır. Fetihleri kadar bilim ve edebiyata düşkünlüğü ile de tanınan Fatih’in saltanatı sırasında İstanbul Kenti ve Topkapı Sarayı gerçek anlamıyla bir sanat ve kültür merkezine dönüşmüştür” (Renda, 2001, s. 7).

Topkapı Sarayının bir kültür sanat merkezine dönüşmesine Bilgin, “ Batı dünyasının bilim ve sanat ürünlerine ilgi duyan Fatih Sultan Mehmed, İstanbul’u fethetmesi ile birlikte Batılı sanatçıları sarayına davet etmiş ve aynı zamanda doğu sanatına kayıtsız kalmamıştır” (Bilgin, 2016, s. 88). “Anadolu birliğini sağlayarak güçlü ve kararlı bir

devlet oluşturan bu padişah zamanında resim sanatı da önem kazanmıştır” (Alsaç, 1993, s. 14).

Osmanlı dönemi minyatür sanatının ilk gelişim evresini erken dönem minyatür sanatı şeklinde ele almak mümkündür. “Osmanlı sanatında yerleşik bir kitap hanede, resimli olarak tasarlanan el yazma kitapların bilinen ilk örneklerinin Sultan II. Mehmed döneminde oluşan yeni ve yerleşik kültür ortamında oluştuğu söylenebilir” (Bağcı, Çağman, Renda, Tanındı, 2006, s. 24). Bu yerleşik kültür ortamında birçok yazmanın yapıldığı belirtilir. II. Mehmed’in, sarayında bu tür çalışmaların yapılmasında sanatçıları teşvik edip desteklediği söylenir.

“İstanbul’un fethinden sonra, bütün sanat kollarında olduğu gibi, minyatür sanatı da, Fâtiḥ’in kolu kanadı altında himaye ve gelişme imkânı bulmuştur. Fâtiḥ yeni sarayında bir nakışhane kurmuş ve başına da, Özbek asıllı Baba Nakkaş’ı getirmiştir. Bu nakışhanede Fâtiḥ’in özel kütüphanesi için nâdide pek çok kitap istinsah edilmiş, bunlar müzehhipler tarafından çok ince bir dikkatle tezyin edilmiş, nakkaşlar tarafından resimlendirilmiş ve mücellidler tarafından ciltlenerek nakışlı kitaplar içinde padişaha takdim edilmişlerdir. Fâtiḥ’in sarayında kurduğu sanat havası o derece kuvvetlidir ki, bu çapta bir sanat akademisi kurmak, dünyanın hiçbir hükümdarına nasip olmamıştır” (Binark, 1978, s. 277).

Mahir’e göre:

“Yapılan araştırmalar ve üslup değerlendirmeleri sonucunda erken dönem Osmanlı minyatürünün 1455-80 yılları arasında Edirne’de hazırlanan küçük boyutlu ve edebiyat konulu yazmalar içinde biçimlendiği; bunda Timurlu ve Türkmen resim geleneklerini Osmanlı kültürüne taşıyan Şirazlı nakkaşlarında katkısı olduğu anlaşılmıştır. Erken Osmanlı minyatür üslubunu temsil eden en önemli eserlerden biri de 1455-56 yılları arasında Edirne’de hazırlanan, Bedi’eddin Minuçihr el-Taciri el-Tebrizi adlı şaire ait, gül ile bülbülün ümitsiz aşkını dile getiren Dilsûznâme’nin yegâne minyatürlü nüshasıdır. Küçük boyutlu olan bu eserdeki beş minyatür, İstanbul’un fethinden sonra ikinci planda kalan Edirne Sarayı Nakkaşhanesi’nin ürünüdür. Basit kompozisyonları ve tekniklerinin zayıflığıyla dikkat çeken bu tasvirler Timurlu Şiraz minyatür üslubunun etkilerini yansıtarken, Osmanlıya özgü özellikler, figürleri biçimlendiren sert çizgilerde, insan boyutunda çizilmiş iri bitki motiflerinde ve Türklere özgü kadın başlıklarında hissedilir. Bu açıdan bakıldığında Dilsûznâme’nin minyatürleri, Osmanlı kitap ressamlığının belirli özelliklerini yansıtan, erken dönemine ait ilk örnekleri olması bakımından önem taşır” (Mahir, 2012, s. 44).

Erken dönem Osmanlı minyatür sanatından sonra gelen klasik evre için farklı minyatür okullarının etkisinden kurtulup yeni bir üslup anlayışının ortaya çıktığı söylenir. Bunların ilk belirtilerinde; “Fatih’ten sonra oğlu Beyazıt II (Veli Beyazıt) (1481-1512) zamanında, Osmanlı resim sanatının klasik eğilimlere sahip çıkmaya başladığı görülür” (Tansuğ, 2006, s. 150). Bu eğilimlerin süreç olarak sağlam bir zemine oturması Kanuni dönemine dayandırılır. “Osmanlı saray nakkaşhanesinin en örgütlü yapısına kavuştuğu ve Osmanlı resminin gerçek üslup özelliklerini kazandığı dönem

Kanuni Sultan Süleyman çağıdır” (Başkan, 2014, s. 138). “Kanuni döneminde oluşan minyatür üslubu 16. yüzyılın ikinci yarısında gerçek kimliğini bulmuştur. Kanuni’yi izleyen II. Selim ve III. Murad’ın koruyuculuğunda gelişen kitap resmi artık yabancı etkilerden arınmış, kendine özgü estetik bir çizgi izlemiş ve bir bakıma klasikleşmiştir” (Renda, 2001, s. 20).

Klasikleşen bu dönemi Ersoy, aşağıdaki ifadelerle ele alıp sürdürür.

“Bu dönem Türk minyatürü, çağdaşı diğer İslam minyatür okullarından birçok ayrıcalıklara sahiptir. Bunlar konu ve üslup olarak iki ana grupta toplanabilir. Resimlendirilen eserler arasında kudretli ve disiplinli imparatorluk ordusunun zaferlerini, padişahın avlanmadaki hünerlerini, o yıllar içinde önemli bazı olayları konu alan Şehnâme türü eserler başta gelir. Genellikle manzum ve sultanların başarılarına yönelik şahname türü eserlerden başka, önemli eserleri konu alan tarihsel yazmalarda da tüm olaylar, resimlerle belgelenmiştir. Klasik dönem sanatçıları yeni olan bu tür konuları kendilerine özgü gerçekçi bir üslupla ele alırlar. Tarihi gerçeği yakalamak amacıyla belgesel resimlemeye yönelirler. Topografik anlayışla ve gerçekçi bir yaklaşımla ele alınan kale kuşatmaları, Osmanlı ordusunun yürüyüşleri, çeşitli törenleri konu alan tasvirler, padişah portreleri ve olayları olduğu gibi gösterme eğilimi Türk kitap resminin en önemli özellikleridir” (Ersoy, 1998, s. 29).

Osmanlı imparatorluğunun XVII. yüzyılda yavaş yavaş duraklama dönemine girmesinin minyatür sanatına da etki ettiği söylenir. Bu anlamda yayınlarda XVII. yüzyıl Osmanlı minyatür sanatı açısından çok büyük değişikliklerin olmadığı ifade edilir (Kuban, 2009, s.182).Artık bu evreden sonraki süreçte Osmanlı devletinin kültürel anlamda Batı’yı örnek almasının dönemin minyatür sanatına da yansıdığı söylenebilir. Kaynaklarda bu dönem için yenileşme ve Batılılaşma gibi başlıkların olduğu görülür. “Osmanlı İmparatorluğu’nda yenileşme ve Batılılaşma dönemi olarak nitelendirilen 18. ve 19. yüzyıllar köklü bir kültür değişiminin yaşandığı, yeni bir sanat ortamının oluştuğu bir süreçtir” (Renda, 2001, s. 34). Özellikle 18. yüzyıl bu sanatın en büyük atılımlarının yapıldığı son parlak dönem olarak adlandırılır.

“Türk minyatüründeki bu atılımda Sultan III. Ahmed ve çevresindeki kişilerin sanata karşı duydukları ilginin payı büyüktür. Bu dönem resim üslubunun en büyük temsilcisi son derece verimli ve yaratıcı bir sanatkar olan Levni’dir. Sanatkar şahsiyetiyle bir ekol meydana getiren Levni’nin en büyük eseri, III. Ahmed’in oğullarının sünnet düğününü konu alan “Surname” adlı düğün kitabındaki minyatürlerdir. Levni üslubunun en önemli yanı bir dereceye kadar hacim kazanmış ve resim yüzeyi içinde daha büyük ölçüde yer alan figürlerdir” (Çağman, 1982, s. 87. 88).

Lale devrinin Levni’den sonra, bilinen en önemli sanatçısının Abdullah Buhari olduğu düşünülmektedir. Alsaç, Buhari için Levni’den “(...sonraki en ünlü nakkaş Buhari’dir. O da çağın zevkine uygun çiçekli resimler ve çoğu kadın olan tek figürler yapmıştır”(Alsaç, 1993, s. 24) açıklamasını yapar. Bu sanatkarlardan sonra Türk

minyatüründe Batı'nın etkisi daha fazladır ve “XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra geleneksel minyatür anlayışı giderek kaybolmaya başlamıştır. Özellikle II. Mahmut döneminden sonra Batı etkilerinin egemen olduğu, bir süre sonra ise minyatür sanatının yerini tamamen Batı tarzında resim anlayışına bıraktığı görülmektedir” (Can, Gün, 2011, s. 280).

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Minyatür sanatı tarihine bakıldığında Yusuf peygamber kıssasının minyatür sanatçılarının ilgi odağı haline geldiği söylenebilir. Kaynağını kutsal kitaplardan alan bu kıssayla ilgili gerek yazılı gerekse görsel birçok eser mevcuttur.

Bu eserlerden özellikle konunun kaynağını oluşturan Hz. Yusuf konulu minyatürlerin örneklerinin oldukça fazla olduğu gözlemlenir. Bu konuyla ilgili minyatürler kısaca; *Kıssas'ı-Enbiya, Ravzatü's-Şüheda, Falname, Hadükatü's-Süeda, Mantıku't-tayr, Heft Evreng, Sa'di'nin Bostan'ı, Abdurrahman Câmi'nin, Yusuf ve Züleyha'sı, Hamidullah Hamdi'nin Yusuf'u Züleyha'sı* vb. eserler olarak ele alınıp sıralanabilir.

Yukarıda ele alınıp sıralanan eserlerin minyatürlü yazmalarının birçok örneğinin olduğu bilinir. Bu eserlerin; gerek yurt içindeki, gerekse se yurt dışındaki müzelerde örnekleri bulunmaktadır. Sanal müzelerde ise dijital kopyaları sergilenmektedir.

Bu müzelerdeki minyatürlü yazmalar kısaca ele alındığında; Topkapı Sarayı Kütüphanesindeki örneklerden “Abdurrahman Câmi'nin, *Yusuf ve Züleyha* adlı eserinin (TSMK H. 1084) envanter numarasında kayıtlı olduğu görülür. Çift sayfa serlevha tasarımını takip eden metnin başlangıç sayfasında içinde *Kitabı-ı Yusuf u Züleyha-yı Mevlânâ Câmî* yazılı bir başlık tezhibi (ünvan) kullanılmıştır”(Uluç, 2014, s. 391). Bu envanterde korunan el yazmasında konuyla ilgili on dört adet minyatür mevcuttur.

Berlin Devlet Kütüphanesi (*staatsbibliothek-berlin*)'de bulunan *Ravzatü's-Şüheda* adlı yazmada bu konuyla ilişkili (Diez A fol. 5) bir adet minyatür mevcuttur. Ve yine

aynı kütüphanede bulunan bir Kısas'ı-Enbiya yazmasında (Diez A fol. 3, f.82v) ve (Diez A fol. 3, f.56v) künye numaralarıyla kayıtlı iki adet minyatür bulunmaktadır. (Http-1)

Farklı bir Kısas'ı-Enbiya yazmasının bulunduğu New York Halk Kütüphanesi (Spencer Coll. Pers. MS. 46)'da kayıtlı bulunan yazmada beş adet minyatür mevcuttur. Bunlar (fol. 43v, fol. 48v, fol. 55v, fol. 59v, fol. 65v) sayfa numaralarında bulunmaktadır. (Http-2)

Hz. Yusuf konulu minyatürlerin metmuseum'da bulunan Heft Evreng yazmasında ise; dokuz adet konuyla işkilli minyatür bulunmaktadır. (Http-3)

Konuyla ilişkili başka bir minyatür ise (TSM, E. H. 1512, y. 82b-83a)'da *Mantıku't-tayr*, adlı eserde bulunmaktadır (Bağcı, vd., 2012, s. 55). Topkapı Sarayı Müzesinde bulunan konuyla ilişkili farklı bir eser ise (TSM H. 1703)'te kayıtlı bulunan *Falname* el yazmasıdır(And, 2012, s. 157).

Hz. Yusuf konusuyla ilgili minyatürlerin bulunduğu *Hadükatü's-Süeda* yazması Konya Mevlana Müzesinde (KMM, 93.)'te bulunmaktadır. Bu minyatürler KMM, 93'te sayfa 16b, 20a, 22b, 24b sayfa numaralarında kayıtlıdır(Turan, 2015, s. 230).

Konuyla ilişkili minyatürlerden Sa'di'nin Bostan adlı eserindeki örnekler, Walters Sanat Müzesi (Ms. W.616, fol.315a)'dan elde edilmiştir.

Son olarak edebi bir eser olan Hamidullah Hamdi'nin Yusuf'u Züleyha adlı eserinin minyatürlerinin Chester Beatty Library de olduğunu ifade eden And'a göre; Bu eserin altı farklı minyatürlü yazması bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Hz. Yusuf konulu minyatürler sayıları ve buldukları kütüphaneler sırasıyla şu şekildedir:

1. British Library 17. yüzyıl Or. 7111. Dokuz minyatür.
2. Bayerische Staatsbibliothek (München) 16. yüzyıl Cod. turc. 183. Altı minyatür.
3. Berlin Staatsbibliothek Diez A. 135. (?) minyatür.
4. Chester Beatty Library (Dublin) 428. 21 minyatür biri iki yaprak.
5. H.P. Krauss Özel Koleksiyonu (New York). Beş minyatür.
6. Kudüs Jewish National and University Library, Yah. Ms. Ar. 1124. Dört minyatür (And, 2012, s. 430).

Yukarıda ele alınan eserler dönemlerine ve kompozisyon düzenlerine göre incelendiğinde aynı konu etrafında farklı üsluplarla birçok eserin üretildiği görülür. Üretilen eserler bu çalışmada yukarıda zikredilen bilgilerin aşığında ele alınacaktır. Ele alınan çalışmada Minyatür Sanatının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi, Hz. Yusuf'un Hayatı ve Kutsal Kitaplardaki Yeri, Kur'an-ı Kerim'e Göre Yusuf Kıssası, Tevrat'a Göre Yusuf Kıssası, Hz. Yusuf Kıssasının Minyatürlerle İlişkisi ve Hz. Yusuf Konulu Minyatürler gibi konu başlıklarını ele alarak inceleyecektir.

Hz. Yusuf ile ilgilendirilen minyatürlerin incelendiği yayınlar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G., Tanındı, Z., (2012), *Osmanlı Resim Sanatı, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:* Osmanlı sanatı, minyatür eserleri, üslup özellikleri ve konuları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca eserde Hz. Yusuf konusuyla ilgili minyatürlere yer verilmiştir.

And, M. (2012). *Minyatürlerle Osmanlı İslam Mitologyası. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları:* Kitapta, Osmanlı minyatür sanatına, dini konulu minyatürlere yer verilmiştir. Ayrıca Hz. Yusuf konusu ve minyatürleri detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

And, M., (2014), *Osmanlı Tasvir Sanatları 1 minyatür. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları;* Kitapta, Osmanlı minyatür sanatı, dini konulu minyatürler, üsluplar ele alınmıştır. Hz. Yusuf minyatürlerine dini konulu minyatürler bölümünde yer verilmiştir.

Mahir, B., (2012) *Osmanlı Minyatür Sanatı, İstanbul, Kabalcı Yayınları:* Kitapta, Osmanlı minyatür sanatı, dönemin eserleri, konular ve üsluplar detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Başkan, S., (2009), *Başlangıcından Cumhuriyet Dönemine Kadar Türklerde Resim, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara:* Kitapta, Anadolu öncesinden Cumhuriyet dönemine kadar Türklerin sanatı ve tarihsel gelişimleri hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Akıncı, A.C. (2006). *Hz. Ademden Son Peygamber'e Peygamberler Tarihi. İstanbul: Bahar Yayınları:* Kitapta, peygamberler tarihi, Hz Yusuf'un hayatı detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Konak, R, 2015, *Minyatür Sanatı Bağlamında Minyatür ve Nakış Kelimelerinin Anlamına İlişkin Bilgiler*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2015 19 (1): 227-238: Makalede minyatür sanatının tanımına, nakış kelimesinin kapsadığı anlama değinilmiş ve bu kavramlar karşılaştırılmıştır.

Konak, R.,& Uçar, M. (2015). *Tiran Ethem Bey Camisi Duvarlarında Harim duvarlarında Yer Alan Minyatür Üsluplu Resimler*. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi: Makalede minyatür biçim açısından tartışılmıştır.

Öngüt, Ö. (1999). *Kıyası enbiya aleyhimüsselam*, İstanbul: Hakikat Yayıncılık: Kitapta peygamberler tarihi detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Turan, H. (2014). *Hz. Yusuf ve Bijen Minyatürlerine ‘Kuyu Metaforu’ Açısından Bir Bakış*. On dokuz mayıs üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü islam tarihi ve islam sanatları anabilim dalı. Vakıflar dergisi, 41. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Tezde Hz. Yusuf’un kuyu sahnesi konulu minyatürleri, Bijen’in kuyu sahnesiyle karşılaştırılmıştır.

Turan, H. (2015). *Fuzûlî’nin hadîktü’s-süedâ’ında yer alan minyatürler*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve İslam Sanatları Anabilim Dalı. Yayınlanmış Doktora Tezi: Tezde hadîktü’s-süedâ minyatürlerine yer verilmiştir. Ayrıca Hz. Yusuf konulu minyatürler de detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Yıldız, A. (2016). *Yusuf’un üç gömleği*. İstanbul: Pınar Yayınları: Hz. Yusuf’un hayatı ile ilgili detaylı bilgi verilmiştir.

2.1. Amaç

Bu tezde farklı dönemlerde ve farklı sanatçılar tarafından yapılan Hz. Yusuf konulu minyatürlerin, kompozisyon düzenleri incelenerek konuyla ilgili sanatsal üretimlerin yapılması amaçlanmıştır.

2.2. Önem

Hz. Yusuf konusunun farklı sanatçılar tarafından, farklı dönemlerde yapılan minyatürlerinin olduğu bilinir. Bu minyatürlerin bulunduğu yazmaları kısaca; *Kısas 'ı-Enbiya*, *Ravzatü 'ş-Şüheda*, *Falname*, *Hadükatü 's-Süeda*, *Mantıku 't-tayr*, *Heft Evreng*, *Sa 'di Şirazi Bostan*, *Abdurrahman Câmi 'nin*, *Yusuf ve Züleyha 'sı*, *Hamidullah Hamdi 'nin Yusuf'u Züleyha 'sı* vb. eserler olarak ele alıp sıralamak mümkündür. Ele alınan bu eserlerin aynı konu etrafında şekillenen farklı üslup özelliklerine sahip minyatürleri vardır. Bu minyatürleri kompozisyon düzeni özelliklerine göre sınıflandırmak eserlerin sanatçılarının çeşitlenmesi ve kompozisyon düzenlerindeki üslup özelliklerinin farklılaşması adına önem taşır.

2.3. Sınırlılıklar

Yukarıda da belirtildiği gibi Hz. Yusuf kıssasıyla ilgili farklı dönemlerde ve farklı el yazmalarında konuyla ilgili birçok minyatürün olduğu bilinmektedir. Belirtilen eserlerin minyatürlenmiş, farklı yazmaları bulunmaktadır. Bundan dolayı kompozisyon düzeni açısından değerlendirmek üzere bu eserlerden çeşitli minyatürler seçilmiştir. Çeşitli minyatürlerin seçilmesinde konunun aynı olması nedeniyle minyatürlerin birbirleriyle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Bu benzerlikten dolayı kompozisyon düzeni açısından incelenen minyatürlerde olabildiğince farklı minyatürlerin seçilmesine çaba gösterilmiştir.

2.4. Yöntem

Çalışmada kullanılan literatür taraması nitel araştırma doğrultusunda yürütülmüştür. Elde edilen eserler kompozisyon düzeni bağlamında değerlendirilmiştir. Bu nedenle Hz. Yusuf'un hayatını konu edinen kitaplardan, makalelerden, yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlanılmıştır. Örneğin; *Kısas 'ı-Enbiya*, *Ravzatü 'ş-Şüheda*, *Falname*, *Hadükatü 's-Süeda*, *Mantıku 't-tayr*, *Heft Evreng*, *Sa 'di Şirazi 'nin Bostan 'ı*,

Abdurrahman Câmi'nin, Yusuf ve Züleyha'sı, Hamidullah Hamdi'nin Yusuf'u Züleyha'sından edinen minyatürlerden çeşitli örnekler alınmıştır. Tez çalışmasında edinen minyatürlerin bir kısmı eserlerin tıpkıbasımından diğer kısımları ise kitaplardan, tezlerden, makalelerden ve sanal müzelerden alınmıştır.

Diğer taraftan Hz. Yusuf kıssasının kaynağını aldığı kutsal kitaplar Tevrat, Kur'an-ı Kerim ve farklı tefsir kitaplarından toplanan bilgilerle ilgili metin oluşturulmaya çalışılmıştır. Minyatür sanatında kompozisyon düzeniyle ilgili metinler okunduktan sonra konuyla ilişkilendirilen eserler incelenmiştir. Yukarıda ismi geçen eserlerden edinilen minyatürlerin değerlendirme kısmında kompozisyon düzeni bakımından açıklaması yapılmıştır.

“Hz. Yusuf Konulu Minyatürlerde Kompozisyon Düzeni ve Sanatsal Üretimler” başlığında sürdürülen yüksek lisans tezi beş bölümden oluşmaktadır.

Bu bölümlerden birincisi “Giriş” başlığı altında ele alınmıştır. Bu bölümde minyatürün tanımı yapıldıktan sonra, minyatür sanatının tarihsel gelişimi ilgili yayınlardaki değerlendirmeleriyle ele alınmıştır. Türk minyatür sanatı; Selçuklu, İlhanlı, Celâyirli, İncü, Muzafferî, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timurlu, Safavi, Memlûk, Özbek, Bâbü, Osmanlı dönemi minyatür sanatı şeklinde sürdürülmüştür.

İkinci bölümde “Kuramsal Çerçeve” başlığıyla devam ettirilmiştir. Bu başlık altında; Amaç, Önem, Sınırlılıklar ve Yöntem olmak üzere çalışmanın kapsamıyla ilgili ifadelerin olduğu dört alt başlıkta ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; “Hz. Yusuf'un Hayatı” başlığı altında ele alınmıştır. Bu başlığın devamında iki alt başlık oluşturulmuş, Kur'an-ı Kerim'e Göre Yusuf Kıssası, Tevrat'a göre Yusuf kıssası şeklinde devam ettirilmiştir.

Dördüncü bölümü “Hz. Yusuf Konulu Minyatürler” oluşturmaktadır. Buraya alınan minyatürlerin kompozisyon düzeni bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Son olarak beşinci bölümde ise; “Sanatsal Çalışmalar” başlığı altında ele alınıp konuyla ilgili yapılan eserler kompozisyon düzeni bakımından değerlendirilmiştir.

3. HZ. YUSUF'UN HAYATI

Hz. Yusuf'un hayat hikâyesi kutsal kitaplarda yer almaktadır. Bu hikâye hem Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta hem de Kur'an-ı Kerim'de detaylı olarak anlatılır. Tevrat'ın yaradılış Kitabında 37. Bab'da geçmekte olan hikâye, Kur'an-ı Kerim'de de Yusuf suresinde geçmektedir.

“Başından 101. ayetine kadar Yûsuf kıssasını anlatan bu Sûre, içinde tek kıssa taşıyan ve onu en ayrıntılı biçimde anlatan suredir. 111 ayettir. 1, 2, 3 ve 7'nci ayetlerin Medine'de indiği rivayet edilir. Fakat bu ayetlerin konu ile bağlantısı, bu rivayeti geçersiz kılar. Surenin tamamının Mekke'de ve bölümlerinin, birbiri ardınca indiği anlaşılmaktadır. 101'nci ayetine kadar Yûsuf kıssası anlatılır. Ondan sonra müjde ve öğütler verilir. Resmi sıraya göre 12'nci, iniş sırasına göre 53'ncü suredir” (Ateş, 1995, s. 1317).

Bu özellik Kur'an-ı Kerim'de Yusuf suresine ait olarak ifade edilir. İki kutsal kitapta benzerlikler olduğu gibi farklılıkların da olduğu gözlemlenir. Hz. Yusuf'un hayatında değinildiği gibi, kutsal kitapların başlangıç ayetlerinde de Hz. Yakub'un, Yusuf peygambere aşırı sevgisinden dolayı kardeşleri tarafından kıskanıldığı belirtilmektedir. Kıssanın giriş kısmında Yusuf peygamberin rüyası iki kitapta da ele alınır. Yalnız Tevrat'ta Kur'an'dan farklı olarak başka bir rüyadan da bahsedilmektedir.

Tevrat'ta ki bu rüya şu şekilde başlar: Yusuf, “Lütfen gördüğüm düşü dinleyin!” dedi. Tarlada demet bağlıyorduk. Ansızın benim demetim kalkıp dikildi. Sizinkilerse, çevresine toplam önünde eğildiler (Kutsal Kitap, Tekvin: 37/6, s. 39).

Sonraki ayetlerde benzerlik olarak iki kitapta da Güneş, ay ve on bir yıldız'ın bahsedildiği rüya anlatılır. “Yusuf bir düş daha görüp kardeşlerine anlattı. “Dinleyin bir düş daha gördüm” dedi. Güneş, ay ve on bir yıldız önümde eğildiler” (Kutsal Kitap, Tekvin: 37/9, s. 39). Kıssanın farklı bir versiyonu da burada gözlemlenmektedir. Kur'an-ı Kerim'de “Babası: “Yavrum! Rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar; çünkü şeytan, insana belli bir düşmandır” dedi”(Yusuf: 5). Burada Yakup peygamber oğullarının kıskançlığını bildiğinden Yusuf'a rüyasını kardeşlerine anlatmaması uyarısında bulunur.

Tevrat'ta ise; “Yusuf babası ve kardeşlerine bu düşü anlatınca, babası onu azarladı: “Ne biçim düş bu?” dedi, Ben, annen, kardeşlerin gelip önünde yere mi eğileceğiz yani?” (Kutsal Kitap, Tekvin: 37/10 s. 39) şeklinde farklı bir tepki vermektedir.

Babasının tavrından “Burada Güneş’in Yakup Aleyhisselâm’ın, Ay’ın annesi Rahel, on bir yıldızında Yusuf’un diğer kardeşleri olduğunu Tevrat’taki bu azarlamadan çıkarabiliyoruz” (Barutçu, 2002, s. 65).

3.1. Kur’an-ı Kerim’e Göre Yusuf Kıssası

Kutsal kitap Kur’an-ı Kerim’de birçok kıssa anlatılmaktadır. Yaratıcının kıssalar vasıtasıyla insanoğluna verdiği mesajlar, tabii olarak insanoğlunun bu öğretileri daha iyi anlamasına vesile olur. Genelde peygamberlerin hayatını anlatan bu kıssalar ilim, irfan, hakikat, ders alma, sabır ve daha iyi bir insan olabilmenin örneklerini temsil eder. Bu kıssalardan en güzeli ise şüphesiz Allah tarafından tasdik edilen Yusuf Aleyhisselâm’ın kıssasıdır. Bu durumla ilgili Kur’an-ı Kerim’de Yusuf Suresi 3.âyeti kerimede şöyle buyrulmaktadır: “Biz bu Kur’an-ı sana vahyederek, hikâyelerin en güzelini anlatıyoruz...”(Barutçu, 2002, s. 63. 64). Yukarıda da zikredildiği gibi hikâyelerin en güzeli olarak ifade edilen bu kıssada Yusuf peygamberin hayatının ibretlerle dolu olduğu görülür. “Yusuf sûresi Kur’an-ı Kerim’in 12. sûresinde geçmektedir. Mekke’de nazil olmuştur, 111 ayettir” (Yazır, 2017, s. 236). Kur’an-ı Kerim’de Yusuf Kıssasına şu üç ayetle başlanır: “Rahmân ve Rahim Allah’ın Adıyla. 1- Elif lâm râ. Bunlar apaçık Kitâbın âyetleridir. 2- Biz onu Arapça bir Kur’ân olarak indirdik ki anlayasınız. 3- Biz bu Kur’an-ı vahyetmekle sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Sen ondan önce bilmeyenlerden idin”(Ateş, 1995, s.1317).

Hz. Yusuf’un nesebiyle ilgili olarak Öngüt şu ifadeleri nakleder, “İbretli kıssası Kuran-ı Kerim’in başlı başına bir suresinde anlatılan Yusuf Aleyhisselâm; İbrahim Aleyhisselâm’ın oğlu İshak Aleyhisselâm’ın oğlu Yakup Aleyhisselâm’ın oğlu olup müteselsilen üç mübarek peygamberin nesl-i pâkinden gelmek şerefine nail olmuştur” (Öngüt, 1999, s. 273). Kendisi gibi daha önce de peygamberler barındıran bir soydan gelen Hz. Yusuf’un tam olarak ne zaman doğduğuyula ilgili farklı rivayetler mevcuttur. “Takriben Hicret’ten önce 1901 (MÖ. 1279), bazıları M.Ö. 1745’te doğduğunu söylerlerse de, her bakımdan hesaba gelmemektedir” (Akıncı, 2006, s. 339).

Hz. Yusuf Hz. Yakup’un oğludur ve çocukluğu aynı babadan fakat farklı annelerden olan haset kardeşlerinin arasında geçer. Babası tarafından çokça sevilen Yusuf

maalesef kardeşlerinin bu durumu çekememesinden ötürü tüm okların hedefi olur. Haset hastalığına gark olan insanların kötü emellerine kavuşma arzusu yolunda her şeyi mubah gördüğü bilinen bir gerçektir. Bu gerçek dâhilinde Yusuf'un kardeşlerinin de babalarının evlat sevgisi konusunda aslan payını Yusuf'a vermesinin tahammülsüzlüğü giderek artar ve önü alnamaz gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olur. Bu olay Kur'an-ı Kerim'de o kadar farklı anlatılır ki "Allahu Teâlâ (c.c), Kitab-ı Kerim'inde, Yusuf kıssasını "ahsenü'l-kasas" (kıssaların en güzeli) olarak nitelendirir" (Yıldız, 2016, s 17). Bu kıssanın Kur'an-ı kerimdeki diğer kıssalardan farkı ve güzelliği hikâyenin kesintisiz olarak devam etmesinden kaynaklanır. "Gerçekten Yûsuf kıssası, araya fasıla girmeden olayları birbirini izleyen, en etkili kıssadır. Ruh üzerindeki etkisinden dolayı bu, en güzel kıssa olarak nitelendirilmiştir" (Ateş, 1995, s. 1318).

Yusuf Aleyhisselâm'ın hayat hikâyesinin kıssaların en güzeli olmasının sebebi konusunda da farklı görüşler mevcuttur. Hadisenin kesintisiz olarak anlatılmasının ötesinde başka bir görüşe göre;

"Bu kıssaya"ahsenü'l-kasas" denmesi konusunda âlimler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Kur'an-ı Kerim'de hiçbir kıssanın bu kadar ibret ve hikmet ihtiva etmemesi veya Hz. Yusuf'un kardeşlerinin eziyetlerine sabretmesi, onları affederek kendilerine iyilikte ve güzel muamelede bulunması yahut da kıssanın melekler, insan, cin, şeytan ve hayvanlar gibi her türlü varlık ile peygamberler, salihler, âlimler, cahiller erkek ve kadınlar gibi birçok insan tipini ve bunların davranışlarını ele alması: tevhid, fıkıh, siyer, idare, siyaset iktisat ve muaşeret gibi din ve dünya işleriyle ilgili temel konuları işlemesi sebebiyle "en güzel kıssa" şeklinde adlandırılmış olacağı ileri sürülmüştür" (Kırca, 1989, s. 178).

Hz. Yusuf'un tüm yaşamını etkileyecek olaylar silsilesi gördüğü bir rüyayla başlar. Kur'an-ı Kerim'de bu rüya şöyle zikredilir: "Bir zaman Yusuf babasına 'Babacığım! Ben rüyamda" on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana secde ediyorlar!' demişti (Yusuf: 4)" (Öngüt, 1999, s. 274). Bu rüya Hz. Yusuf'un büyük sınava tabi tutulacağını ve yüksek mertebelere erişeceğini habercisidir. "Evet, Hz. Yusuf'un sevgiler ve kıskançlıklar, iyilikler ve kötülükler, çileler ve hileler, hüznler ve sevinçler, saray ve zindan, idbâr ve ikbâli... arasında sürüp gidecek olan serencamının başlangıç noktası işte bu rüya idi" (Yıldız, 2016, s. 24).

Bu rüya üzerine Hz. Yakup: "Kardeşlerinin ona karşı beslediği kıskançlığın, rüyayı öğrendikleri ve kendilerince yorumladıkları zaman gün yüzüne çıkacağını sezerek oğluna uyarıda bulundu. Bu uyarı şu şekildedir; "Yavrucuğum! Bu rüyayı sakın

kardeşlerine anlatma! Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insanın apaçık bir düşmanıdır' (Yusuf: 5)" (Öngüt, 1999, s. 275). Henüz küçük yaşta böylesine bir muazzam rüyayı görüp gelecekte önemli mevkilere geleceği müjdelenen Yusuf'a babası Yakup tarafından yapılan bu uyarı oldukça manidardır.

"Ya'kub'un sözlerinden, kardeşlerinin Yûsuf'u kıskandıkları anlaşılmaktadır. Ya'kub'un on iki oğlu vardı. En küçük oğulları Yûsuf ile Bünyâmîn aynı anadan doğmuşlardı. Ötekilerin anneleri başkaydı. Yûsuf çok güzeldi. Ya'kub, Yûsuf ile öz kardeşini ötekilerden fazla seviyordu. Bunu içlerine sindiremeyen kardeşleri, özellikle Yûsuf'u kıskanıyorlardı. Yûsuf bu düşü görünce on iki yaşında idi" (Ateş, 1995, s.1320).

Yaratıcı tarafından peygamber olarak seçileceği müjdelenen Hz. Yusuf'un rüya görmesi ve daha sonra bu rüyaları da eksiksiz bir şekilde yorumlaması Allah (c.c) tarafından kendisine bahşedilen en önemli özelliklerden biri olarak addedilir. "Ve işte öyle, Rabbin seni seçecek ve sana hadislerin yorumlarından öğretecek; hem sana hem Yakub soyuna nimetini bundan önce ataların İbrahim ve İshak'a tamamladığı gibi tamamlayacak. Şüphe yok ki Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir (Yusuf: 6)" (Yazır, 2017, s. 207). Daha önce de zikredildiği gibi Rabbi tarafından seçilen ve babasının sevgisine mazhar olan, Babası bir anneleri ayrı olan Yusuf peygambere kardeşleri kıskançlıklarını her fırsatta belirtmekte ve bu durumu kabullenememektedirler.

Bu sebeple; "Kardeşleri demişlerdi ki: Yûsuf ve kardeşi, babamıza bizden daha sevgilidir. Oysa biz bir cemaatiz babamız, açık bir yanlılık içindedir!" (Ateş, 1995, s. 1322). Başka bir tefsirde ise şöyle rivayet edilir; "Zira dediler ki: "Muhakkak Yusuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgili, biz ise mutaassıb (birbirine bağlı) bir kuvvetiz doğrusu babamız belli ki yanılıyor¹" Kardeşlerine olan kıskançlıklarından ve nefretlerinden dolayı Yusuf peygambere karşı plan kurdukları söylenir. Bunla ilgili ayetlerde: "Yûsuf'u öldürün yahut bir yere atın ki babanızın yüzü size kalsın ve ondan sonra dürüst bir kavim olasınız(Yusuf: 9)" (Yazır, 2017, s. 237) şeklinde ifade edilir. Bu aşamadan sonra kardeşlerin Yusuf'u öldürmeyi planladıkları belirtilir.

"Yûsuf'un üvey kardeşleri, babalarının Yûsuf'a aşırı düşkünlüğünden duydukları rahatsızlığı dile getirerek onu öldürmeyi ya da uzak bir yere götürüp bırakmayı müzakere ederken içlerinden birinin teklifiyle Yûsuf'u kuyuya atmaya karar verirler. Daha sonra babalarının yanına gelerek kırdı beraber gezinip eğlenmeleri için Yûsuf'u kendileriyle göndermesini isterler. Ya'kub'un oyuna daldıkları bir sırada Yûsuf'u bir kurdun yemesinden endişe ettiğini söylerse de onlar böyle bir şeyin asla mümkün olmayacağını ifade ederek Yûsuf'u alıp götürüler ve kararlaştırdıkları gibi bir kuyuya atarlar. Akşam

¹ Yusuf: 8.

ağlayarak babalarının yanına dönerler; Yûsuf'u kurdun yediğini ileri sürüp kanla boyadıkları gömleği ona gösterirler. Ya'kub oğullarının sözlerine inanmadığı gibi gömlekte herhangi bir yırtıkta göremez" (Topaloğlu, 2013, s. 28).

Kıssanın ele alındığı tefsirlerde Yusuf peygamberin kuyuya atılma hadisesiyle ilgili onun hayatında yeni bir dönemin başladığına değinilir. "Yusuf (a.s.) kuyuda bir zaman kaldı" (Solmaz, Çakan, 1975, s. 126). Yusuf'u kuyuya atan kardeşleri hüzünlü kisvesine bürünüp ağlayarak babalarının huzuruna varırlar. Bu arada Hz. Yusuf'a bir vahiy gelir. "Bunun üzerine onu götürdüler ve kuyunun dibine koymaya karar verdiler. Bizde ona şöyle vahyettik: "And olsun ki sen onlara hiç farkında değillerken bu işlerini haber vereceksin!" Kuyuda ki kardeşlerini kontrol etmeye giden üvey kardeşler; "Uzaktan, Mısır'a mal götüren İsmaililer kervanının gelmekte olduğunu gördüler. Bunun üzerine, kardeşlerden birisi, Yûsuf'u tacirlere satmayı önerdi. Öyle yaptılar. Tacirler gelince Yûsuf'u kuyudan çıkarıp 20 gümüşe sattılar"(Cömert, 2006, s.154). "Uzun bir yolculuktan sonra kervan Mısır'a geldi. O yıllarda Mısır'da esir ticareti yapılıyor, hatta sırf esirler için ayrı bir köle pazarı kurularak insanlar pazarlanıyordu. Yûsuf Aleyhisselâm'ı da bu köle pazarında satışa çıkardılar"(Öngüt, 1999, s. 281).

Köle pazarında satışa çıkarılan Yûsuf peygamberi almak isteyen çok olduğunu ifade eden yazılı kaynaklar, onu Mısır Aziz'inin aldığından bahsederler.

"Mısır'da esir pazarına gidip karısının hizmetini görecek temiz ve güvenilir bir köle arayan ve onu görür görmez manevi değerini ve güzel karakterini ilk bakışta fark edip satın alan Mısır Azizi feraset sahibi bir insandı. "Aziz" o dönemin Başbakan, Maliye Bakanı gibi makamlarda bulunanlara verilen bir unvandı. Rivayet olduğuna göre bu adamın adı "Kıtfir" veya "İtfir" idi, çocuğu yoktu, eşinin adı da "Ra'il" ya da "Züleyha" idi" (Yıldız, 2016, s. 43).

Rivayet edilir ki Kıtfir aynı zamanda karısına bir evlatlık alma niyetindedir. Esir pazarında gördüğü bu güzel çocuğu alışındaki gayesinin bu yönde olduğundan da söz edilir. Yusuf'un Kıtfir'e satılması ileride de zikredileceği üzere onu bekleyen yazgının en önemli basamaklarından biridir. Köle pazarında Yusuf'u görünce bu çocuk kölenin güzelliğine ve nuruna o kadar meftun olur ki köleyi satın almak için neredeyse tüm servetini vermeye hazırdır. Hatta köleyi alma öyküsünü eşine anlatırken mitolojik benzetmelerde bulunarak ay ve güneşin güzelliğinin bu çocukta vücut bulduğuna vurgu yapar.

"İbrani bir oğlanın satıldığını haber verdiler. Gidip gördüm. Ağzım açık kaldı. Güzelliğini tarif edemem. Belki yeryüzü güzellikleri birleşse ancak ayağına ulaşırlar. Bana öyle geldi

ki güneşle ay evlendiler ve bu çocuk dünyaya geldi çünkü bir nur yığındır. Hele gözlerinden fişkırان zekâ. Hele aklı, uysallığı, sıcakkanlılığı, havasındaki koku! Sanırım onu beğeneceksin. Kalbindeki evlatlık hasreti dınecek. Bağırina basacaksın. İyi yetiştir, şerefinde tutarsan bize pek faydalı olur. Gerçekten öz evlat ediniriz” (Akıncı, 2006, s. 387).

Bu hadise Kur’an’da 21. Ayette geçmektedir. Ayetteki açıklaması şu şekildedir:

“Mısır’da onu satın alan adam, karısına dedi ki: Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlat ediniriz. İşte böylece (Mısır’da adaletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyadaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yusuf’u o yere yerleştirdik. Allah emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler” (Özerk ve diğerleri, 1997, s. 236).

Kıssanın devamında evin hanımının Yusuf’u evlatlık olarak kabul ettiğinden bahsedilir. Gün geçtikçe büyüyen ve güzelleşen Yusuf bu güzelliğın ve ihtişamın başına neler getireceğinden habersizdir. İlerleyen süreçlerde ergenlik çağına gelen Yusuf’a, Züleyha’nın gönlünün düştüğü ifade edilir ve “derken evinde bulunduğu hanım, bunun nefisinden murad almak istedi ve kapıları kilitledi (Haydi seninim” dedi. O “Allah’a sığınırım. Doğrusu o benim efendim, bana güzel baktı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmazlar” (Yazır, 2017, s. 239) deyip “iffetini koruyup onun teklifini reddedecekti” (Ayvazoğlu, 2013, s. 62). Kıssanın bu bölümünde Yûsuf’un Züleyha’ya karşı koyduğu ve Rabbine sığınarak odadan çıkmaya yeltendiği anlatılır. Züleyha’nın ısrarıyla karşılaşan Yûsuf’un arkasını dönüp odadan koşarak çıkmaya çalıştığı söylenir. Nefsiyle verdiği mücadeleden Allah’ın kendisine bahşetmiş olduğu yardımla başarıyla ayrılan Yûsuf bulunduğu mekândan çıkmaya çalıştığı esnada hiç beklemediği bir olayla karşılaşır. Züleyha Yusuf’un arkasından gömleğini tutup çeker ve gömlek yırtılır. Bu esnada Mısır Aziz’inin içeri girip olaya şahit olduğu ifade edilir.

Züleyha kocasına Yûsuf’un kendisinin iffetine meylettığını söyler, ancak bu hadisede suçsuz olduğunu anlatmaya çalışan “Yusuf (o kendisi benim nefsimden murad almak istedi) dedi. Hanımın akrabasından bir şahit de şöyle şahitlik etti: Eğer gömleği önden yırtılmış ise hanım doğru söylemiş, bu yalancılardandır. (Yusuf: 26.)” “Yok eğer gömleği arkadan yırtılmış ise, o yalan söylemiş bu doğrulardandır (Yusuf: 27)” (Yazır, 2017, s. 239). Bu şahitlik sonucu gömleği arkadan yırtıldığı anlaşılan Yûsuf’un suçsuz olduğu öğrenilir. Kur’an’da Aziz’in, Yûsuf’a bu konuyu kimseye anlatmaması uyarısında bulunduğu yazılır “Yusuf, sakın bundan bahsetme. Sen de kadın, günahının affını dile. Geçekten sen büyük günahkârlardan oldun dedi (Yusuf: 29)” (Yazır, 2017, s. 239).

“Bu olay bütün Mısır’da yankılanmaya başlar. Kadın hakkında dedikodular yapılmaktadır. Bu dedikoduları duyan kadın Yusuf’u kadınların bir araya toplandıkları bir sırada huzurlarına çıkarır. Kadın onların ellerine bıçak vermiştir. Yusuf’u gören kadınlar ellerindeki bıçaklar ile ellerini keserler. Yusuf da Allah’a o kadınların şerlerinden uzak olmak için zindanı dahi hoş gördüğünü dile getirir. Zaten kadın da Yusuf’un kendisi ile yatmadığından dolayı zindana atılacağını iddia eder. Böylece Yusuf hakkında karar verenler onun birkaç seneliğine zindana atılmasını kararlaştırırlar” (Ünlü, 2015, s. 49).

Zindan hayatı Hz. Yusuf için yeni bir dönemin başlangıcı olarak adlandırılır. İleride kendisine bahşedilecek büyük bir görevin bir nevi hazırlık aşaması olarak kabul edilen bu mekân onun gençlikten olgunluğa geçiş sürecindeki en önemli basamaklarından biri olarak görülür. Hz. Yusuf’un zindanda hamken pişmesi özellikle tasavvufta zindanın inanan insan için adeta bir medrese olarak kabul ve tasvir edilmesine olanak sağlamıştır. Yaratıcı tarafından yeterli olgunluğa eriştiği düşünülen “Yûsuf zindanda iken peygamberliğe erer ve kendisine rüya tabiri bilgisi verilir”(Koncu, 2013, s.39). Allah tarafından kendisine bir yetenek olarak bahşedilen rüyaları eksiksiz bir şekilde yorumlama yeteneği aynı zamanda kendisinin zindandan çıkmasına olanak sağlayacak bir çıkış vizesidir. Nitekim zindandaki mahkûmların rüyalarını yorumlamadaki başarısı Mısır kralının kulağına kadar gider.

“Yûsuf zindanda iyi arkadaşlar edinir, onların sevgisini kazanır, düşlerini yorumlar. Zindanda Şah Reyyân’ın iki saray görevlisi genç vardır. Yûsuf bunların düşlerini yorumlar (...birincinin yorumunda onun asılacağını, ötekinin de yakında özgürlüğüne kavuşacağını söyler. Yûsuf ikincisine saraya gidince Kral’a kendi durumunu anlatmasını rica eder, ancak genç bunu unuttur. Bu arada Kral Reyyân da karışık bir rüya görür, bunu kimse yorumlayamaz. Rüyada yedi semiz, yedi cılız inek ile yedi yeşil başak ve yedi kurumuş başak görmüştür. Bunu anlattığında zindandan çıkan genç, Yûsuf’u anımsar Kral’a söyler. Kral onu zindana gönderir, Yûsuf’a Kral’ın rüyasını anlatır. Yûsuf yorumunda önce yedi yıl bolluk, ardından da yedi yıl kıtlık olacağını söyler. Genç bunu Kral Reyyân’a anlatır. Kral bundan çok hoşnut kalır, Yûsuf’u huzuruna getirtir. Ancak Yûsuf önce masum olduğunun ortaya çıkması gerektiğini söyler. Kral sarayda bir şölen verir, herkesi ve Züleyha’yı da çağırır. Kadınların hepsi Yûsuf’un masum olduğunu söylerler, Züleyha da tek suçlunun kendisi olduğunu kabul eder. Kral Reyyân Yûsuf’u görkemli bir biçimde saraya getirtir ve ülkenin yönetimini ona bırakır. Yaşlı Aziz Kıtıfır kısa süre sonra ölür. Züleyha, Yûsuf’un aşkıyla yanıp tutuşmaktadır, tün varlığını sevdiğinden bir haber getireceklere verir. Acıdan saçları ağarır, gözleri ağlamaktan görmez olur, yol üstünde sazdan yapılmış bir kulübede dilenci gibi yaşar. Tek avuntusu yoldan atlılarıyla geçen Yûsuf’un gürültüsüdür” (And, 2012, s. 439).

Kur’an’da ve kıssanın ele alındığı bütün kaynaklarda Yusuf peygamberin Mısır’ı çok başarılı bir şekilde yönettiğinden bahsedilir. Hz. Yusuf’un rüyasından hareketle, tarıma yöneldiğinden ve ülkenin tamamında tarım yaptığından söz edilir. Peygamberin rüyasının gerçekleştiği ve kıtlığın başlamasıyla çevre ülkelerden Mısır’a ürün almak

için, insanların geldikleri söylenir. Bu sırada Yusuf peygamberin dünyaya geldiği Kenan ilinde² de kıtlığın etkisini gösterdiği belirtilir. Kenan ilinde vuku bulan bu kıtlığın çetin şartları halkı açlığa karşı bir mücadele içine girmeye sevk eder. Kenan ilindeki bu kıtlık ilk etapta zahiren bir felaket olarak görülmesine rağmen ileride yaşanacak bir mucizenin ve vuslatın habercisi olarak bilinir. Zira kıtlıktan etkilenen Hz. “Ya’kub (a.s.) da Yusuf’un öz kardeşi Bünyamin hariç, diğer oğullarını erzak almak için Mısır’a göndermiştir” (Özerk ve diğerleri, 1997, s. 241).

Ya’kub peygamberin oğullarının heybetlerini ve güzelliklerini anlatan kaynaklarda Hz. Ya’kub’un nazardan korktuğu için oğullarına Mısır’ın ayrı kapılarından içeriye girmeleri öğüdünde bulunduğu söylenir. Kenan ilinden Mısır’a giriş yapan bu on kardeşi, Yusuf peygamberi onlardan köle olarak alan Malik adındaki kişi tanır. Malik’i Yusuf peygamber hizmetine ve himayesine almıştır. Malik’in bu on kardeşi alıp Yusuf’un huzuruna çıkardığı ifade edilir. “Yusuf’un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, Yusuf onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı (Yusuf: 58)” (Özerk ve diğerleri, 1997, s. 241). Hz. Yusuf’un kardeşlerinin her birini ayrı ayrı tanıdığı fakat anneleri bir olan küçük kardeşini göremediği belirtilir. Yayınlardaki ifadeler bütün kötülüklerine rağmen peygamberin kardeşlerini çok iyi bir şekilde ağırladığından söz eder.

“Dönüş için onları bütün hazırlıklarıyla donatınca dedi ki: Bana sizin babanızdan olan bir kardeşi getirin. Görüyorsunuz ya ben ölçeği tam ölçüyorum ve ben misafirperverlerin en yararlısıyım(59). Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size tartılıp verilecek hiçbir şey yok ve bana yaklaşmayın(60). Kardeşleri dediler ki: elbette onun için babasından onayını almaya çalışırız ve bunu mutlaka yaparız(61). Yusuf uşaklarına da dedi ki: sermayelerini yüklerinin içine koyuverin, belki ailelerine döndüklerinde anarlar, belki yine gelirler (62). Bu suretle babalarına dönünce dediler ki: Ey babamız! Bizden ölçüyle almak yasaklandı. Bu sefer kardeşimizi bizimle beraber gönder ki ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruruz (Yusuf: 63)” (Yazır, 2017, s. 243).

Hz. Yakub’un daha önce oğullarına güvenip Yusuf’u teslim ettiğinde başına gelenlerin Bünyamin’inde başına gelmesinden korktuğu için oğlunu göndermeye razı olmadığı söylenir.

“İkinci defa gidecekleri sırada babalarından adetâ zorla izin alıp Bünyâmin’le beraber Mısır’a varırlar. Huzura çıktıklarında Yûsuf kendisini öz kardeşine tanıtır. Kardeşlerinin erzak yüklerini hazırlar, bu arada melike ait bir su kabının öz kardeşinin yükünün içine yerleştirilmesini emreder. Ardından hareket etmek üzere olan kafile mensupları hırsızlıkla suçlanır, onlar böyle bir şeyin mümkün olmayacağını, aksi takdirde yükünde su kabı bulunan kişinin ceza olarak köle sayılacağını söylerler. Aslında Mısır kanunlarında böyle bir ceza yoktur ve Yûsuf’un öz kardeşini yanında bırakabilmek için

² Ken’ân ilinin Suriye’de Şam (Dımaşk) ile sahil arasında bir kasabada olduğu rivayet edilir. (Mustafa İSEN, BEYTÜLAHZÂN, TDV. İslam Ansiklopedisi, 1992, s. 88).

başvurduğu bu taktik Cenâb-ı Hakk'ın böyle murat etmesiyle gerçekleşmiştir. Arama sonunda su kabı Bünyâmin'in yükünde bulununca çaresiz kalan kardeşlerin en büyüğü daha önce Yûsuf'un öldürülmeyip kuyuya atılmasını teklif eden Rûbil diğerlerine Yûsuf'a yapmış oldukları muameleyi hatırlatır ve babasının izni yahut Allah'ın bir hükmü olmadıkça Mısır'dan ayrılmayacağını bildirir. Diğer kardeşler ise gidip durumu babalarına anlatırlar. Ya'kub, Bünyâmin'in hırsızlık yapmayacağını bildiğinden oğullarının daha önce yaptıkları gibi bunun da onların bir oyunu olabileceğini düşünür. Kendisinden alınan evlatlarını Cenâb-ı Hakk'ın geri göndereceği yolundaki ümidini tekrarlar ve sabırla bekleyeceğini söyler. Bu arada derin üzüntüsünden dolayı gözlerine ak düşer" (Topaloğlu, 2013, s. 29).

Üzüntüsünden gözlerine ak düşen Yakup peygamber; "Allah'tan ümidini kesmez ve oğullarını Yusuf ile Bünyamin'i bulmaları için Mısır'a geri gönderir. Ya'kub oğulları Yusuf'un huzuruna girince bu defa Yusuf kendisini tanıtır ve sonra da önceki hatalarından dolayı onları bağışlar"(Küçük, 1992, s. 490).

Babasının gözlerine ak düştüğünü öğrenen;

"Yûsuf anne bir kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyup diğer kardeşleriyle gömleğini babasına gönderir. Ya'kub gömlekten Yûsuf'un kokusunu alınca onun yaşadığını anlar ve gömleğin gözlerine sürülmesiyle tekrar görmeye başlar. Daha sonra Yûsuf bütün ailesini Mısır'a davet eder, Ya'kub da ailesiyle birlikte Mısır'a gider. Yûsuf'u selâmlamak üzere hepsi önünde eğilir, böylece onun rüyası da gerçekleşmiş olur."(Koncu, 2013, s.39).

Rüya gerçekleştikten sonra hadisenin başından itibaren neler olup bittiğini düşünüp Rabbinin kendisine verdiği nimetlere şükreden Yusuf'un kıssası ... "şu duasıyla sona erer: "Rabbim! Gerçekten sen bana nüfuz ve iktidardan büyük bir pay lütfettin, olayların varacağı sonucu önceden keşfetme ilmimi öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan Allahım! Dünyada da ahirette de beni koruyup destekleyen sensin. Canımı, bütün varlığıyla kendini sana adanmış biri olarak al ve beni sâlih kullarının arasına koy!"(Topaloğlu, 2013, s. 29).

3.2. Tevrat'a Göre Yusuf Kıssası

Hız. Musa'ya indirilen kutsal kitap Tevrat İslam'a göre semavi dinlere indirilen dört kutsal kitaptan biridir. Ancak İslam inancına göre Kuran-ı Kerim'den önce indirilen kutsal kitapların belirli bir zamandan sonra tahrif edildiği söylenir. Bu vesileyle bu kutsal kitaplarda ve Kuran-ı Kerim'de anlatılan kıssalar arasında farklılıklar görmek oldukça doğaldır. Bu farklı kıssalardan biri de Yusuf kıssasıdır.

Buradaki bölümde Yusuf'un Mısır'a giden kervana kardeşleri tarafından satılması ele alınır.

“Bir gün Yusuf'un kardeşleri babalarının sürüsünü gütmek için Şeklem'e gittiler. İsrail Yusuf'a, “Kardeşlerin Şeklem'de sürü güdüyorlar” dedi, Gel senide onların yanına götürüyüm.” Yusuf “Hazırım” diye yanıtladı. Babası, “Git sürüye ve kardeşlerine bak” dedi, “Her şey yolunda mı değil mi, bana haber getir.” Böylece onu Hevron Vadisi'nden gönderdi³.”

Kıssanın devamında Yusuf'un Şeklem'e vardığından söz edilir.

“Kırda dolaşırken bir adam onu görüp, “Ne arıyorsun?” diye sorar. Yusuf “Kardeşlerimi arıyorum” diye yanıtlar, Buralarda sürü güdüyorlar. Nerede olduklarını bilmiyor musun?” Adam “buradan ayrıldılar” der, “Dotan'a gidelim dediklerini duydum” der. Böylece Yusuf kardeşlerinin peşinden gider ve Dotan'da onları bulur. Kardeşleri onu uzaktan görürler. Yusuf yanlarına varmadan onu öldürmek için düzen kurarlar. Birbirlerine “işte düş hastası geliyor” derler. Hadi onu öldürüp kuyulardan birine atalım. Yabanıl bir hayvan yedi deriz. Bakalım o zaman düşleri ne olacak!” Ruben bunu duyunca kardeşini kurtarmaya çalışır: “Canına kıymayın” der, “Kan dökmeyin” onu şu ıssız yerdeki kuyuya atın, ama kendisine dokunmayın der⁴.”

Burada Ruben'in amacının Yusuf'u kurtarmak olduğu ifade edilir.

“Yusuf yanlarına varınca, kardeşleri sırtındaki renkli uzun giysiyi çekip çıkardılar. Ve onu susuz boş bir kuyuya attılar. Yemek yemek için oturduklarında, Gilat yönünde bir İsmaili kervanın geldiğini gördüler. Develeri kitre, pelesenk, laden yüklüydü. Mısır'a gidiyorlardı. Yahuda, kardeşlerine, “Kardeşimizi öldürüp suçumuzu gizlersek ne kazanırız?” dedi. “Gelin onu İsmaililer'e satılm. Böylece canına dokunmamış oluruz. Çünkü o kardeşimizdir, aynı kanı taşıyoruz.” Kardeşleri kabul etti. Midyanlı tüccarlar oradan geçerken, kardeşleri Yusuf'u kuyudan çekip çıkardılar, 20 gümüşe İsmaililer'e sattılar. İsmaililer Yusuf'u Mısır'a götürdüler. Kuyuya dönen Ruben Yusuf'u orada göremeyince üzüntüden giysilerini yırttı. Kardeşlerinin yanına gidip”, “Çocuk orada yok” dedi, “Ne yapacağım şimdi ben⁵?”

Yusuf'un Midyanlı tüccarlara satılmasından sonra babalarına çare olarak kanlı gömleği getirdikleri söylenir. “Kanlı Gömlek” hadisesinin Yusuf kıssasında çok

³ Kutsal Kitap, Tekvin: 37/12, 14, s. 39.

⁴ Kutsal Kitap, Tekvin: 37/15, 22, s. 39.

⁵ Kutsal Kitap, Tekvin: 37/23, 30, s. 39.

önemli bir yere sahip olduğundan bahsedilir. Tevrat'ta bu hadisenin anlatımı aşağıdaki gibidir:

“Yusuf satıldıktan sonra “Bunun üzerine bir teke keserek Yusuf’un uzun renkli giysisini kanına buladılar. “Giysiyi babalarına götürerek, “Bunu bulduk” dediler, “Bak bakalım oğlunun mu, değil mi?” Yakup giysiyi tanıdı “Evet bu oğlumun giysisi” dedi, Onu yabancı bir hayvan yemiş olmalı. Yusuf’u parçalamış olsa gerek.” Yakup üzüntüden giysilerini yırttı, beline çul bağladı, oğlu için uzun süre yas tuttu. Bütün oğulları, kızları onu avutmaya çalıştılsa da o avunmak istemedi. “Oğlumun yanına, ölümler diyarına yas tutarak gideceğim” diyerek oğlu için ağlamaya devam etti. Bu arada Midyanlılar da Yusuf’u Mısır’da firavun’un bir görevlisine, muhafız birliği komutanı Potifar’a sattılar⁶.”

Yusuf peygamberin Tevrat’ın 37. Bab’ında satılma hadisesinden sonra, 38. Bab’ında da Yahuda’nın hayatından kesitler verilir. 39. Bab’da ise tekrar Yusuf’un hayatıyla devam edilir. Devamında Yusuf’un Potifar’a satılması konusu ele alınır.

Hikâyenin devamında, “Yusuf Aleyhisselam’ın hayat hikâyesindeki en önemli ve can alıcı noktalardan biri olan olayı Tevrat bize şöyle naklediyor” (Barutçu, 2002, s. 69):

“Yusuf güzel yapılı yakışıklıydı. Bir süre sonra efendisinin karısı ona göz koyarak, “Benimle yat” dedi. Ama Yusuf reddetti. “Ben burada olduğum için efendim evdeki hiçbir şeyle ilgilenme gereğini duymuyor” dedi, “Sahip olduğu her şeyin yönetimini bana verdi. Bu evde bende onun kadar yetkiliyim. Senin dışında hiçbir şeyi benden esirgemedi. Sen onun karısısın. Nasıl böyle bir kötülük yapar, Tanrı’ya karşı günah işlerim?” Potifar’ın karısı her gün kendisiyle yatması için direttiyse de, Yusuf onun isteğini kabul etmedi. Bir gün Yusuf olağan işlerini yapmak için eve gitti. İçerde ev halkından hiç kimse yoktu. Potifar’ın karısı Yusuf’un giysisini tutarak, “Benimle yat” dedi. Ama Yusuf giysisini onun elinde bırakarak dışarı kaçtı. Kadın Yusuf’un giysisini bırakıp kaçtığını görünce uşaklarını çağırdı. “Bakın şuna!” dedi. Kocamın getirdiği bu İbrani bizi rezil etti. Yanıma geldi, benimle yatmak istedi. Bende bağırdım. Bağırdığımı duyunca giysisini yanımda bırakıp dışarı kaçtı.” Efendisi eve gelinceye kadar Yusuf’un giysisini yanında alıkoydu. Ona da aynı şeyleri anlattı: “Buraya getirdiğin İbrani köle yanıma gelip beni aşağılamak istedi. Ama ben bağırınca giysisini bırakıp kaçtı⁷.”

Tevrat’a göre; Karısının iftirasına inandığı söylenen Potifar’ın, Yusuf’u cezalandırdığı ifade edilir. Bu hadisenin de Yusuf peygamberin hayatında yeni bir dönemi başlattığı belirtilir.

“Karısının, “Kölen bana böyle yaptı” diyerek anlattıklarını duyunca, Yusuf’un efendisinin öfkesi tepesine çıktı. Yusuf’u yakalayıp zindana, kralın tutsaklarının bağlı olduğu yere attı. Ama Yusuf zindandayken RAB onunla birlikteydi. Ona iyilik etti. Zindancıbaşı Yusuf’tan hoşnut kaldı. Bütün tutsakların yönetimini ona verdi. Zindanda olup biten her şeyden Yusuf sorumluydu. Zindancıbaşı Yusuf’un sorumlu olduğu işlerle hiç ilgilenmezdi. Çünkü RAB Yusuf’la birlikteydi ve yaptığı her işte onu başarılı kılıyordu⁸.”

⁶ Kutsal Kitap, Tekvin: 37/ 31, 36, s. 40.

⁷ Kutsal Kitap, Tekvin: 39/7, 18, s. 40.

⁸ Kutsal Kitap, Tekvin: 39/19, 23, s. 42.

Bundan sonraki aşamada Firavun'un firıncısı ve sakisinin de Yusuf'un bulunduğu zindana atıldığı belirtilir. Yusuf bu iki gencin rüyasını yorumlar.

"Firavun'un hizmetlileri, "Düş gördük ama yorumlayacak kimse yok" dediler. Yusuf "Yorumlamak Tanrıya özgü değilmi?" dedi, "Lütfen düşününüzü bana anlatın." Baş saki düşünüyü Yusuf'a anlattı: "Düşümde önümde bir asma gördüm. Üç çubuğu vardı. Tomurcuklar açar açmaz çiçeklendi, salkım salkım üzüm verdi. Firavun'un kâsesi elimdeydi. Üzümleri alıp firavunun kâsesine sıktım. Sonra kâseyi ona verdim." Yusuf, "Bu şu anlama gelir" dedi, "Üç çubuk üç gün demektir. Üç gün içinde Firavun seni zindandan çıkaracak, yine eski görevine döneceksin. Geçmişte olduğu gibi yine ona sakilik yapacaksın. Ama her şey yolunda giderse, lütfen beni anımsa. Bir iyilik yap firavuna benden söz et. Çıkar beni bu zindandan. Çünkü ben İbrani ülkesinden zorla kaçırdım. Burada da zindana atılacak bir şey yapmadım⁹."

Saki'nin yorumundan sonra sıra Firıncı başının rüyasına gelir. Yusuf bu rüyayı da şu sözlerle yorumlamaktadır:

"Başımın üstünde üç sepet beyaz ekmek vardı. En üstteki sepette firavun için pişirilmiş pastalar çeşitli vardı. Kuşlar başımın üstündeki sepette pastaları yiyorlardı." Yusuf, "Bu şu anlama gelir" dedi, "Üç sepet üç gün demektir. Üç gün içinde firavun seni ağaca asacak. Kuşlar etini yiyecekler." Üç gün sonra firavun doğum gününde bütün görevlilerine bir şölen verdi. Görevlilerin önünde baş sakiyle firıncıbaşını zindandan çıkardı. Yusuf'un yaptığı yoruma uygun olarak baş sakisini eski görevine atadı. Baş saki firavuna şarap sunmaya başladı. Ama firavun firıncıbaşını astırdı. Gelgelelim baş saki Yusuf'u anımsamadı unuttu gitti¹⁰."

Fırıncıbaşı ve baş sakinin rüyasından sonra Yusuf'un zindandan çıkmasını sağlayacak bir rüyada firavun tarafından görülür.

"Tam iki yıl sonra firavun bir düş gördü: Nil Irmağı'nın kıyısında duruyordu. İrmaktan güzel ve semiz yedi inek çıktı. Sazlar arasında otlamaya başladılar. Sonra yedi çirkin ve cılız inek çıktı. Irmağın kıyısında öbür ineklerin yanında durdular. Çirkin ve cılız inekler güzel ve semiz yedi ineği yiyince, firavun uyandı. Yine uykuya daldı, bu kez başka rüya gördü: Bir sapta yedi güzel ve dolgun başak bitti. Sonra, cılız ve doğu rüzgârıyla kavrulmuş yedi başak daha bitti. Cılız, başaklar, yedi güzel ve dolgun başağı yuttular. Firavun uyandı, düş gördüğünü anladı. Sabah uyandığında kaygılıydı. Bütün Mısırlı büyücülerini, bilginlerini çağırtdı. Onlara gördüğü düşleri anlattı. Ama hiçbirini firavunun düşlerini yorumlayamadı¹¹."

Kıssanın devamında firavunun rüyasını kimse yorumlayamayınca, baş sakinin aklına zindandaki arkadaşı Yusuf gelir. Firavuna başından geçen hadiseyi ve gördüğü rüyayı anlatır. Rüyasının doğu şekilde Yusuf'un yorumladığından bahseder.

Bunun üzerine,

"Firavun Yusuf'u çağırtdı. Hemen onu zindandan çıkardılar. Yusuf traş olup giysilerini değiştirdikten sonra firavunun huzuruna çıktı. Firavun Yusuf'a "Bir düş gördüm" dedi. "Ama kimse yorumlayamadı. Duyduğun her düşü yorumlayabildiğini işittim." Yusuf,

⁹ Kutsal Kitap, Tekvin: 40/8, 15, s. 42.

¹⁰ Kutsal Kitap, Tekvin: 40/16, 23, 42.

¹¹ Kutsal Kitap, Tekvin: 41/1, 8, s. 43.

“Ben yorumlayamam” dedi, “Firavuna en uygun yorumu Tanrı yapacaktır.” Firavun Yusuf’a gördüğü iki rüyasını da anlatm¹²aya başladı. (...Yusuf, “Efendim, iki düşte aynı anlamı taşıyor” dedi, “Tanrı ne yapacağını sana bildirmiş. Yedi güzel inek yedi yıl demektir. Yedi güzel başakta yedi yıldır. Aynı anlama geliyor. Daha sonra çıkan yedi cılız, çirkin inek ve doğu rüzgârının kavurduğu yed solgun başaksa yedi yıl kıtlık olacağı anlamına gelir. Söylediğim gibi Tanrı ne yapacağını sana göstermiş. Mısırdaki yedi yıl bolluk olacak. Sonra yedi yıl öyle bir kıtlık olacak ki, bolluk yılları hiç anımsanmayacak.”

Yusuf, Firavunun düşlerini yorumladıktan sonra kıtlıkla nasıl başa çıkacağına yönelik bilgilerde verir. Tevrat’a göre bu bilgiler Firavunun mantığına uygun düşer ve Yusuf’a sarayının yönetimini verir.

“Yusuf’a: Sarayımın yönetimini sana vereceğim. Bütün halkım buyruklarına uyacak. Tahttan başka senden üstünlüğüm olmayacak. Seni bütün Mısır’a yönetici atıyorum. Sonra mühürünü çıkarıp Yusuf’un parmağına takar. Ona ince ketenden giysi giydirir. Boynuna altın zincir takar. Onu kendi yardımcısının arabasına bindirir. Yusuf’un önünde, yol açın diye “Yol açın!” diye bağırırlar. Böylece firavun ona bütün Mısır’ın yönetimini verir.”

Mısırın yönetimine geçen Yusuf’a Firavun tarafından sınırsız yetki verildiği ifade edilir. “Firavun on kentinin kâhini Potifera’nın kızı Aseat’ı da ona karı olarak verir”¹³.

“Yusuf firavunun hizmetine girdiğinde otuz yaşındaydı. Firavunun huzurundan ayrıldıktan sonra bütün Mısır’ı dolaştı. Yedi bolluk yılı boyunca toprak çok ürün verdi. Yusuf Mısırdaki yedi yıl içinde yetişen bütün ürünleri depoladı. Her kente o kentin çevresindeki tarlalarda yetişen ürünü koydu. Denizin kumu kadar çok buğday depolandı. (...Mısırdaki yedi bolluk yılı sona erdi. Yusuf’un söylemiş olduğu gibi yedi kıtlık yılı baş gösterdi. Bütün ülkelerde kıtlık vardı, ama Mısır’ın her yanında yiyecek bulunuyordu. Mısırlılar aç kalınca, yiyecek için firavuna yakardılar. Firavun, “Yusuf’a gidin” dedi, o size ne derse öyle yapın.” Kıtlık bütün ülkeyi sarınca, Yusuf depoları açıp Mısırlılara buğday satmaya başladı. Çünkü kıtlık Mısır’ı boydan boya kavuruyordu. Bütün ülkelerden insanlar da buğday satın almak için Mısır’a Yusuf’a geliyordu. Çünkü kıtlık bütün dünyayı sarmıştı ve çok şiddetliydi¹⁴.”

Kıtlık bütün dünyayı sarınca çevre ülkelerden Mısır’a buğday almak için insanların akın ettiği belirtilir. Hz. Yakup’ta Mısırdaki buğday olduğunu öğrenmesi sonucu çocuklarını buğday almak için Mısır’a gönderir.

“Yakup Mısır’da buğday olduğunu öğrenince, oğullarına, “Neden birbirinize bakıp duruyorsunuz dedi, “Mısır’da buğday olduğunu duydum. Gidin satın alın ki, yaşayalım, yoksa öleceğiz.” Böylece Yusuf’un on kardeşi buğday almak için Mısır’a gittiler. Ancak Yakup Yusuf’un kardeşi Bünyamin’i onlarla birlikte göndermedi, çünkü oğlunun başına bir şey gelmesinden korkuyordu. Buğday satın almaya gelenler arasında İsrail’in oğulları da vardı. Çünkü Kenan ülkesinde de kıtlık hüküm sürüyordu. Yusuf ülkenin yöneticisiydi, herkese o buğday satıyordu. Kardeşleri gelip onun önünde yere kapandılar. Yusuf kardeşlerini görünce tanıdı. Ama onlara yabancı gibi davranarak sert konuştu: “Nereden geliyorsunuz?” Kenan ülkesinden diye yanıtladılar. Yiyecek satın almaya geldik. Yusuf

¹² Kutsal Kitap, Tekvin: 41/40, 43, s. 44.

¹³ Kutsal Kitap, Tekvin: 41/45, s. 44.

¹⁴ Kutsal Kitap, Tekvin: 41/46, 57, s. 44.

kardeşlerini tanıdıysa da kardeşleri onu tanımadılar. Yusuf onlarla ilgili düşlerini anımsayarak, “Siz casussunuz” dedi, ülkenin zayıf noktalarını öğrenmeye geldiniz¹⁵.”

Bu bölümde, Yusuf peygamberin kardeşini görmek istediği belirtilir. Onlara güvenebilmesi için kardeşleri Bünyamin’i de beraberlerinde getirmelerini şart koştuğu ifade edilir. Kardeşler Yusuf’a biz kulların on iki kardeşiz bir kardeşimizde kayboldu derler. Kendi aralarında Yusuf’un ahının kendilerinden çıktığını söylerler. Fakat Yusuf peygamberin kendilerini anladığını fark etmezler.

“Yusuf’un konuştuklarını anladığını fark etmediler, çünkü onunla çevirmen aracılığıyla konuşuyorlardı. Yusuf kardeşlerinden ayrılıp ağlamaya başladı. Sonra dönüp onlarla konuştu. Aralarından Şimon’u alarak ötekilerin gözü önünde bağladı. Sonra torbalarına buğday konmasını, paralarının torbalarına geri konulmasını, yol için kendilerine azık verilmesini buyurdu. Bunlar yapıldıktan sonra buğdaylarını eşeklerine yükleyip oradan ayrıldılar. Konakladıkları yerde içlerinden biri eşeğine yem vermek için torbasını açınca parasını gördü. Para torbanın ağzına konmuştu¹⁶.”

Paranın torbalarının içine konduğunu gören kardeşler durumu gidip babalarına anlatırlar. Babalarına Mısırın yöneticisinin, kardeşleri Bünyamin’i görmek istediğini aksi takdirde bir daha buğday alamayacaklarını söylediğini iletirler. Babaları bu duruma razı olmamasına rağmen Bünyamin’i göndermek zorunda kalır.

“Bunun üzerine İsrail, “Öyleyse gidin” dedi, “Yalnız, torbalarınıza bu ülkenin en iyi ürünlerinden biraz pelesenk, biraz bal, kitre, laden, fıstık, badem koyun, Mısır’ın yöneticisine armağan olarak götürün. Yanınıza iki kat para alın. Torbalarınızın ağzına konan parayı geri götürün. Belki bir yanlışlık olmuştur. Kardeşinizi alıp gidin, o adamın yanına dönün. Her Şeye Gücü Yeten Tanrı, adamın yüreğine size karşı merhamet koysun da, adam öbür kardeşinizle Bünyamin’i size geri versin. Bana gelince çocuklarımdan yoksun kalacaksam kalayım¹⁷.”

Kıssanın devamında kardeşler ikinci defa Mısır’a giderler. Hz. Yusuf kardeşi Bünyamin’i görür. Onları ağırlar kardeşler yüklerini alıp döndüklerinde Hz. Yusuf’un kardeşi Bünyamin’i yanında tutmak ister. Bu aşamada kaybolan kâse hadisesi yaşanır.

“Yusuf kâhyasına, “Bu adamların torbalarına taşıyabilecekleri kadar yiyecek doldur diye” buyurdu, “her birinin parasını torbasının ağzına koy. En küçüğünün torbasına benim gümüş kasemi ve buğdayının parasını koy.” Kâhya Yusuf’un buyruğunu yerine getirdi. Sabah erkenden adamlar eşekleriyle yolcu edildi. Onlar kentten pek uzaklaşmamıştı ki Yusuf kâhyasına “Hemen o adamların peşine düş” dedi, “Onlara yetişince, niçin iyiliğe karşı kötülük yaptınız?” de. Efendimin şarap içmek, fala bakmak için kullandığı kâse değil mi bu? Bunu yapmakla kötülük ettiniz.” Kâhya onlara yetişip bu sözleri yineledi. Adamlar, “Efendim neden böyle konuşuyorsun?” dediler, “Bizden uzak olsun, biz kulların böyle bir şey yapmayız. Torbalarımızın ağzında bulduğumuz paraları Kenan ülkesinden sana geri getirdik. Nasıl efendinin evinden altın ya da gümüş çalarız? Kullarından birinde çıkarsa öldürülsün, geri kalanlar efendimin kölesi olsun.” Kâhya, “Peki dediğiniz gibi olsun” dedi, “Kimde çıkarsa kölem olacak diğerleri suçsuz

¹⁵ Kutsal Kitap, Tekvin: 42/1, 12, s. 45.

¹⁶ Kutsal Kitap, Tekvin: 42/23, 27, s. 45.

¹⁷ Kutsal Kitap, Tekvin: 43/11, 14, s. 46.

sayılacak.” Hemen torbalarını indirip açtılar. Kâhya büyükten küçüğe hepsinin torbasını aradı. Kâse Bünyamin’in torbasında çıktı¹⁸.”

Kâse Bünyamin’in torbasından çıktıktan sonra Hz. Yusuf onu köle olarak yanına alır. Babasına Bünyamin’i geri getireceğine dair söz veren Yehuda, Yusuf peygambere yalvarır. Fakat Hz. Yusuf kardeşini vermez. Bunun akabinde kardeşlerine kim olduğunu söyler.

“Yusuf adamlarının önünde kendini tutamayıp, “Herkesi çıkarın buradan diye” bağırdı. Kendini kardeşlerine tanıttığında yanında kimse olmasın istiyordu. O kadar yüksek sesle ağladı ki, Mısırlılar ağlayışını işitti. Bu haber firavunun ev halkına ulaştı. Yusuf, “Kardeşlerine ben Yusuf’um” dedi, “Babam yaşıyor mu?” Kardeşleri donup kaldı, yanıt veremediler. Yusuf, “Lütfen bana yaklaşın” dedi. Onlar yaklaşınca Yusuf şöyle devam etti: “Mısır’a sattığınız kardeşiniz Yusuf benim. Beni buraya sattığınız için üzülmeyin. Kendinizi suçlamayın. Tanrı insanlığı korumak için beni buraya önden gönderdi. Çünkü iki yıldır ülkede kıtlık var, beş yıl daha sürecek. Kimse çift süremeyecek, ekin biçemeyecek. Tanrı yeryüzünde soyunuzu korumak ve harika biçimde canınızı kurtarmak için beni önden gönderdi. Beni buraya gönderen siz değilsiniz Tanrı’dır¹⁹.”

Bu konuşmaların devamında Hz. Yusuf kardeşlerinden babalarını ve ailelerini Mısır’a getirmelerini istedi. Kıssanın bundan sonraki bölümü Hz.

Yakup’un Mısır’a yolculuğuyla devam eder.

“İsrail sahip olduğu her şeyle birlikte yola çıktı. Beer Şeva’ya varınca, orada babası İshak’ın Tanrısı’na kurbanlar kesti. O gece Tanrı bir görümde İsrail’e, “Yakup, Yakup” diye seslendi. Yakup “Buradayım” diye yanıtladı. Tanrı, “Ben Tanrı’yım, babanın Tanrısı” dedi, “Mısır’a gitmekten çekinme. Soyunu orada büyük bir ulus yapacağım. Seninle birlikte Mısır’a gelecek, soyunu bu ülkeye geri getireceğim. Senin gözlerini Yusuf’un elleri kapayacak²⁰.”

Devam eden bölümde Mısır’a gitmek için yola çıkan Yakupoğulları’nın Goşen’e yetişip oraya yerleştikleri ele alınır.

Hz. Yakup’un, “Oğullarının dışında Yakup’un soyundan gelen ve onunla birlikte Mısır’a gidenler toplam altmışaltı kişiydi. Bunların hepsi Yakup’tan olmuştu. Yusuf’un Mısır’da doğan iki oğluyla birlikte Mısır’a göçen Yakup ailesi toplam yetmiş kişiydi²¹.” Yakupoğulları Mısır’a yerleştikten sonra firavunun kendilerine mülk verdiği ele alınır. Bu sırada kıtlığın şiddetlendiğinden bahsedilir. “Kıtlık öyle bir

¹⁸ Kutsal Kitap, Tekvin: 44/1, 12, s. 47.

¹⁹ Kutsal Kitap, Tekvin: 45/1, 8, s. 48.

²⁰ Kutsal Kitap, Tekvin: 46/1, 4, s. 49.

²¹ Kutsal Kitap, Tekvin: 46/26, 27, s. 50.

şiddetlendi ki, hiçbir ülkede yiyecek bulunamaz oldu. Mısır ve Kenan ülkeleri kıtlıktan kırılıyordu²².”

Kıtlık yıllarından sonra ele alınan bölümlerde “Yakup Efrayim’le Manaşşe’yi Kutsayışı” anlatılır. Bu anlatıya göre:

“Bir süre sonra, “Baban hasta” diye Yusuf’a haber geldi. Yusuf iki oğlu Manaşşe’yle Efrayim’i alıp yola çıktı. Yakup’a, “Oğlun Yusuf geliyor” diye haber verdiler. İsrail kendini toparlayıp yatağında oturdu. Yusuf’a “Her Şeye gücü Yeten Tanrı Kenan ülkesinde, Luz’da bana görünerek beni kutsadı” dedi, “Bana seni verimli kılacak, çoğaltacağım dedi, Soyundan birçok ulus doğuracağım. Senden sonra bu ülkeyi sonsuza dek mülk olarak senin soyuna vereceğim.” (...İsrail, Yusuf’un oğullarını görünce, “Bunlar kim?” diye sordu. Yusuf, “Oğullarım” diye yanıtladı, “Tanrı onları bana Mısır’da verdi.” İsrail, “Lütfen onları yanıma getir, kutsayayım dedi²³.”

Kutsama hadisesinden sonra, başlık olarak: Yakup’un son sözleri, Yakup’un ölümü, Yakup’un gömülüşü, Yusuf kardeşlerine güven veriyor ve son olarak Yusuf’un ölümü şeklinde sonuçlanır.

Yusuf’un ölümüyle,

“Yusuf’la babasının ev halkı Mısır’a yerleştiler. Yusuf yüz on yıl yaşadı. Efrayim’in üç göbek çocuklarını gördü. Manaşşe’nin oğlu Makir’in çocukları onun elinde doğdu. Yusuf yakınlarına, “Ben ölmek üzereyim” dedi, “Ama tanrı kesinlikle size yardım edecek” dedi, “O zaman kemiklerimi buradan götürürsünüz.” Yusuf yüz on yaşında öldü. Onu mumyalayıp Mısır’da bir tabuta koydular²⁴.”

4. HZ. YUSUF KONULU MİNYATÜRLER

HZ. Yusuf kıssasının, kıssaların en güzeli olarak adlandırılması itibariyle dini ve edebi metinlerde birçok yazar ve şair tarafından ele alındığı görülmektedir. Dini olarak ele alınmasında, hem kendisinin hem de babasının peygamber olmasının etkisi olduğu söylenir. Edebi metinlerde ise “özellikle HZ. Yusuf’un Züleyha ile olan maceraları birçok şaire ilham kaynağı olmuştur. Gerek Firdevsi ve Cami’nin Yusuf’u Züleyha adlı eserinin minyatürlenmiş kopyalarında, gerekse diğer din tarihi kitaplarında daha çok Yusuf’un başından geçen maceralar canlandırılmıştır” (Renda, 1973, s.449). Dini ve edebi bakımdan zengin bir içeriğe sahip olan bu konunun aynı zamanda minyatürlü

²² Tekvin: 47/13.

²³ Tekvin: 48/1, 9.

²⁴ Tekvin: 49,50/22, 26.

yazmalarının da bulunduğu bilinmektedir. Minyatür sanatçılarının konu olarak; edebi, dini, tarihi vb. konulu minyatürler yaptıkları yazılı kaynaklarda mevcuttur. Bu bağlamda minyatür sanatçıları açısından Hz. Yusuf kıssasının önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Bu öneminden dolayı farklı dönemlerde, farklı minyatür okulları ve minyatür sanatçıları tarafından sıkça işlenen bir konu olmuştur. Bu minyatürler, Ravzatü’ş-Şüheda, Falname, Hadükatü’s-Süeda, Kısasü’l-Enbiya, Mantıku’t-tayr, Heft Evreng, Hamidullah Hamdi’nin Yusuf’u Züleyha’sı vb. eserlerde yer almaktadır.

4.1. Hz. Yusuf’un Hz. Yakup’tan Ayrılması Konulu Minyatür

Yazılı kaynaklarda ele alınan Yusuf peygamber kıssasında, Hz. Yusuf’un gördüğü rüya sonucunda kardeşleri tarafından çöle götürülüp kuyuya atıldığından bahsedilir(Ateş, 1995, s. 1323). Buraya aldığımız (Resim 1) Hadükatü’s-Süedâ, (KMM, 93, 20a) minyatüründe görüldüğü üzere Yusuf peygamberin babasından ayrıldığı sahne ele alınır. Resim alınının merkezinde başında bir hale ile turuncu, mavi elbiseleriyle Yakup peygamber resmedilmiştir. İşlemeli bir minder üzerinde oturur bir vaziyette olan Yakup peygamberin sağ tarafında iki, sol tarafında ise on oğlunun olduğu görülür. On kardeşin en önünde yeşil bir elbise ve başının etrafında bulunan halesiyle Yusuf peygamber vardır. Olayın iç ve dış mekânda cereyan ettiği gözlemlenir. İç mekânda farklı işlemelerin yoğun olduğu, dış mekândaysa fonun tamamına yayılan bir ağaç motifi görülür. Fonun sağ tarafında altı üstü iki pencere mevcuttur. Bu pencerelerden hadiseyi izleyen iki kadın figürü görülür. Diğer figürlerde Hz. Yakup’a doğru bakmaktadırlar. Doğanın renklendirilmesinde açık mavi renk kullanılmıştır. Gökyüzü altınla boyanarak tamamlanmıştır. Figürlerde ise mavi, sarı, turuncu ve yeşilin tonları kullanılmıştır.

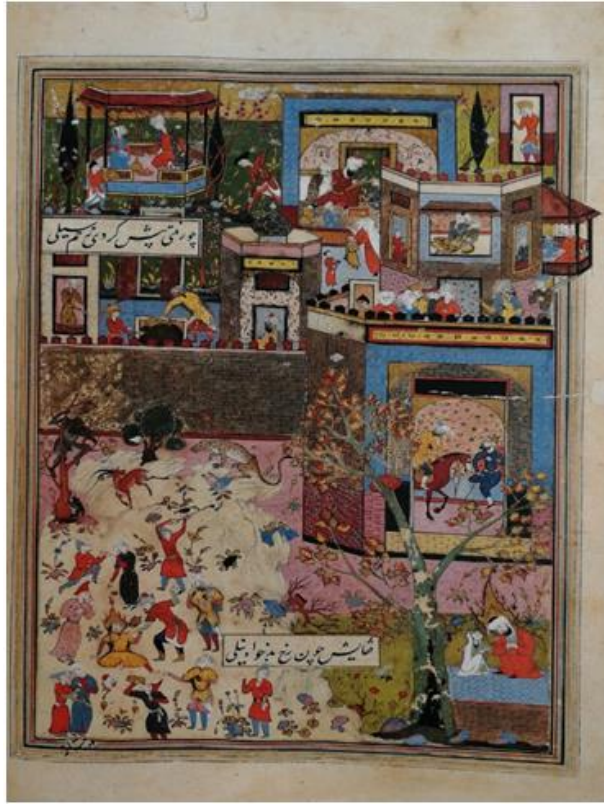

Resim 1 Hz. Yakup'un Oğlu Hz. Yusuf'tan Ayrılması, Hadikatü's-Süedâ, 1586, KMM, 93, 20a (Turan, 2015, s. 262).

4.2. Hz. Yusuf'un Kardeşleri Tarafından Dövülerek Çöle Götürülmesi Konulu Minyatür

Kıssanın devamında; kardeşleri tarafından, babasından koparılan Yusuf peygamberin dövülerek çöle doğru götürüldüğü söylenir. Çölde kardeşlerinin şiddetine maruz kaldığı söylenen Yusuf peygamberin bir süre sonra kardeşleri tarafından çöldeki bir kuyuya atıldığı ifade edilir (Öngüt, 1999, s. 278). Buraya aldığımız Heft Evreng (TSMK H. Y, 67b.) yazmasında bulunan (resim 2) minyatüründe bu konu işlenmiştir. Kompozisyon elemanlarının kalabalık olduğu resimde birçok sahne aynı fonda yansıtılmıştır. Fonun üst kısmında mimari yapılar ve iç mekânda geçen çeşitli hadiseler görülür. Fonun sol alt köşesinde ise sarı elbiseler içinde ve başının etrafında hale ile Yusuf peygamber tasvir edilmiştir. Yusuf peygamberin etrafında toplamda on bir figür görülmektedir. Kardeşleri olduğu düşünülen bu figürlerden kırmızı elbiseli bir figürün Yusuf peygamberi çekiştirmediği, üstte çaprazında olan diğer kırmızı elbiseli figüründe

elinde bir ağaç parçasıyla ona vurmaya yeltendiği görülür. Diğer figürler ise farklı jest mimiklerle tasvir edilmiştir. Hadisenin yaşandığı yerde bir dağ keçisini avlamaya çalışan çita figürü tasvir edilmiştir. Sol üst köşede bir ağaç üzerinde şeytan olduğu düşünülen, siyah bir şekilde resmedilmiş figür vardır. Fonun sağ alt köşesinde ise bir çınar ağacının yanında kafasının etrafında hale bulunan bir figürün, yanında duran beyaz elbiseli küçük bir kız çocuğuna doğru baktığı gözlemlenir. Fonda doğa olarak; çöl rengi, yeşil, mavi ve pembe tonları kullanılmıştır. Figürlerde ise; kırmızı, mavi ve sarı renkler ağırlıktadır.

Resim 2 Yusuf'un kardeşleri tarafından çöle getirilmesi, Heft Evrang, TSMK H. 1084, y, 67b. (Uluç, 2014, s. 12).

4.3. Hz. Yakup'a Hz. Yusuf Peygamberin Öldüğünün Söylenmesi Konulu Minyatür

Hikâyenin devamında kardeşleri tarafından çöle götürülüp kuyuya atılan Yusuf peygamberin üstünden gömleği çıkarılır. Kardeşlerinin kestikleri bir Teke'nin kanını gömleğe sürdükleri ve bu gömleği de babalarına götürüp kardeşimizi kurt yedi bu da kanlı gömleği diye haber verdikleri söylenir (Öngüt, 1999, s. 279). Bununla ilgili (resim 3)'te ele alınan Hadîkatü's-Süedâ (KMM, 93, 24b.) minyatürü, gözlemlendiğinde resmin dikey bir fon üzerine yatay şekilde tasarlandığı görülür. Minyatürde dış ve iç mekân aynı düzlemde ifade edilmiştir. İç mekân farklı motiflerle süslenmiş ve altınla desteklenmiştir. Resmin merkezine bir minderde uzanır vaziyette turuncu ve yeşil elbisesiyle Yakup peygamber tasvir edilmiştir. Burada Hz. Yakup'un başı hale ile çevrelenmemiştir. Fakat yüzü peçeyle kapatılmıştır. Hz. Yakup'un başucunda oğlu Bünyamin olduğu düşünülen küçük bir çocuk figürü vardır. Yanında üç oğlu, kapının önünde ise yedi oğlu vardır. Kapının girişindeki oğlunun elinde beyaz bir gömlek vardır. Diğer kardeşlerde onun arkasında ayakta durur vaziyettedir. Bunların arasından mavi giysili bir kardeşin çömelmiş üzgün bir şekilde olduğu gözlemlenir. Resim alanının sağ tarafında altı üstlü pencerelerden olayın cereyan ettiği yöne bir kadın birde erkek figürünün baktığı görülür. Resim alanını çevreleyen cetvelin dışında bir ağaç, üstünde iki kuş figürüyle resmedilmiştir. Resim alanının üst kısmında da dört tane kuş figürü vardır. Arka fondaki doğa yeşile boyanmıştır. Fonun üst kısmı altınla boyanarak tamamlanmıştır. Figürlerde ise yeşil, mavi, bordo, sarı ve kırmızının tonları kullanılmıştır.

Resim 3 Hz. Yakub'a Hz. Yusuf'un Öldüğünün Söylenmesi, Hadikatü's-Süedâ, 1586, KMM, 93, 24b. (Turan, 2015, s. 264)

4.4. Hz. Yusuf'un Kuyuya Atılması ve Kuyudan Çıkarılması Konulu Minyatürler

Yukarıda ele alınan konuyu kuyu sahnesiyle devam ettirmek mümkündür. Hz. Yusuf kıssasında belirtilen kuyu hadisesiyle ilgili farklı dönemlerde farklı sanatçılar tarafından minyatürler yapılmıştır. Bu konuyla ilgili yapılan minyatürlerde genellikle, Hz. Yusuf'un kuyuya atılması, kuyunun içindeki hali, kervancılar tarafından Yusuf peygamberin kuyudan çıkarılması ve Züleyha ile ilgili sahneler olarak karşımıza çıkmaktadır. Hz. Yusuf peygamberin kervancılar tarafından kuyudan çıkarılma sahnesini tasvir eden minyatürlerden biri (resim 4) "Fâlname" (TSM. 1703, f. 36b. 56v),(And, 2012, s. 157) elyazmasında yer almaktadır. Minyatür, dikey eksenle gelişen dikdörtgen bir form içinde tasarlanmıştır. Kompozisyon elemanları resim alanına alttan üste doğru yüzey vurgusu yapacak şekilde yerleştirilmiştir. Dış mekânda cereyan eden olayda Hz. Yusuf ve diğer on bir insan figürü tasvir edilmiştir. Resim alanının alt tarafındaki kuyunun önünde başında hale bulunan Hz. Yusuf'u kucaklayarak kuyuya atmaya çalışan dört kardeş ve fondaki tepenin arkasına

yerleştirilmiş olan yedi kardeş farklı jest ve mimikler ile tasvir edilmiştir. Basit kayalar, bitkiler ve ağaç motifleriyle çevrelenen kuyunun üst tarafındaki doğa alanı yine basit kaya ve kaba bitkilerle doldurulmuş; üstteki figürlerin arkasındaki fon altınla boyanmış gökyüzü ve kobalt renkte bulutlar ile tamamlanmıştır. Figürler ve doğada yeşil, kırmızı, turuncu, sarı, mor renkler ve tonları kullanılmıştır.

Resim 4 Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılması, Fâlname, TSM. 1703, f. 36b. 56v
(Turan, 2014, s. 154).

Diğer bir minyatürde ise aynı konuda kuyunun yanında konaklayan kabile tarafından Hz. Yusuf'un kuyudan çıkarılma sahnesi ele alınır. Heft Evreng yazmasında bulunan Minyatür (resim 5) dikdörtgen bir form içinde tasarlanmıştır. Resimde Yusuf peygamber figürüyle beraber toplamda on dört figür vardır. Resmin merkezinde kervancıların oturduğu gözlemlenir. Onların hemen aşağısında Yusuf peygamberi kuyudan çıkararak eğilir bir vaziyette ip tutan figür göze çarpar. Bu minyatürde Yusuf peygamberin omuzları ve baş kısmı gösterilmiştir. Yusuf peygamberin kafasının etrafında hale olduğu gözlemlenir. Resmin üst kısmında deve figürlerinin olması konunun kervanla ilişkilendirilmesini sağlamaktadır. Üst kısımda fon mavi renkle tamamlanmıştır. Arka fonda ise sanatçının kurak ve çöl havası vermeye çalıştığı

söylenbilir. Bu etki kurumuş ağaç ve basit bitki motifleriyle sağlanmıştır. Resmin genelinde ağırlıklı olarak mavi, sarı ve turuncu renklerin kullanıldığı görülür.

Resim 5 Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılışı Heft Evreng, (Http-4)

Yukardaki minyatürlerle aynı konunun ele alındığı farklı bir eser ise (Berlin, Staatsbibliothek, fol. 56v.) Kısas'ı-Enbiya (resim 6) yazmasıdır. Bu minyatürde de merkeze kervandaki kafilenin üyelerinin aldığı gözlemlenir. Figürün uzanışından ve çadırından kervan sahibi olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu minyatürde diğer minyatürlerden farklı olarak Yusuf peygamberin yüzünde peçe olduğu gözlemlenir. Kafasının etrafında hale ile resmedilen Yusuf peygamberin gövdesinin üst kısmı görünür bir vaziyettedir ve kırmızı bir elbiseyle tasvir edilmiştir. Bu resimde, diğer minyatürlerdeki gibi Hz. Yusuf'u merkeze almak yerine resmin sağ alt köşesinde tasvir etmenin tercih edildiği söylenebilir. Bu minyatürde de resim2'deki gibi resmin arka planı dağlık ve kurak arazi olarak tercih edilmiştir. Gökyüzü altın ile tamamlanmıştır. Resimdeki kompozisyon elemanları alttan üste doğru sıralanmıştır. Figürlerde ve doğada kırmızı, mavi, mor ve sarı renklerin kullanıldığı görülür.

Resim 6 Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılışı, Kısasü'l Enbiyâ, 16. yy, Berlin, Staatsbibliothek, fol. 56v.(<http://www.wdl.org/en/item/7494/view/1/118/> (Turan, 2014, s. 154).

Aynı konunun ele alındığı, (New York Halk Kütüphanesi, fol. 43v), Kısas'ı-Enbiya yazmasında bulunan (resim 7) görüldüğü üzere bu minyatürde diğer minyatürlerden farklı olarak kuyunun içi de gösterilmektedir. Kuyunun içindeki Hz. Yusuf figürü kovanın içinde ipe sıkı sıkı tutunmuş bir vaziyette resmedilmiştir. Diğer bütün minyatürlerde olduğu gibi burada da Yusuf peygamberin başının etrafında hale mevcuttur. Bu minyatürde de deve ve at figürleri kullanılıp kuyunun yanından bir kervanın geçtiği izleniminin verilmek istendiği söylenebilir. Arka fonda sade bir doğa görünümü ve basit bitki motiflerinin olduğu gözlemlenir. Kompozisyonda Hz. Yusuf dışında toplam dokuz figürün olduğu görülür. Kuyuya Yusuf peygamberi çekmek için eğilen figür ve onun yanındaki diğer figürden ziyade, öteki figürler farklı jest ve mimiklerle tasvir edilmiştir. Doğa olarak arka fon açık mavi ile tamamlanmıştır. Gökyüzünde ise altın kullanılmıştır. Kompozisyonda genel olarak mavi ve turuncu renklerin ağırlıkta olduğu gözlemlenmektedir.

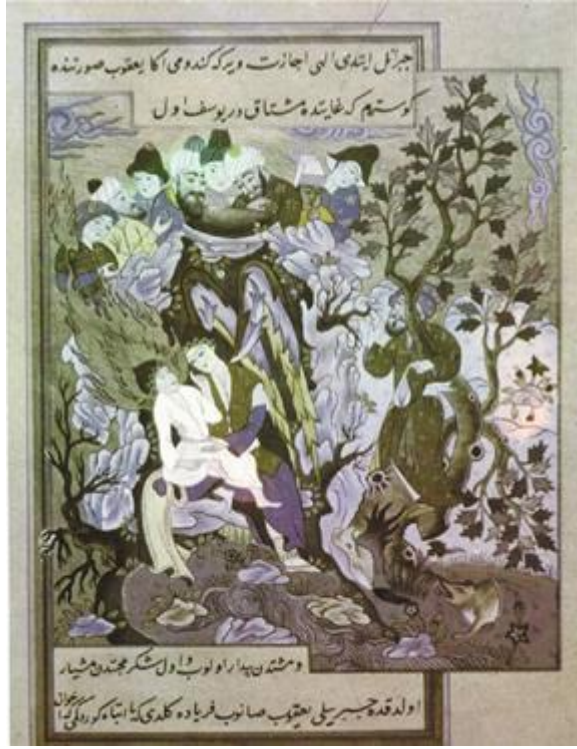
Resim 7 Hz. Yusuf'un Kuyudan Çıkarılışı, Kıyas'ı-Enbiya, New York Halk Kütüphanesi, fol. 43v (Http-5)

Hz. Yusuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atıldığından sonraki sahnelerde kuyuda Yusuf peygamberin yanında bir melek figürünün olduğu görülür. Bu hadiseyle ilgili Hadikatü's-Süedâ, (1586, KMM, 93, 22b.) bulunan minyatürde (resim 8) Cebrail (a.s)'ın Yusuf peygamberin düşmesini önlediği görülür. Kompozisyonda kuyunun içi ve dışı gösterilmektedir. Kuyunun etrafı basit ağaç ve bitki motifleriyle bezenmiştir. Resmin üst kısmı kobalt mavi bulutlarla hareketlendirilmiş ve altınla tamamlanmıştır. Resim yatay ekseninde kare bir form içinde tasarlanmıştır. Genel olarak figürlerin sayıca kalabalık olduğu söylenebilir. Kuyunun etrafında atlarıyla beraber aynı noktaya baktığı anlaşılan yedi tane figür vardır. Bunlardan iki tanesi eğilip kuyunun içinden Hz. Yusuf'u çıkarmaya çalışmaktadırlar. Resmin üst kısmında Hz. Yusuf'un on kardeşinin tedirgin bakışlarla kuyuya doğru baktıkları gözlemlenir. Kompozisyonda doğada arka fon olarak yeşil tonlar kullanılmıştır. Figürlerde ise; mavi, kırmızı, turuncu ve sarı tonların ağırlıklı olarak kullanıldığı gözlemlenir.

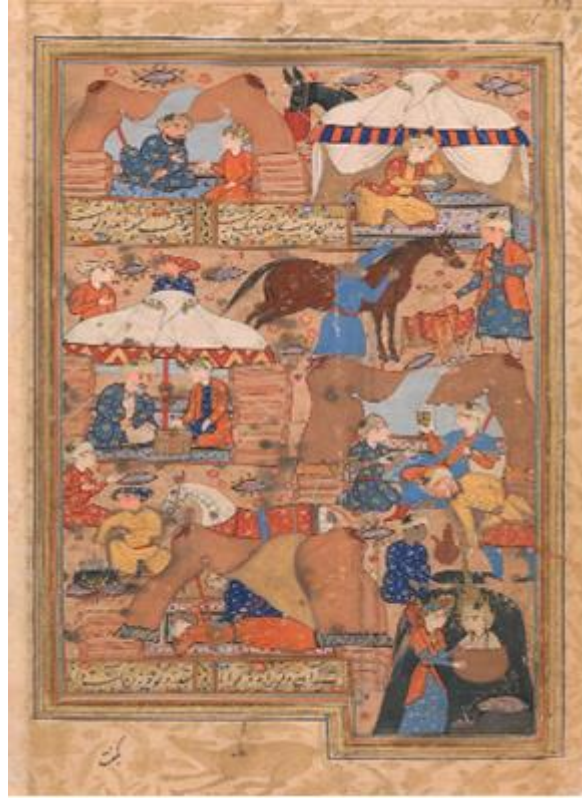
Resim 8 Hz. Yusuf'un Kuyuya Atılması, Hadîkatü's-Süedâ, 1586, KMM, 93, 22b. (Turan, 2015, s. 263).

Konunun ele alındığı başka bir minyatür (resim 9) Londra, British Library (Or. 12009, fol. 30b.)'da bulunmaktadır. Resmin alanının merkezinde Hz. Yusuf'u kucaklayan kanatlı bir figürün olduğu görülür. Fondaki Hz. Yusuf ve kanatlı figürün birbirlerine baktıkları gözlemlenir. Bu minyatürde de konusu aynı olan, diğer minyatürlerdeki gibi Hz. Yusuf'un başının etrafında hale bulunmaktadır. Fakat bu hale diğer minyatürlerdeki halelere göre oldukça hareketli ve gösterişlidir. Olayın dış mekânda cereyan etmesine rağmen kuyunun içi detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Kuyunun içinde su, basit kaya ve bitki motiflerinin yanında iki tanede fare figürü fonda görülmektedir. Arka fonda kayalar ve ağaç motifleri yoğun olarak kullanılmıştır. Resim alanının üst kısmında mavi renge boyanmış hareketli bulutlar göze çarpar. Gökyüzü altınla boyanmıştır. Figürler alttan üstte doğru yüzeyi ön plana çıkaracak şekilde dizilmişlerdir. Resimde Hz. Yusuf'un kardeşleri olduğu düşünülen dokuz tane figür bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi kuyunun sağ tarafında bir çınar ağacına tutunup kuyuya doğru bakmaktadır. Kuyunun yukarısındaki sekiz kardeşten üçü kuyunun içene bakmakta diğer beşkardeş ise farklı jest ve mimiklerle resmedilmiştir. Figürlerde; beyaz, mavi, kahverengi doğada ise gri renk yoğun olarak kullanılmıştır.

Resim 9 Hz. Yusuf Kuyu Sahnesi, Hadikatü's-Süedâ, yaklaşık 1600, Londra, British Library, Or. 12009, fol. 30b.(Turan, 2014, s. 154).

Kuyu sahnesinin ele alındığı metmuseum'da bulunan minyatürlerden biri de Heft Evreng yazması (resim 10)'dur. Minyatürde olay dış mekânda cereyan etmesine rağmen kurulan çadırların yoğunluğu ve arka fonun kalabalık yapısı olayın iç mekânda geçtiği izlenimini verdiği söylenebilir. Kompozisyon elemanları alttan üstte doğru sıralanmıştır. Burada kuyu sahnesi resim alanının sağ alt tarafına yerleştirilmiştir. Kuyunun içinde bir melek figürünün, Yusuf peygamberin içinde olduğu kovayı tuttuğu görülür. Yusuf peygamberin başındaki hale kuyunun dışına taşmaktadır. Kuyunun dışında kalabalık bir kompozisyon izlenmektedir. Kuyunun dışında toplamda on yedi tane figür bulunmaktadır. Bu figürlerden ikisi Yusuf peygamberi kuyudan çıkarmaya çalışmaktadırlar. Diğer figürlerinde atlarını bağladıkları ya da çadırlarında dinlendikleri izlenmektedir. Fonun arka kısmında basit kaya ve bitki motiflerinin olmasına rağmen figürlerin elbiseleri, çadırları ve oturdukları kilimlerin oldukça işlemeli olduğu fark edilir. Resmin tamamında kahverengi tonları kullanılmıştır. Figürlerde ise; mavi, kırmızı, turuncu ve sarı renklerin yoğunluğu gözlemlenir.

Resim 10 Hz. Yusuf kuyuda, metmuseum, Heft Evreng (Http-6)

Hz. Yusuf'un kuyudan çıkarılma sahnesiyle ilgili olan, Heft Evreng, Freer Gallery of Art, Washington, D. C. (46.12, fol. 105r.), (resim 11) de yer alan minyatürde ilk göze çarpan unsurun kompozisyon elemanlarının yoğunluğu olduğu söylenebilir. Minyatürde kompozisyon elemanları çerçevenin dışına taşmıştır. Burada kuyu sahnesi resim alanının sağ alt köşesinde tasarlanmıştır. Kuyunun içinde Hz. Yusuf ve kanatlı bir melek figürü vardır. Bu minyatürde Hz. Yusuf'un dışında melek figürünün de başının etrafında halen olduğu gözlemlenir. Melek figürünün Hz. Yusuf'a kovaya binmesi için yardım ettiği görülür. Kuyunun dışındaki figürler sayıca kalabalıktır. Resimde toplamda yirmi tane figür vardır. Bu figürlerden biri kuyunun ağzında elinde iple eğilir bir vaziyette kuyunun içine bakmaktadır. Kuyunun ağzındaki figürün yanında aynı yöne bakan iki figür daha vardır. Diğer figürlerin farklı şeylerle uğraştığı ve farklı jest ve mimiklerle tasarlandığı görülür. Dış mekânda tasviri olan minyatürün arka fonunda hareketli kaya formları ve büyük bir çınar ağacı ve farklı ağaç motifleri kullanılmıştır. Gökyüzü altınla boyanmış ve figürlerde turuncu, mavi ve yeşil renkler yoğun olarak kullanılmıştır.

Resim 11 Cebrail'in Kuyuda Hz. Yusuf'a Görünmesi, Heft Evrenk, 1556-65, Freer Gallery of Art, Washington, D. C., 46.12, fol. 105r. (Turan, 2014, s. 153)

Konunun ele alındığı bir diğer minyatür (resim 12) Heft Evrenk, (TSMK H. 1084, y, 72a.)'da yer almaktadır. Kuyu sahnesi resim alanının sol alt köşesine yerleştirilmiştir. Kuyunun içindeki Yusuf peygamber kafasının etrafında hale, üstünde ise kırmızı renkli bir elbiseyle tasvir edilmiştir. Yusuf peygamberin yanında kanatlı bir melek figürünün kuyuya sarkıtılan ipi tutarak Hz. Yusuf'un kovanın içine girmesine yardım ettiği görülür. Kuyunun çevresi basit bitki motifleri ağaçlar ve kayalarla bezenmiştir. Kuyunun üst kısmında eğilir bir vaziyette kuyunun içine ip sarkıtan bir figür ve hemen onun yanında aynı noktaya bakan başka bir figür bulunmaktadır. Resimde figür sayısı oldukça fazladır. Figürlerin farklı işlerle uğraştığı, farklı jest mimiklerle tasvir edildiği söylenebilir. Olayın dış mekânda geliştiği görülmektedir. Fakat dış mekân olmasına rağmen çadırların, doğanın büyük bir bölümünü kapattığı söylenebilir. Doğanın açık kalan bölümleri ağırlıklı olarak yeşil renge boyanmıştır. Fonun üst kısmındaki tepe çiçek ve ağaç motifleriyle hareketlendirilmiştir. Tepenin üst kısmına açık mavi ve beyaz bulutlar yapılmıştır. Gökyüzü altınla boyanıp tamamlanmıştır.

Resim 12 Hz. Yusuf'un kuyudan çıkarılışı, Heft Evreng, TSMK H. 1084, y, 72a.
(Uluç, 2014, s. 409)

4.5. Hz. Yusuf'un Mısır'a Yolculuğu Konulu Minyatür

Yusuf peygamberin Mısır'a giden bir kervan tarafından kuyudan çıkarıldığı söylenir (Öngüt, 1999, s. 281). Bu konuyla ilişkili (resim 13) minyatürlerden birisi Hamidullah Hamdi'nin Yûsuf'u Züleyhâ (CBL 428) numaralı yazmasında yer almaktadır. Hikâyeye göre Yusuf peygamberin Mısır yolculuğu sırasında yorulduğu ve yıkanmak için Nil nehrine girdiği belirtilir. Elbiselerini çıkarıp Nil nehrine giren Yusuf peygamberin güzelliğine hayran kalan etraftaki meraklı bakışlardan rahatsız olduğu ve kendisini gizlemesi için yaratıcıdan yardım istediği belirtilir. Bu sırada Nil nehrinden bir ejderhanın çıktığı ve Yusuf peygamberin etrafını çevrelediği söylenir. Minyatürde sudan ejderhanın çıktığı bu sahne ele alınmıştır. Ejderhanın ayakta Hz. Yusuf'un önünde durur bir şekilde olduğu görülür. Fonun sol tarafında, ejderhanın arkasında elinde beyaz bir sarıkla mavi elbisesini sıkıca tutan Yusuf peygamber tasvir edilmiştir. Yusuf peygamberin başında beyaz bir sarık, etrafında ise hale vardır. Fonun sol tarafında ise dokuz adet olan kalabalık bir figür topluluğunun olduğu gözlemlenir. Bu figürlerin karşısındaki ejderhayı görüp korku ve şaşkınlık içinde yere düştükleri

görülür. Kompozisyon çerçevenin dışına taşmıştır. Dış mekânda gerçekleşen olayda doğa sade bir şekilde işlenmiştir. Fondaki tepenin arkasında farklı jest mimikler sergileyen dört figür birde ağaç motifi vardır. Arka fondaki doğada lila rengi ve yeşilin tonları kullanılmıştır. Fonun üst kısmı altınla boyanarak tamamlanmıştır. Figürlerde; kırmızı, mavi, yeşil ve bordo renkleri kullanılmıştır.

Resim 13 Ejderha'nın Nil'de yıkanacak olan Yusuf'u bakışlara karşı örtmesi,
Yûsuf'u Züleyhâ CBL 428 (And, 2012, s. 428)

4.6. Hz. Yusuf'un Köle Pazarında Satılması Konulu Minyatürler

Hz. Yusuf'un köle pazarında satıldığını gösteren çeşitli minyatürlerin olduğu görülür. Yusuf peygamberin Mısır'a giden bir kervan tarafından kuyudan çıkarılıp köle pazarında satıldığı ifade edilir (Öngüt, 1999, s. 281). Bu hadiseyle ilgili yapılan minyatürlerden biri (resim 14) Hadikatü's-Süedâ, (SK, Fatih 4321, 38b)'de bulunmaktadır. Resimde Hz. Yusuf resim alanının merkezine yerleştirilmiştir. Yusuf peygamber sandalyede oturur bir vaziyette ve etrafını çevreleyen hareketli bir hale ile tasvir edilmiştir. Hz. Yusuf'un etrafında kalabalık bir figür topluluğu görülür. Bu figürlerin her biri ayrı jest ve mimiklerle yansıtılmıştır. Olayın iç mekânda cereyan

ettiği gözlemlenir. Fonun sağ üst kısmında pencereden Hz. Yusuf'a bakan iki figür resmedilmiştir. Arka fon yeşil rengin ağırlıklı olduğu basit formlarla bezenmiştir. Kompozisyon elemanları alttan üste doğru sıralanmıştır. Figürlerde; kırmızı, mor, yeşil, mavi ve sarı renkler kullanılmıştır.

Resim 14 Malik'in Hz. Yusuf'a Güzel Elbiseler Giydirek Satmak İçin Köle Pazarına Götürmesi, Hadikatü's-Süedâ, 1593-4, SK, Fatih 4321, 38b(Turan, 2015, s. 267).

Konunun ele alındığı bir başka minyatür olan, metmuseum'da bulunan Heft Evreng minyatürü (resim 15) gözlemlendiğinde kompozisyon elemanlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı söylenebilir. Resmin merkezine Hz. Yusuf'u satmaya çalışan köle taciri yerleştirilmiştir. Onun hemen sağ tarafında başında hale ve turuncu bir elbiseyle Yusuf peygamberin işlemeli bir koltukta oturduğu görülür. Hz. Yusuf'un etrafındaki figürlerin hepsi ona doğru yönelmiştir. Resim alanının sol üst köşesinde deve üzerindeki mahfeden bir kadın figürünün perde arkasından Yusuf peygambere bakmaktadır. Fonun ortasındaki tepenin arkasında duran figürlerin devenin üzerindeki kadın figürüne baktıkları gözlemlenir. Fonun üst kısmındaki tepede duran figürler farklı jest ve mimiklerle resmedilmiştir. Gökyüzü kobalt mavi ile boyanmıştır. Dış

mekânda cereyan ettiği gözlemlenen resimde basit bitki motifleri ve ağaçlar kullanılmıştır. Doğada kahverengi yoğunluktadır. Figürlerin elbiselerinde ise turuncu, mavi ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

Resim 15 Hz. Yusuf köle pazarında, metmuseum, Heft Evrenk, Katılım numarası: 57.51.39.21(Http-7)

Hz. Yusuf'un satılması konusuyula ilgili olan (resim 16) Kısas'ı-Enbiya, yazması (SK. Hamidiye 980, s. 40)'da bulunan minyatürde, başının etrafında hale olduğu gözlemlenen Yusuf peygamber bir koltukta oturur vaziyettedir. Kompozisyon elemanlarından olan figürlerin sayıca fazla olduğu görülür. Fonun ön kısmında on altı tane figür vardır. Fonun üst kısmındaki tepede ise beyaz elbiselerle Yusuf peygambere bakan on dört kadın figürü mevcuttur. Kompozisyondaki figürlerin jest ve mimikleri farklıdır. Bu figürlerden biri Hz. Yusuf'un önünde yani resmin merkezinde teraziyle para tartarken resmedilmiştir. Resmin sağ alt köşesinde ise bir elinde baston diğer elindeyse zincir halkası olan yaşlı bir kadın figürü vardır. Yaşlı kadın figürü elindeki halkayı karşısında duran figüre göstererek bir şeyler anlatmaya çalışır pozisyonundadır. Kompozisyon elemanları alttan üste doğru yüzey vurgusu yapacak şekilde sıralanmıştır. Fon dikdörtgen bir yüzeye tasarlanmıştır. Olayın dış mekânda gerçekleştiği gözlemlenir. Arka fon basit bitki motiflerinin sahip olduğu sade bir

görünümüne sahiptir. Fondaki doğa eflatun rengine, tepenin üst kısmı ise altınla boyanarak tamamlanmıştır. Figürlerde ise kırmızı, sarı, mavi, füme ve yeşil renkler kullanılmıştır.

Resim 16 Hz. Yusuf'un köle pazarında satılması, (Kıyas'ı-Enbiya, SK. Hamidiye 980, s. 40).

Konunun ele alındığı farklı bir minyatür örneği olan (resim 17) ise Ravzatü's-Şühedâ yazmasında (BSB, Ms. Diez A. fol 5, 28a)'da bulunmaktadır. Bu minyatürün konusunda iç mekân tercih edilmiştir. Resimde kompozisyon elemanlarının kalabalık olduğu gözlemlenir. Hz. Yusuf üzerinde yeşil ve turuncu elbiseleriyle işlemeli bir sandıkta oturur vaziyette resmedilmiştir. Resmin merkezinde etrafında oldukça hareketli bir hale ile tasvir edilen Yusuf peygamberin etrafını çevreleyen kalabalık bir figür topluluğu vardır. Bu figürlerin ellerinde para keselerinin olduğu gözlemlenir. Fonun sol üst kısmındaki pencereden Züleyha olduğu düşünülen bir kadının Yusuf peygambere doğru baktığı görülür. Üst kısımda duvarın arkasında ise başında taç olan bir figürle beraber toplamda üç figür vardır. Fondaki duvarlar farklı motiflerle işlenip altın rengiyle desteklenmiştir. Zeminde yeşil renk kullanılmıştır. Figürlerde ise; kırmızı, sarı, bordo, turuncu, mavi ve yeşil renkler kullanılmıştır.

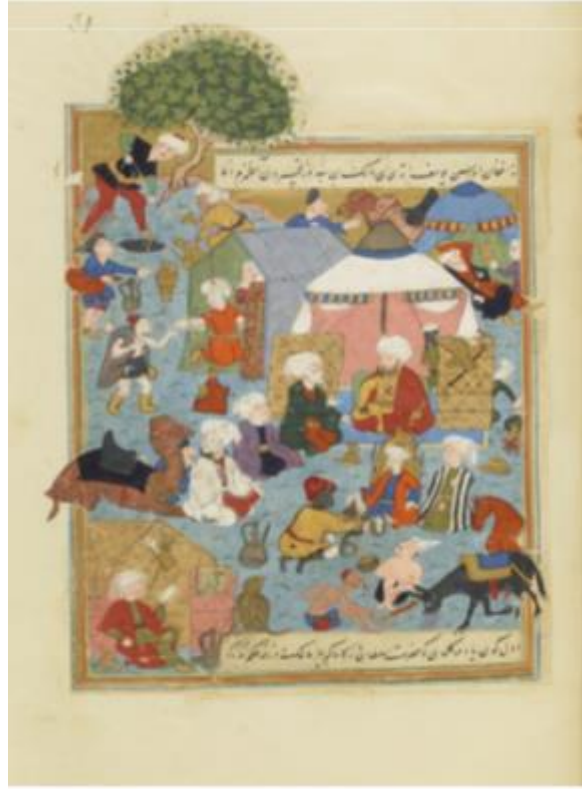
Resim 17 Malik'in Hz. Yusuf'a Güzel Elbiseler Giydirerek Satmak İçin Köle Pazarına Götürmesi, Ravzatü'ş-Şühedâ, 1590-1600, BSB, Ms. Diez A. fol 5, 28a(Turan, 2015, s. 349).

Köle pazarıyla ilgili olan Sa'di'nin, Walters Sanat Müzesi (Ms. W.616, fol.315a) Kllyatında bulunan bir başka minyatür de (resim 18) dir. Minyatürde konu hem iç mekân hem de dış mekânda geçmektedir. Dikdörtgen bir form içinde tasarlanan resimde arka fon altınla boyanmıştır. Dış mekân etkisinin görüldügü fonun alt kısmı ise basit bitki formlarıyla bezenmiştir. Sade bir kompozisyonun tercih edildiği bu resimde. Hz. Yusuf fonun sağ tarafında turuncu ve mavi bir elbiseyle tasvir edilmiştir. Hz. Yusuf'un başında beyaz bir sarık ve etrafında ise hale mevcuttur. Konunun ele alındığı fonda Yusuf peygamber dışında toplam yedi insan figürü vardır. Bu figürlerden iki tanesinin ellerinde para kesesi gözlemlenir. Resmin merkezindeki figür dışında diğerlerinin Hz. Yusuf'a doğru baktıkları görülür. Fonun alt kısmında elinde para kesesiyle Yusuf peygambere doğru uzanan yaşlı bir kadın figürü vardır. Figürlerde mor, yeşil, mavi ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Resim 18 Hz. Yusuf'un köle pazarında satılması, Sa'di, (Külliyat), Walters Sanat Müzesi Ms. W.616, fol.315a (Http- 8)

Hadîkatü's-Süeda, (PBN, Suppl. Turc 1088, 31a)'da ki minyatürde (resim 19) Yusuf peygamberin kuyudan çıkarıldıktan sonra güzel elbiseler giydirilip köle pazarına götürülmesini anlatmaktadır. Kompozisyon elemanlarının kalabalık olduğu gözlemlenen olay dış mekânda cereyan etmiştir. Resim alanında toplamda yirmi bir tane figür vardır. Hz. Yusuf'un etrafını çevreleyen bu figürlerden birinin Yusuf peygambere elbise giydirdiği görülür. Diğer figürlerden biride sol üst köşede eğilir bir vaziyette kuyudan su çekerken resmedilmiştir. Geriye kalan figürler develerini çekerken ya da çadırında dinlenir vaziyeteyken resmedilmiştir. Genel olarak figürler farklı jest ve mimiklerle kadraja alınmıştır. Fonda ayrıyeten deve ve at figürlerinin de olaya bir kervan görüntüsü kazandırdığı söylenebilir. Kompozisyon elemanları çerçevenin dışına taşmıştır. Doğa olarak arka fon açık maviye boyanmıştır. Fonun üst kısmı altınla boyanarak tamamlanmıştır.

Resim 19 Malik'in Hz. Yusuf'a Güzel Elbiseler Giydirmesi, Hadikatü's-Süeda 1595, PBN, Suppl. Turc 1088, 31a(Turan, 2015, s. 275).

Yusuf peygamberin köle pazarında satılması hadisesiyle ilişkili olan (resim 20) minyatürü (Bodleian Kütüphanesi MS. Hyde 10), Helf Evreng, yazmasında bulunmaktadır. Bu yazmada ele alınan konu fona sade bir şekilde aktarılmıştır. Konu dış mekânda ele alınmıştır. Resim dikdörtgen bir fon üzerine tasarlanmıştır. Yusuf peygamber fonun merkezine üzerinde lila rengi bir elbise ve başında beyaz bir sarıklarla resmedilmiştir. Yusuf peygamber işlemeli bir sandık üzerinde ayakta durur vaziyettedir. Kafasının etrafında çerçevenin dışına taşan hareketli bir hale ile tasvir edilmiştir. Fonda Hz. Yusuf'tan ayrı sekiz figür daha görülür. Yusuf peygamberin etrafını çevreleyen figürlerin ellerinde para keseleri vardır. Fonun üst kısmındaki tepenin arkasında elinde para kesesi bulunan iki figür hadisenin cereyan ettiği noktaya doğru bakmaktadır. Arka fonda ağaç ve basit bitki motiflerinin olduğu gözlemlenir. Doğa olarak arka fon açık lila rengine, fonun üst kısmı ise altınla boyanarak tamamlanmıştır. Figürlerde; mavi, turuncu, bordo ve hardal renkleri kullanılmıştır.

Resim 20 Hz. Yusuf'un köle pazarında satılması, Heft Evreng, Bodleian Kütüphanesi MS. Hyde 10. (Http-9)

4.7. Hz. Yusuf ile Züleyha'nın Karşılaşması Konulu Minyatürler

Mısır'da köle olarak satılan Yusuf peygamberi Mısır Azizinin aldığı belirtilir. Aziz'in Züleyha adında genç bir karısının olduğunu ifade eden yayınlarda, bu genç kadının kendisine köle olarak alınan Yusuf peygambere âşık olduğu söylenir (And, 2012, s. 436). Britishmuseum'de (1941,0619,0.10) numarasıyla kayıtlı Mahzenü'l-Esrâr yazmasındaki (resim 21) minyatürde Hz. Yusuf ile Züleyha'nın karşılaşmaları konu edinmiştir. Bu minyatürde konu iç mekânda cereyan etmektedir. Duvarların farklı motiflerle bezendiği görülür. Arka fonda ağaç motifleri ve hareketli bir ceylan figürü görülür. Fonda altın renkli bir taht üzerinde sarı ve lacivert bir elbiseyle Züleyha tasvir edilmiştir. Tahtın üstünde oturan Züleyha'nın başını eğip yere doru baktığı görülür. Züleyha'nın karşısında yeşil ve turuncu elbisesiyle Yusuf peygamber tasvir edilmiştir. Ayakta durup Züleyha'ya doğru baktığı gözlemlenen Yusuf peygamberin başında beyaz bir sarık, etrafında ise hale vardır. Arka fon genel olarak bitkisel motifler ve

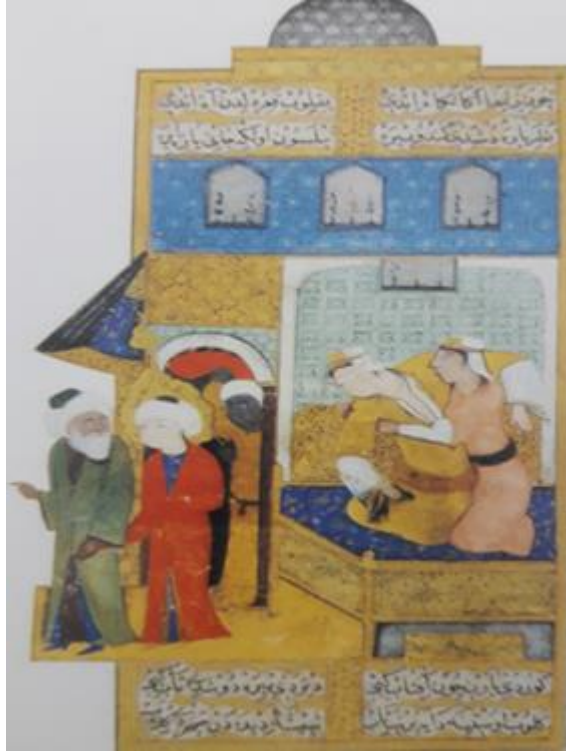
Rumilerle süslenmiştir. Resimde pembe, yeşil ve mavinin tonlarının kullanıldığı gözlemlenir.

Resim 21 Hz. Yusuf ile Züleyha'nın karşılaşması, Mahzenü'l-Esrâr, Kayıt no:1941,0619,0.10 (Http-10)

Yusuf ile Züleyha'nın karşılaşmasını konu edinen eserlerde bu karşılaşmanın farklı anlatım biçimlerinin olduğu söylenebilir. Buna göre, Hz. Yusuf kıssasının farklı manzum eserlerde bir aşk hikâyesi olarak ele alındığı belirtilir. Bu eserlerdeki hikâyede Züleyha'nın rüyasında gördüğü bir gence âşık olduğu söylenir. Rüyasında bu gencin Mısır Azizi olduğunu görür. Bu yüzden babasına, kendisini Mısır Azizine vermesini istediği ifade edilir. Mısır'a Azizini karısı olarak gelen Züleyha'nın, Mısır Azizini görünce bunun rüyasındaki gencin olmadığını anladığı ifade edilir. Burada konuyla ilişkili Hamidullah Hamdi'nin Yusuf'u Züleyha adlı elyazmasında bulunan (resim 22) minyatüründe And'ın da ifade ettiği gibi: "Züleyha'nın, Yusuf'u hamamdan çıkarken görüp tanıdığı ve bu gencin rüyasındaki genç olduğundan dolayı onu görünce bayıldığı sahne ele alınmıştır"(And, 2012, s. 430). Bu bağlamda Yusuf ile Züleyha'nın karşılaşmasına bu minyatür de örnek verilebilir. Minyatürün konusu iç mekânda ele alınmıştır. Yusuf peygamber yapının sol alt tarafındaki kapıdan, üzerinde kırmızı bir elbiseyle çıkarken tasvir edilmiştir. Başında beyaz sarık, etrafında ise hareketli bir hale

vardır. Onun hemen yanında yeşil bir elbiseyle Yusuf peygamberin elini tutup ona bir şeyler anlatmaya çalışan yaşlı bir erkek figürü resmedilmiştir. Kapının girişinde sarı bir elbiseyle Hz. Yusuf'a doğru bakan siyahi bir insan figürünün olduğu görülür. Fonun merkezinde nedimesi olduğu anlaşılan bir figür tarafından kucaklanan bayılır bir vaziyette olan Züleyha tasvir edilmiştir. Züleyha beyaz bir iç giysisi üzerine giydiği sarı bir elbiseyle resmedilmiştir. Züleyha ve nedimesi altın renkli bir divan üzerinde tasvir edilmiştir. Kompozisyon elemanları çerçevenin dışına taşmıştır. Fon genel olarak sarı, mavi ve altın rengiyle boyanmıştır. Fondaki yapı farklı motiflerle süslenip bezenmiştir. Figürlerde ise kırmızı, sarı, yeşil, mavi ve yavruağzı tonları kullanılmıştır.

Resim 22 Züleyha'nın Yusuf'u hamamdan çıkarken görüp bayılması, Yûsuf'u Züleyhâ, (And, 2012, s. 430).

4. 8. Yusuf'un Züleyha'nın İzniyle Çobanlık Yapması Konulu Minyatürler

Mısır Azizinin Yusuf peygamberi köle olarak aldıktan sonra, karısı Züleyha'nın himayesine verdiği ifade edilir. Hz. Yusuf'un Mısır'a gelmeden önce de çobanlık yapmayı sevdiği söylenir (And, 2012, s. 430). Bu bağlamda, bu bölümdeki minyatürlerin konusunu Züleyha'nın izniyle çobanlık yapan Yusuf peygamber minyatürleri oluşturur. Konuyla ilişkili, Freer Sanat Galerisi Heft Evreng yazmasında

bulunan (resim 23) minyatürü gözlemlendiğinde Yusuf peygamberin bir keçi sürüsüne çobanlık yaptığı görülür. Yusuf peygamber resim alanının merkezinde bulunan büyük bir çınar ağacının altında kırmızı elbisesiyle tasvir edilmiştir. Elinde bir ağaç parçası bulunan Yusuf peygamberin başında beyaz bir sarık, etrafında ise peygamberlik simgesi hale vardır. Fonda Yusuf peygamber dışında toplam dört figür görülür. Bu figürlerden biri çınar ağacının altında kucağında bir çocukla tasvir edilmiştir. Diğer bir figür ise fonun sağ üst kısmında sırtında ağaç yüküyle, ellerini yüzüne doğru tutmuş şaşkın bir ifadeyle Yusuf peygambere doğru bakmaktadır. Resim merkezinde farklı motiflerle bezenmiş oldukça gösterişli bir çadır vardır. Bu çadırın içinde mavi ve yavruağzı tonları rengindeki elbisesiyle Züleyha olduğu anlaşılan bir figür Yusuf peygambere doğru bakmaktadır. Resim alanının sağ alt köşesinde yavrusunu emziren gayet zarif bir at figürü vardır. Hayvan figürleri olarak tilki, kuş, keçi ve koyun figürleri de göze çarpmaktadır. Kompozisyon elemanlarının kalabalık olduğu resimde olay dış mekânda cereyan etmektedir. Konu dikey bir fon üzerine aktarılmış ve kompozisyon elemanları çerçevenin dışına taşmıştır. Çerçevenin dışı farklı bitki motifleri ve hayvan figürleriyle bezenmiştir. Doğa olarak fonda bitkiler, çeşitli ağaç motifleri ve kayalar gözlemlenir. Sağ üst kısımda mavi ve beyaz tonlarında hareketli bulutlar vardır. Gökyüzü altınla boyanmıştır. Doğada lila, çöl rengi ve yeşilin tonları kullanılmıştır. Figürlerde ise mavi, kırmızı, mor, yeşil ve yavruağzı renkleri kullanılmıştır.

Resim 23 Yusuf sürülerine bakıyor: Freer Sanat Galerisi, Heft Evrang, (Http-11)

Aynı konunun işlendiği Hamdi'nin (CBL. 428)'de Yusuf'u Züleyha adlı elyazmasında bulunan (resim 24) minyatürü ele alındığında, dış mekânda cereyan eden olayda sade bir kompozisyon gözlemlenir. Kırmızı elbisesi ve başında bulunan beyaz sarığıyla dikkat çeken Yusuf peygamber oturur bir vaziyette tasvir edilmiştir. Yusuf peygamberin başının etrafında hale vardır. Fonda toplamda on iki adet koyun figürü vardır. Bu koyunlar oturur, su içer ve ayakta durur vaziyette resmedilmiştir. Doğa olarak fonda ağaç figürü, küçük bir su birikintisi ve basit kaya motifleri gözlemlenir. Doğada lila rengi, çöl rengi ve yeşilin tonları kullanılmıştır. Gökyüzü altınla boyanarak tamamlanmıştır.

Resim 24 Yusuf'un Züleyha'nın izniyle davar gütmesi: Yusuf'u Züleyha, CBL. 428 (And, 2012, s. 437).

Yusuf peygamberin çobanlık yaptığı konunun sahnelendiği (resim 25) Heft Evreng minyatürü metmuseum, (13.228.5.3. S. H.10.)'da bulunur. Minyatürde basit bir doğa formu gözlemlenir. Hz. Yusuf bu minyatürde elinde bir kuzuyla kahverengi elbisesiyle tasvir edilmiştir. Başının etrafında hale vardır. Yusuf peygamberin bir akarsu kenarında hayvanlarını otlattığı görülür. Akarsuyun etrafı basit bitki motifi, kaya ve ağaçlarla çevrelenmiştir. Hz. Yusuf dışında fondaki tepenin arkasında turuncu ve yeşil elbiseleriyle farklı jest ve mimikler sergileyen iki figür daha vardır. Kompozisyon dikdörtgen bir form üzerine aktarılmıştır. Fonda koyunlar ve onlara sahip çıkan bir çoban köpeği vardır. Tepedeki ağacın yanında koyunları gözlemleyen bir kurt figürü görülür. Doğa olarak arka fonda pembe renk ve arka kısımdaki tepede ise altın kullanılmıştır. Gökyüzü kobalt mavi ile tamamlanmıştır. Gökyüzünde iki tane hareketlendirilmiş bulut görülmektedir.

Resim 25 Sürülere Yönelik Yusuf Heft Evrang, metmuseum, Katılım numarası: 13.228.5.3. S. H.10.(Http-12)

4. 9. Züleyha'nın Yusuf'tan Murad Almak İstemesi Konulu Minyatürler

Kıssaya göre “Mısır Azizinin karısı Züleyha'nın, kölesi olan Yusuf peygambere âşık olduğu belirtilir. Züleyha'nın yayınlarda belirtildiği üzere Hz. Yusuf'un nefsinden murad almak istediği söylenir. Bütün ısrarlarına rağmen Yusuf peygamberin Züleyha'ya karşı koyduğu ifade edilir. Fakat Züleyha'nın kocasının evde olmadığı bir zamanda plan yapıp Yusuf peygambere sahip olmaya çalıştığı ve Yusuf peygamberinde kendini savunmaya çalışırken gömleğinin arkadan yırtıldığı anlatılır” (And. 2012, s. 438). Bu sahnenin farklı dönemlerde farklı sanatçılar tarafından yapılmış minyatürler mevcuttur. Konuyla ilgili yapılan minyatürlerden Herat'lı minyatür sanatçısı Kemaleddin Behzad'ın yapmış olduğu Heft Evrang, minyatüründe olay iç mekânda cereyan etmektedir (resim 26). Fondaki motiflerin ve işlemlerin güzelliğinin kompozisyonda bir saray havasının oluşmasını desteklediği söylenebilir. Fonda toplamda yedi kapı gözlemlenir. Resmin dikdörtgen bir düzlem üzerine yüzey vurgusu yapacak şekilde aktarıldığı görülür. Fonun sağ üst köşesinde Yusuf peygamber üstünde yeşil elbisesi ve yüzünde peçeyle tasvir edilmiştir. Yusuf

peygamberin başında hale vardır. Yusuf peygamberi tasvir eden figürün arkasına bakıp koşmaya çalıştığı gözlemlenir. Onun hemen arkasında elini ona uzatıp kolunu tutmaya çalışan turuncu elbiseli Züleyha vardır. Züleyha'nın dizlerinin üzerinde durup Yusuf peygambere doğru uzandığı gözlemlenir. Fonda mavi ve yeşilin tonları yoğun olarak kullanılmıştır. Figürler ise yeşil ve turuncu renklerle boyanarak tamamlanmıştır.

Resim 26 Yusuf'un baştan çıkarılışı, Heft Evrenk, bidon. Arşiv, who, D1. d3(13)

Yusuf peygamberin Züleyha'dan kaçışını konu alan başka bir Heft Evrenk, minyatürü metmuseum (Kayıt no:13.228.5.4. S. H.10)'da bulunan (resim 27)'dir. Minyatür gözlemlendiğinde, Züleyha yerde turuncu elbiseler içinde Yusuf peygamberin elbisesini tutmaya çalışmaktadır. Yusuf peygamber ise ayakta durur vaziyette elbisesini Züleyha'nın elinden kurtarmaya çalışırken tasvir edilmiştir. Yusuf peygamber mavi bir entari üstüne giydiği yeşil elbisesiyle resmedilmiştir. Başında beyaz sarık, etrafında ise hareketli bir hale bulunan Yusuf peygamberin omuzlarından aşağı süzülen uzun saçlarıyla resmedildiği gözlemlenir. Olayın iç mekânda gerçekleştiği görülür. İç mekân olarak gösterilen yapıda birbirine benzeyen bir kapı birde pencere mevcuttur. Resim kare şeklinde bir düzlem üzerine aktarıldığı görülür. Kompozisyon elamanları olarak yapıda çeşitli motiflerle işlenmiş oldukça gösterişli

bir kilim gözlemlenir. Kilimin dışında yapının kendisi de farklı motiflerle süslenerek bezenmiştir. Fonda mavi ve turuncu renklerin yoğunlukta olduğu gözlemlenir. Zemin pembe renge boyanmıştır. Figürler ise yeşil mavi ve turuncuya boyanmıştır.

Resim 27 Yusuf'un Elbisesinin eteğini tutmaya çalışan Züleyha, Heft Evreng, Kayıt no:13.228.5.4. S. H.10 (Htt-14)

Konuyla ilişkili olan, metmuseum (kayıt no: 1974.294.4. S. H. 11)'de Sadi'nin Bustan'ında yer alan (resim 28) minyatürü incelendiğinde arka fonun oldukça gösterişli olduğu gözlemlenir. Arka fon ağaç motifi ve farklı motiflerle süslenip bezenmiştir. Kompozisyonda biri yarı açık vaziyette olmak üzere iki pencere vardır. Zeminde bitkisel motifler kullanılmıştır. Fonun merkezinde Züleyha'nın lacivert bir elbiseyle Yusuf peygamberi kolundan çekerken tasvir edilmiştir. Yusuf peygamber turuncu bir entari üstüne giydiği yeşil elbiseyle resmedilmiştir. Hz. Yusuf'un başının etrafında bir hale gözlemlenir. Hz. Yusuf bir eli havada arkasında kolunu tutan Züleyha'dan kurtulmaya çalışmaktadır. Arka fonda mavi ve yeşil tonları yoğun kullanılmıştır. Altın ise kompozisyonun genelinde kullanılmıştır. Figürler yeşil turuncu, kahverengi ve lacivert renklere boyanmıştır.

Resim 28 Yusuf ve Züleyha, Sa'di Bustan, metmuseum kayıt no: 1974.294.4. S. H. 11 (Http-15)

4. 10. Hz. Yusuf'un Güzelliği Karşısında Kadınların Ellerini Kesmesi Konulu Minyatürler

Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan murad almak istediğini duyan Mısır'ın soylu kadınlarının Züleyha'yı kınayıp dalga geçtikleri söylenir. Bu durumu öğrenen Züleyha'nın, Mısır'ın önde gelen kadınları için bir ziyafet düzenlediği belirtilir. Ziyafette kadınlara meyveler ikram edilir. Meyvelerin yanlarına keskin bıçaklar bırakılır. Kadınların meyveleri doğradıkları esnada Züleyha tarafından Yusuf peygamberin içeri çağrıldığı ifade edilir. Yusuf peygamberin içeri girmesiyle onun güzelliği karşısında kadınların kendilerinden geçip ellerini kestikleri söylenir (Ateş, 1995, s. 1328). Bu sahneyle ilgili birçok minyatürlü yazmanın olduğu bilinir. Süleymaniye Kütüphanesi (Hamidiye 980, s. 46)'da Kısas'ı-Enbiya yazmasında bulunan (resim 29) minyatürü bu konuyla ilişkilidir. Minyatürde sağ alt tarafta mavi bir elbiseyle tasvir edilen Yusuf peygamber gözlemlenir. Yusuf peygamberin başında beyaz bir sarık etrafında ise hareketli bir hale bulunmaktadır. Hz. Yusuf burada elindeki tepsinin içinde bir ibrikle ayakta durur bir vaziyette resmedilmiştir. Fonda toplamda yedi kadın figürü vardır. Bu kadınlardan fonun merkezinde bir minder üzerinde ayaklarını uzatıp, yeşil elbisesiyle Züleyha

olduğu anlaşın figür gözlemlenir. Resim alanının sol tarafında Züleyha'nın nedimesi olduğu anlaşılan bir kadın figürünün elinde yelpaze ile Züleyha'yı serinletmeye çalıştığı görülür. Diğer kadınlar ise Züleyha'nın etrafına dizilip oturmuşlardır. Kadınların ellerinde meyve ve bıçaklar vardır. Bu bıçaklarla ellerini kestikleri anlaşılan kadınların, ellerinden kanlar damlamaktadır. Elleri kanayan kadınlar Yusuf peygambere doğru şaşkınlık ve hayranlıkla bakarken tasvir edilmiştir. Arka fon bitkisel motiflerle bezenmiştir. Fonda kahverengi, mavi, pembe ve yeşilin tonları kullanılmıştır. Figürlerde ise turuncu, kırmızı, mavi, yeşil ve füme renkleri kullanılmıştır.

Resim 29 Portakal soyan kadınların Yusuf'u görünce ellerini kesmeleri, (Kıyas'ı-Enbiya, SK. Hamidiye 980, s. 46).

Yukardaki minyatürle aynı konunun işlendiği British Museum (1937,0710,0.326) numarasıyla kayıtlı Heft Evreng yazması (resim 30) incelendiğinde, Yusuf peygamberin elinde bir tepsiyle kadınlara hizmet ettiği görülür. Hz. Yusuf burada kırmızı bir entari üstüne giydiği füme rengi bir elbiseyle tasvir edilmiştir. Başında beyaz bir sarık ve sade bir hale vardır. Elindeki tepside bir sürahi görülür. Bu sürahiyle

kadınlara doğru yönelmiştir. Onun dışında fonda üç kadın figürü vardır. Bu kadınlardan Züleyha olduğu anlaşılan figür mavi minder üzerinde kırmızı bir elbiseyle tasvir edilmiştir. Diğer iki kadın figürü ise ellerinde meyve ve bıçaklarıyla Yusuf peygambere doğru bakmaktadırlar. Konunun iç mekânda cereyan ettiği gözlemlenen minyatürde fon farklı bitkisel ve mimari motiflerle süslenmiştir. Arka fonda pembe, yeşil, mavi ve altın rengi kullanılmıştır. Figürlerde renk olarak füme, kırmızı, mavi ve sarı kullanılmıştır.

Resim 30 Yusuf Züleyha ve kadınların huzurunda, Heft Evremg, British Museum kayıt no: 1937,0710,0.326 (Http-16)

Kadınların Yusuf peygamberin güzelliğinden etkilenip ellerini kesmelerini konu edinen British Museum Heft Evreng (kayıt no: 1914,0407,0.7)'de bulunan (resim 31) minyatüründe, Hz. Yusuf yüzünü ve başının etrafını çevreleyen hareketli bir hale ile tasvir edilmiştir. Resim alanının sol tarafında ayakta durur bir vaziyette, turuncu bir entari üstüne giyindiği mavi bir elbiseyle resmedilmiştir. Yusuf peygamberin elindeki tepside bir ibrik bulunmaktadır. Resim alanının sağ tarafında bir divan üzerinde bağdaç kurup oturun Züleyha vardır. Züleyha'nın etrafını çevreleyen altı kadın figürü vardır.

Bu kadınlar ellerinde meyve ve meyve bıçaklarıyla şaşkınlık ve hayranlık içinde Yusuf peygambere bakmaktadırlar. Fonun alt tarafında bir kadının Yusuf peygamberin güzelliği karşısında bayılmış bir vaziyette yerde yattığı görülür. Kompozisyon elemanlarından figürler aşağıdan yukarı doğru dizilmiştir. İç mekanda gerçekleşen olayda zemindeki kilim bitki motifleriyle süslenmiştir. Arka fonda turuncu bir kumaşla örtülmüş bitkisel motiflerle bezeli bir tablu görülür. Tablonun üst kısmında küçük bir pencere vardır. Genel olarak fonda; sarı, beyaz ve mavi renkler kullanılmıştır. Figürlerde kullanılan renkler ise turuncu, mavi, mor, yeşil ve sarı'dır.

Resim 31 Kadınların Yusuf'u görünce parmaklarını kesmesi, Heft Evrang, British Museum, kayıt no: 1914,0407,0.7 (Http-17)

Aynı konunun işlendiği başka bir minyatür (resim 32) New York Halk Kütüphanesi (Spencer Coll. Pers. fol. 48v) Kısas'ı Enbiya yazmasında bulunmaktadır. Bu minyatürde olay iç mekânda cereyan etmiştir. Arka fon bitkisel motiflerle süslenip bezenmiştir. Resim dikdörtgen bir düzlem üzerine yüzey vurgusu yapacak şekilde tasarlanmıştır. Kompozisyon elemanlarından olan figürler alttan üstte doğru sıralanmıştır. Arka fonda perdesi yarı açık olan bir pencere vardır. Pencerenin dışında ağaç motifleri gözlemlenir. Fonun üst kısmında iki küçük pencere daha görülür. Hz.

Yusuf bu minyatürde elindeki tepsile ibrik tutarken tasvir edilmiştir. Kırmızı bir entarinin üstüne işlemeli mavi bir elbiseyle tasvir edilen Yusuf peygamberin başında hareketli bir hale bulunmaktadır. Züleyha ise fonun merkezinde duran bir divan üzerinde oturur vaziyettedir. Mavi ve turuncu elbiselerle tasvir edilen Züleyha Yusuf peygambere doğru bakıp bir şeyler anlatır durumdadır. Züleyha'nın sol tarafında nedimleri olduğu anlaşılan ayakta durup ellerinde meyve tepsisiyle resmedilen iki kadın figürü Yusuf peygambere doğru bakmaktadır. Bunun dışında Züleyha'nın etrafına dizilen sekiz kadın figürü vardır. Bu kadın figürlerinden şaşkınlıkla Yusuf peygambere bakanlar, düşüp bayılanlar ve farklı jest mimikler sergileyenler gözlemlenir. Fonda genel olarak altın rengi, beyaz, mavi, turuncu ve yeşilin tonları kullanılmıştır. Figürlerde ise turuncu, kırmızı, mor, sarı ve yeşil renkler kullanılmıştır.

Resim 32 Yusuf'un karşısında Memphis'li kadınların bayılıp ellerini kesmesi, Kısas'ı-Enbiya, New York Halk Kütüphanesi, Spencer Coll. fol. 48v (Http-18)

Minyatür sanatında birbirinden farklı örnekleriyle, sayıca fazla olan bu sahnenin minyatürleri (resim 33) Walters Sanat Müzesi (Bayan W.808, fol. 124a)'de bulunan Heft Evreng minyatüründe de ele alınmıştır. Burada Yusuf peygamber fonun sol alt köşesinde bir kapı girişinde durmaktadır. Hz. Yusuf mavi bir elbise ve başında beyaz

bir sarıkla tasvir edilmiştir. Yusuf peygamberin başının etrafında hale vardır. Fakat bu halenin büyük biri bölümünün silinip tahrip olduğu gözlemlenir. Sol elinde bir ibrik tutan Yusuf peygamber, sağ eliyle de omuzundaki bir kumaş parçasını tutmaktadır. Züleyha burada fonun sol tarafında bir taht üzerinde oturur vaziyette tasvir edilmiştir. Züleyha'nın turuncu ve mavi bir elbisesiyle başında beyaz bir yazması vardır. Züleyha'nın dışında fonda toplam beş kadın figürü daha vardır. Bu kadınların ellerinde meyve ve meyve bıçakları vardır. Kadınların Yusuf peygamberi görüp heyecandan ellerini kestikleri görülür. Sol üst köşedeki haremlikten ve haremlığın altındaki pencereden hadisenin gerçekleştiği yere baktıkları görülen iki figür gözlemlenir. Bunların dışında fonun alt kısmında bir havuz, içindeyse üç ördek figürü vardır. Olay iç mekânda cereyan etmiştir. Fonun duvarları mimari ve bitkisel motiflerle süslenmiştir. İç mekânda kahverengi, yeşil ve mavi tonları ağılıktadır. Figürlerde ise; Yeşil, turuncu, mavi ve sarı renkler kullanılmıştır.

Resim 33 Yusuf'un karşısında hayrete düşmüş Mısırlı kadınlar ellerini keserler, Heft Evrenk, Walters Sanat Müzesi Bayan W.808, fol. 124a, (Http-19)

Hız. Yusuf'un güzelliği karşısında ellerini kesen kadınlar sahnesi (resim 34) minyatürü, Heft Evrenk (TSMK H. 1084, y 137a,) yazmasında bulunmaktadır. Bu kompozisyon dikdörtgen bir fon üzerine dikey bir şekilde tasarlanmıştır. Olayın iç mekânda cereyan ettiği fonda kompozisyon elemanlarının oldukça kalabalık olduğu görülür. Fonun sağ

ve sol üst köşesindeki haremlikler, yapıya saray havası katmıştır. Üst kısımda doğaya açılan büyük bir pencereden ağaç ve bitki motifleri gözlemlenir. Bu minyatürde Züleyha fonun merkezinde bir taht üzerinde tasvir edilmiştir. Züleyha'nın etrafında nedimleri ve ziyafete davet ettiği kadınlar vardır. Bu kadınlar ellerinde meyve bıçaklarıyla hayranlıkla Yusuf peygambere doğru bakmaktadırlar. Kadınların kimileri bayılmış, kimileri ise oturur vaziyettedir. Hz. Yusuf burada fonun sağ tarafında elindeki tepside yeşil bir ibrik tutarken resmedilmiştir. Mavi ve kırmızı elbiseler içinde resmedilen Yusuf peygamberin başının etrafında hareketli bir hale vardır. Arka fonda, sağda ve solda karşılıklı iki kapı görülür. Zeminde işlemlili iki büyük pembe halı vardır. Fonun genelinde mavi, yeşil, kırmızı ve pembe tonları kullanılmıştır. Kalabalık bir figür topluluğunun görüldüğü fonda genel olarak yeşil, mavi kırmızı, sarı, turuncu ve mor renkler kullanılmıştır.

Resim 34 Yusuf'a hayran kalan Züleyha'nın nedimelerinin meyve yerine ellerini kesmeleri, TSMK H. 1084, y 137a,(Uluç, 2014, s. 416).

4. 11. Hz. Yusuf Zindana Atılması Konulu Minyatür

Yusuf peygamberin, bütün ısrarlarına rağmen Züleyha'nın isteğini yerine getirmediği söylenir. Bu durumdan dolayı Züleyha'nın, Yusuf peygamberi cezalandırmak için zindana attırdığı ifade edilir (Ateş, 1995, s. 1333). Buraya aldığımız (resim 35), (TSMK H. 1084, y. 149b,)’de kayıtlı Heft Evreng minyatürü bu konuyla ilişkilidir. Bu minyatürde farklı sahnelerin ele alındığı bir yapının alt kısmı zindan bölümüne ayrılmıştır. Burada Yusuf peygamber bir kilim üzerinde elinde boynuz tutarken tasvir edilmiştir. Yusuf peygamber kırmızı bir entari üstüne giydiği turuncu bir elbisesi ve başındaki halesiyle resmedilmiştir. Zindanda zincirle bağlanan yedi figür ve birde ayakta duran zindan görevlisi vardır. Figürler oturup bağdaş kurmuş ve uzanır vaziyettedirler. Zindanın üst kısmında parmaklıklı bir pencere gözlemlenir. Parmaklıkların etrafı altın ve füme rengine boyanmıştır. Zindanın dış kısmında ise yerde uzanan muhafızlar vardır. Yapının sağ alt tarafındaki kapıda iki kadın figürü gözlemlenir. Bu kadınlardan biri Yusuf'u ziyarete gelen Züleyha'yı, yanındaki diğer figür ise elindeki meşalesiyle Züleyha'nın nedimesini canlandırmaktadır. Züleyha'nın üzerinde yeşil ve turuncu bir libas vardır. Züleyha kapının girişinde eliyle eteğini tutmuş içeriye girmeye hazırlanmaktadır. Kapının üst kısmında bir balkon varır. Balkonda, balkon direğine tutunmuş düşünceli bir şekilde resmedilen bir kadın figürü gözlemlenir. Fonun üst kısmındaki odada birbirine sarılıp uzanan iki figür bulunmaktadır. Bu odanın sağında ve solunda bulunan pencerelerden, odada uzanan figürlere doğru bakmakta olan iki kadın figürü görülür. Yapı farklı bölümlerden oluşan kompleks bir tarzda yapılmıştır. Konu dikdörtgen bir düzleme aktarılmıştır. Figürler alttan üstte doğru yüzey vurgusu yapacak şekilde sıralanmıştır. Doğa olarak arka fonda farklı ağaç motifleri kullanılmıştır. Fonun üst kısmı kobalt maviye boyanmıştır. Devamında ise altınla boyanıp tamamlanan hareketli bulutlar gözlemlenmektedir. Fondaki yapıda mavi, kahverengi, lila ve pembe renkler kullanılmıştır. Kompozisyon elemanlarından figürlerde ise turuncu, sarı, mavi, yeşil, lacivert ve mor renkler kullanılmıştır.

Resim 35 Züleyha'nın Yusuf'u zindanda ziyaret etmesi, TSMK H. 1084, y. 149b,(Uluç, 2014, s. 418).

4. 12. Hz. Yusuf'un Mısır Kralının Rüyasını Yorumlaması Konulu Minyatürler

Kıssanın devamında Yusuf peygamberin zindanda Mısır Kralının hizmetkârlarının rüyalarını yorumladığından bahsedilir. İlerleyen süreçte Mısır Kralının bir rüya gördüğü ve bu rüyanın yorumunu öğrenmek istediği ifade edilir. Mısır Kralının rüyasını Hz. Yusuf'un tabir ettiği söylenir (Ateş, 1995, s. 1335). Bu konunun ele alındığı Walters Sanat Müzesi (Bayan W.808, fol. 124a)'da kayıtlı Heft Evreng (resim 36) minyatürü gözlemlendiğinde; Yusuf peygamberin ve Mısır Kralının bir taht üzerinde oturdukları görülür. Hz. Yusuf burada, turuncu bir elbise ve başındaki beyaz sarığıyla tasvir edilmiştir. Peygamberin başının etrafında büyük bir kısmının silinip tahrip olduğu gözlemlenen bir hale vardır. Yusuf peygamber tahtın üzerinde dizlerinin üstüne çökmüş Mısır Kralına doğru bakmaktadır. Mısır Kralı ise yavruağzı renginde bir elbiseyle Hz. Yusuf'a bakmaktadır. Kralın başında altın renginde bir taç vardır. Fonun sol tarafında bir kilim üzerinde dizlerinin üstüne çökmüş oturan üç figür vardır. Bu figürler farklı jest ve mimiklerle tasvir edilmiştir. Sol alt tarafta ise ellerinde

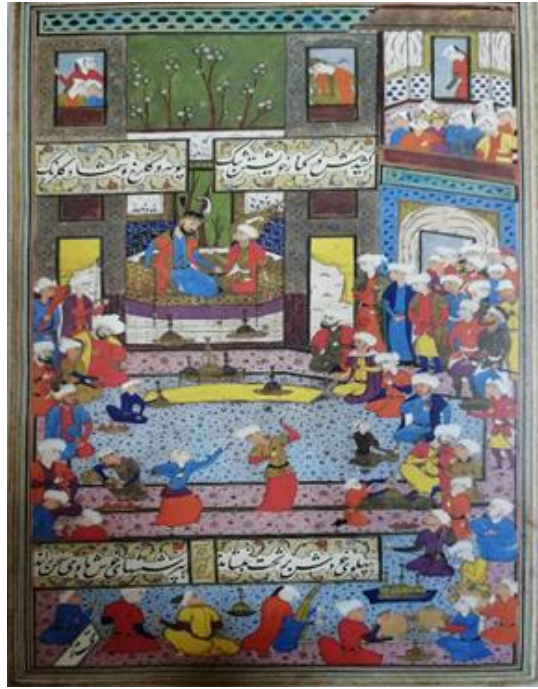
ağaçlarla resmedilen iki figür vardır. Bu figürlerden biri elindeki ağacı omuzuna doğru götürmüş, diğeryse ağacı yere yaslayıp ondan destek alır pozisyonundadır. İki figürde Yusuf peygambere doğru bakmaktadır. Bunların dışında fonun sol üst kısmındaki pencereden Hz. Yusuf'a doğru bakan bir kadın figürü vardır. Olay iç mekânda cereyan etmiştir. Fon mimari ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Arka kısım yeşil, pembe, altın rengi ve mavinin tonlarıyla boyanmıştır. Figürlerde turuncu, yavruağzı, yeşil ve sarı renkler kullanılmıştır.

Resim 36 Yusuf, Mısır Kralının rüyasını açıklar, Heft Evrang, Walters Sanat Müzesi Bayan W.808, fol. 124a (Http-20)

Yusuf peygamberin Mısır Kralının rüyasını yorumladığı sahnelerden olan, başka bir Heft Evrang (TSMK H. 1084, y. 160b)'de bulunan (resim 37) minyatüründe yüksek tavanlı ve geniş yapılı bir iç mekân göze çarpmaktadır. Olayın iç mekânda cereyan ettiği bu fonda kompozisyon elemanlarından figürlerin kalabalık olduğu görülür. Burada Yusuf peygamber resmin merkezindeki tahtta Mısır Kralı ile otururken tasvir edilmiştir. Yusuf peygamber burada yeşil bir entari üstüne giyindiği kırmızı bir elbise ile resmedilmiştir. Yusuf peygamberin başında beyaz bir sarık etrafında ise hale vardır. Mısır Kralının rüyasını yorumlayan peygamberin elini kaldırarak karşısındakine bir şeyler anlattığı görülür. Karşısında mavi ve turuncu elbiseleriyle dizlerinin üzerine çökmüş kendisini dinleyen Mısır Kralı vardır. Mısır Kralının başında altından bir taç

vardır. Kralın meclisinde çalgı aleti çalan ve dans eden figürler bir eğlencenin düzenlendiğini gösterir. Fonun genelinde ayakta duran, oturan ve meraklı bakışlarla Yusuf ile Krala bakan kalabalık bir figür- topluluğu gözlemlenir. Bu figürlerin devamı ise sağ üst köşedeki haremlik bölümünden bakan kadınlardan oluşur. Bu kadınlar farklı jest ve mimiklerle resmedilmiştir. Fonun üst kısmında üç pencere vardır. Bu pencerelerden bakan kadın figürleri gözlemlenir. Ortadaki pencerede yeşil ve turuncu elbiseleriyle Züleyha olduğu düşünülen figürün Yusuf peygambere doğru baktığı görülür. Fonun arka kısmındaki pencereden görülen doğada bir ağaç motifi gözlemlenir. Yapının içi mimari ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Kompozisyon elemanları alttan üste doğru sıralanmıştır. Resim dikdörtgen bir düzlem üzerine dikey bir şekilde tasarlanmıştır. Genel olarak fonda yeşil, mavi ve pembe tonları kullanılmıştır. Figürlerde kullanılan renkler ise yeşil, kırmızı, mor, sarı, turuncu ve mavidir.

Resim 37 Yusuf'un Mısır hâkiminin rüyasını tefsiri, TSMK H. 1084, y. 160b,(Uluç, 2014, s. 420).

4. 13. Hz. Yusuf'un Mısır Azizi Olması Konulu Minyatürler

Mısır Kralının rüyasını yorumlamasından sonraki süreçte, Yusuf peygambere Mısır Azizliği görevi verilir. Bu görevin Mısır'da firavundan sonraki en yetkili kişiye verildiği söylenir(Öngüt, 1999, s. 297). Buraya aldığımız konuyla ilişkili (resim 38) New York Halk Kütüphanesi, (Spencer Coll. Pers. MS. 46)'da bulunan Kısas'ı-Enbiya minyatüründe, Yusuf peygamber bir taht üzerinde gösterilir. İşlemeli mavi bir elbiseyle tasvir edilen Hz. Yusuf, taht üstünde bacak bacak üstüne atmış, dik bir şekilde karşısındaki insanlara bakarken resmedilmiştir. Yusuf peygamberin başında bir taç etrafında ise oldukça hareketli bir hale vardır. Fonun sağ tarafında Hz. Yusuf'un iki hizmetkârı vardır. Bu hizmetkârlardan biri elinde bulunun şemsiye ile Yusuf peygambere gölgelik yapmaktadır. Fonun alt tarafında ise on tane erkek figürü vardır. Bu figürlerin Yusuf peygamberin kardeşleri olduğu düşünülmektedir. Figürler dizlerinin üzerine çöküp oturur bir vaziyette Yusuf peygambere bir şeyler anlatmaya çalışırken tasvir edilmiştir. Fonun üst kısmında tepenin arkasında Hz. Yusuf'a doğru bakan altı erkek figürü gözlemlenir. Konu dış mekânda ele alınmıştır. Doğa olarak basit bitki motifleri ve ağaç motifi kullanılmıştır. Hz. Yusuf'un sol tarafında olduğu gözlemlenen ağacın altında bir su birikintisi vardır. Su birikintisinin etrafı basit kaya motifleri ile çevrelenmiştir. Resimde kompozisyon elemanları alttan üste doğru sıralanıp yerleştirilmiştir. Konu dikdörtgen bir düzlem üzerine dikey bir şekilde tasarlanmıştır. Doğa olarak fonda yeşil ve lavanta renkleri kullanılmıştır. Fonun üst kısmı altınla boyanarak tamamlanmıştır. Figürlerdeyse mavi, turuncu, sarı, bordo, yeşil ve pembenin tonları kullanılmıştır.

Resim 38 Mısır valisi olan Yusuf, küçük bir tahtta oturuyor, Kısas'ı-Enbiya New York Halk Kütüphanesi, Spencer Coll. Pers. MS. 46, (Http-21)

Konuyla ilişkili, farklı bir Kısas'ı-Enbiya Minyatürü olan (SK. Hamidiye, 980, s. 56)'da bulunan (resim 39)'un konusunda Mısır Azizi olan Yusuf peygamberin kıtlık döneminde insanlara buğday dağıtması işlenir. Hz. Yusuf'un Mısır'a Aziz olmasından sonra ilerleyen süreçlerde rüyanın tabirinin gerçekleştiği ifade edilir. Bu rüyanın tabirine göre Mısır'ı ve çevre ülkeleri kıtlığın kasıp kavuracağından söz edilir. Buraya aldığımız minyatürde insanlara buğday dağıtıldığı görülür. Bu minyatürde, Yusuf peygamber mavi elbisesiyle bir tabure üzerinde otururken tasvir edilmiş ve karşısında diz çökmüş şekilde oturan birinin söylediklerini dinlemektedir. Hz. Yusuf'un başında beyaz bir sarık, sarığın etrafında ise hale vardır. Fonda Hz. Yusuf'un dışında toplam dokuz tane daha figür vardır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu figürlerden biri Yusuf peygamberin önünde diz çökmüş bir şeyler anlatır vaziyette tasvir edilmiştir. Diz çöken figürün hemen arkasında buğday sırası beklediği anlaşılan iki figür vardır. Bunların dışında fonun alt kısmında bir figürün elindeki bir kap ile karşısında eğilmiş bir figürün çuvalına buğday doldurduğu görülür. Diğer figürlerden Yusuf peygamberin solundaki ise onun hizmetlisinin olduğu görülür. Ayrıyeten fonun üst kısmındaki tepenin arkasında üç insan figürüyle beraber iki de deve figürü gözlemlenir. Konunun ele alındığı olay dış mekânda gerçekleşmiştir. Kompozisyon

elemanları alttan üste doğru sıralanmıştır. Doğada basit bitki motiflerinin kullanıldığı, arka fonun ise menekşe renginin tonlarına boyandığı görülür. Fonun üst kısmında mavi renge hareketli bir bulut vardır. Gökyüzü ise altınla boyanarak tamamlanmıştır. Figürlerde kullanılan renkler mavi, kırmızı, pembe, sarı, siyah ve yeşilin tonlarıdır.

Resim 39 Kıtık döneminde Yusuf peygamberin buğday dağıtması, (Kıyas'1-Enbiya, SK. Hamidiye, 980, s. 56).

4. 14. Züleyha'nın Hz. Yusuf'tan Yardım İstemesi Konulu Minyatürler

Hikayenin ele alındığı kaynaklarda Züleyha ile Yusuf peygamberin uzun bir süre birbirilerini görmediklerinden söz edilir. Bu süreç içinde Züleyha'nın ihtiyarladığı Yusuf'un ise Mısır'a Aziz olduğu söylenir(Öngüt, 1999, s. 298). Bu konuyla ilişkilendirilen minyatürlerden biri olan (resim 40) Hamdi'nin (CBL. 428)'de Yusuf'u Züleyha adlı elyazmasında bulunmaktadır. Bu minyatürde Yusuf peygamber kahverengi bir atın sırtındaki haliyle tasvir edilmiştir. Yusuf peygamberin üstünde yeşil bir elbise başında ise bir hale vardır. Peygamber burada bir eliyle üzerinde oturduğu atın yularından tutmuş diğer eliniyse karşısındaki yaşlı kadın figürüne doğru uzatmıştır. Karşıdaki yaşlı figürün Züleyha olduğu ifade edilir. Kamıştan bir kulübe önünde mavi elbise ve beyaz yazmasıyla Züleyha'nın Yusuf peygambere doğru baktığı görülmektedir. Fonun alt kısmında Hz. Yusuf'a öncülük eden, asker olduğu

anlaşılan iki figür vardır. Fondaki tepelerin ardından Züleyha ve Hz. Yusuf'a bakmaktaki olan kalabalık bir figür topluluğu gözlemlenir. Bu figürler farklı jest ve mimiklerle resmedilmiştir. Olayın dış mekanda cereyan ettiği gözlemlenir. Kompozisyon elemanları alttan üste doğru sıralanmıştır. Doğa olarak fon ağaç motifleriyle zenginleştirilmiştir. Fondaki tepeler açık mavi ve sarıya boyanmıştır. Gökyüzünde kobalt renk tercih edilmiştir. Figürlerde ise mavi, kırmızı, sarı, ve yeşilin tonları kullanılmıştır.

Resim 40 Yaşlı Züleyha'nın Yusuf'un yolundan geçişini gözlemesi, Yusuf'u Züleyha, CBL 428(And, 2012, s. 440).

Konuyla ilişkilendirilen başka bir Heft Evreng minyatüründe (TSMK H. 1084, y, 171a)'da bulunan (resim 41)'de Hz. Yusuf resim alanının merkezinde beyaz bir at üzerinde görülür. Mor bir elbiseyle tasvir edilen peygamberin başında hale vardır. Yusuf peygamber fonun alt tarafında kendinden yardım isteyen yaşlı Züleyha'ya doğru bakmaktadır. Züleyha burada mavi elbisesi ve başından sırtına kadar inen beyaz bir örtüsüyle, ellerini Hz. Yusuf'a doğru açmış yardım istemektedir. Bu fonda Hz. Yusuf'un etrafını çevrelleyen atlı ve yaya şeklinde oldukça kalabalık bir figür topluluğu gözlemlenir. Konunun dış mekanda ele alındığı doğa fonunda sağ üst köşede mimari bir yapı görülür. Bu yapıdan olayın gerçekleştiği noktayı meraklı bakışlarıyla

seyreden bir topluluk bulunmaktadır. Resmin sol üst köşesinde ise kaya ve ağç motiflerinin olduğu bir doğa kesiti vardır. Bu kayaların üstünde arkasına doğru bakan bir yaban keçisi gözlemlenir. Arka fonda yeşil renkte geniş bir doğa alanı üst kısımda ise eflatuna boyanmış kayalar ve altınla boyanıp tamamlanmış gökyüzü vardır. Figürlerde ise genel olarak; mavi, yeşil, siyah, kırmızı ve sarı tonda rekler kullanılmıştır.

Resim 41 Kör olan Züleyha'nın Yusuf'tan yardım istemesi, TSMK H. 1084, y, 171a(Uluç,2014, s. 421).

Konunun ele alındığı (Yusuf'u Züleyha, CBL 428)'de bulunan (resim 42) gözlemlendiğinde, resmin sade bir üslupla ele alındığı gözlemlenir. Olayın iç mekânda cereyan ettiği kompozisyonda Yusuf peygamber resmin merkezinde bir kilim üzerine oturmuş vaziyettedir. Yeşil bir elbise üzerine kırmızı bir aba giyinen peygamber, karşısında duran yaşlı Züleyha'ya doğru bakmaktadır. Burada da Hz. Yusuf'un başının etrafında peygamberlik simgesi hale görülmektedir. Züleyha fonda mavi bir elbise ve başından eteklerine kadar inen bir örtüyle tasvir edilmiştir. Züleyha'nın yanında, Yusuf peygamberin hizmetlilerinden bir figür vardır. Fonun sağ alt tarafında bir sehpa, sehpanın üzerinde ise sürahi ve bir kâse gözlemlenir. İç mekân farklı motiflerle süslenip bezenmiştir. Fonun üst kısmında bir doğa kesiti gözlemlenir. Bu kesitte farklı iki ağaç motifi ve dağlık bir manzara görülür. Fon mavi ve kırmızının tonlarıyla,

gökyüzüyse altın rengiyle boyanıp tamamlanmıştır. Figürlerde mavi, yeşil, kırmızı ve siyah renkler kullanılmıştır.

Resim 42 Yaşlı ve gözleri görmeyen Züleyha'nın, Yusuf'un huzuruna çıkması, Yusuf'u Züleyha, CBL 428(And, 2012, s.441).

4. 15. Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın Gözlerini Açması Konulu Minyatür

Züleyha'nın, Yusuf peygamberden yardım istemesinden sonraki evre, Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın gözlerini açmasıyla devam ettirilir. Kıssaya göre, yaşlı Züleyha, Yusuf peygamberden gözlerini açmasını ve kendisini eski güzelliğine kavuşturmasını istemektedir(And, 2012, s. 441). Buraya aldığımız Hamdi'nin Yusuf'u Züleyha, adlı (CBL, 428)'de bulunan (resim 43) minyatürü bu konuyla ilişkilendirilir. Resim gözlemlendiğinde konunun iç mekânda cereyan ettiği görülür. Yusuf peygamber burada yeşil elbisesi ve başının etrafındaki halesiyle bir divan üzerinde resmedilmiştir. Hz. Yusuf dizlerinin üzerinde oturur vaziyettedir. Hemen yanı başında sarı entarisiyle Züleyha vardır. Züleyha uzanır bir vaziyette başını Yusuf peygamberin dizlerine bırakırken tasvir edilmiştir. Fonda bunların dışında üç kadın figürü daha vardır. Bu figürlerden biri Züleyha'nın ayakucunda durmuş, onun ayaklarını tutmaktadır. Diğer iki kadının ellerinde tepsi görülmektedir. Bu kadınlardan biri yere eğilmiş elindeki tepsiyi bırakırken, diğeryse Hz. Yusuf'a doğru bakarken tasvir edilmiştir. Fonun arka

kısımında dört tane pencere yapılmıştır. Bu pencerelerden ikisinde doğa manzarası görülmektedir. Pencerelerin üst kısmı Rumi motifleriyle süslenip bezenmiştir. Resim dikdörtgen bir düzlem üzerine, dikey bir şekilde aktarılmıştır. Arka fonda mavi, sarı, mor ve kahverengi tonları kullanılmıştır. Figürlerde kullanılan renkler ise yeşil, sarı, mavi ve kırmızıdır.

Resim 43 Yusuf'un Züleyha'nın gözlerini açması, Yusuf'u Züleyha CBL 428(And 2012, s. 422).

4. 16. Hz. Yusuf İle Züleyha'nın Evlenmesi Konulu Minyatür

Hz. Yusuf'un, Züleyha'nın gözlerinin açılması ve eski güzelliğine tekrar geri dönmesi için yaratıcıya duada bulunduğu söylenir. Duanın kabul olduğu, Züleyha'nın eski gençliğine ve güzelliğine kavuştuğu ifade edilir. Bundan sonraki sürecin ele alındığı kaynaklarda, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın uzun bir bekleyişten sonra evlendikleri söylenir(And, 2012, s. 443). Bu konuyla ilgili yapılan Heft Evreng minyatürlerden (resim 44) incelendiğinde Yusuf peygamberin evliliğe hazırlandığı sahneyi ele aldığı görülmektedir. Yusuf peygamber burada kalabalık bir figür topluluğunun ortasında, yani resmin merkezinde görülmektedir. Beyaz bir minder üzerinde oturan

peygamberin başının etrafında hale vardır. Ellerini önünde birleştirmiş başı öne doğru eğik olan Yusuf peygamber yavruağzı renkli bir elbiseyle tasvir edilmiştir. Hz. Yusuf'un etrafında toplanan kalabalık figür topluluğunun genelini erkek olduğu gözlemlenir. Bu figürlerin çeşitli jest ve mimiklerle tasvir edildiği ve Yusuf peygamberin etrafını çevreledikleri görülür. Konunun ele alındığı yapının geniş bir avlusunun olduğu görülür. Bu avlu çeşitli motiflerle süslenmiş, kompozisyona zenginlik katmıştır. Görsel malzemelerin yoğun olduğu fonda sağ ve sol üst köşelerde oldukça gösterişli kilimler görülmektedir. Konunun dikey bir şekilde aktarıldığı fonun üst kısmında bir doğa kesiti gözlemlenir. Bu kesitte hareketli bir şekilde ele alınan kayalar ve farklı ağaç motifleri vardır. Üst kısım yine bulut motifleriyle detaylandırılmıştır. Resmin çerçevenin dışına taşıdığı gözlemlenen fonda, mavi, kırmızı ve sarı renkler yoğunluktadır. Figürlerde ise; mavi, kırmızı, yavruağzı, sarı, yeşil ve kahve renkleri kullanılmıştır.

Resim 44 Yusuf ve Züleyha'nın düğünü, Heft Evrang (Http-22)

4.17. Hz. Yusuf'un, Yakup Peygambere Gömleğini Göndermesi Konulu Minyatür

Yukarıda Hz. Yusuf'un hayatının anlatıldığı bölümde de ifade edildiği gibi, Yusuf peygamberin yokluğunun üzüntüsü babasının gözlerine ak düşmesine sebep olmuştur. Yayınlar bu uzun ve hüznü ayrılığı ele aldıklarında Yusuf'un hasretinden ağlamaktan gözlerini kaybeden Yakup peygamberin çilesinden bahseder. Hz. Yakup'un uzun bir bekleyişten sonra oğluyla kavuşmasının arifesinde, Yusuf peygamberin gönderdiği gömleği yüzüne sürmesiyle gözlerinin açıldığından söz edilir(Öngüt, 1999, s. 318). Buraya aldığımız (resim 45), (SK. Hamidiye, 980, s. 60)'da bulunan Kısas'ı-Enbiya minyatürü bu konuyla ilişkilendirilir. Konuyla ilişkilendirilen minyatürde Yakup peygamber fonun merkezinde elinde beyaz bir gömleği yüzüne doğru tutarken tasvir edilmiştir. Yeşil tonlarında bir elbise ve başındaki beyaz sarığıyla resmedilen Yakup peygamber kahverengi bir kilimin üzerinde oturur vaziyettedir. Hz. Yakup'un başının etrafında oldukça hareketli bir hale gözlemlenir. Yakup peygamberin etrafını çevreleyen figürlerin olduğu görülür. Bu figürler; beş kadın, dörtte erkek figüründen oluşmaktadır. Fondaki kadınların diz çöküp Yakup peygamberin elindeki gömleği tutmaktadırlar. Diğer figürler ise ayakta ve oturur vaziyette farklı jest ve mimiklerle resmedilmiştir. Resmin dikdörtgen bir düzlem üzerine aktarıldığı görülen konunun, iç mekânda cereyan ettiği görülür. Mekândaki duvarların bitkisel motifler ve rumi motifleriyle süslenip bezendiği görülür. Zeminde siyah ve açık mavi tonlarında boyanıp işlenen bir halı mevcuttur. Fonun üst kısmında ise beyaz, açık mavi ve altın rengi gözlemlenir. Kompozisyon elemanlarından figürlerin ise mavi, turuncu, sarı, fûme ve yavruağzı renkleriyle boyanıp tamamlandığı görülür.

Resim 45 Hz. Yakup'un, Yusuf peygamberin gömleğini koklaması, (Kısas'ı-Enbiya, SK Hamidiye, 980, s. 60).

4.18. Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un Kavuşması Konulu Minyatürler

Kur'an-ı Kerim'in en uzun kıssası olan Yusuf peygamberin ibretli hayat hikâyesi, babası Hz. Yakup'la kavuşmasıyla son bulur. Diğer başlıklarda olduğu gibi, bu sahnenin de minyatürlerinin yapıldığı çeşitli örnekler vardır. Bu minyatürlerden (resim 46), (Diez A fol. 3, f.82v) Kısas'ı-Enbiya yazmasında bulunmaktadır. Konuyla ilişkilendirilen bu eserde Hz. Yakup ve Yusuf peygamberin birbirilerine sarıldıkları görülür. İkisinin de başının etrafında hale vardır. Hz. Yakup mavi, Yusuf peygamber ise turuncu renkteki elbiselerle tasvir edilmiştir. Dış mekânda cereyan eden olayda bu iki peygamber dışında on bir tane insan figürü vardır. Bu figürlerden biri fonun sol tarafında oturan bir deve üzerinde, diğer bir figür ise fonun solunda ayakta duran bir at üzerinde otururken tasvir edilmiştir. Hz. Yakup ve Yusuf'un etrafını çevreleyen diğer figürlerin dışında, fonun üst kısmındaki tepenin arkasında farklı jest ve mimiklerle resmedilen beş figür daha vardır. Doğa olarak fonda basit bitki motifleri, alt kısımda ise bir akarsuyun geçişi gözlemlenir. Arka fon yeşil ve maviye, üst kısım

ise altına boyanarak tamamlanmıştır. Bunun dışında fonun üst kısmı bulut motifleriyle hareketlendirilmiştir. Kompozisyon elemanları alttan üste doğru sıralanmıştır. Figürlerde mavi, sarı, turuncu ve yeşil renkler kullanılmıştır.

Resim 46 Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un kavuşması, Kısas'ı-Enbiya, Diez A fol. 3, f.82v, (Http-23)

Hz. Yakup ile Yusuf peygamberin kavuşma sahnesini ele alan (SK. Hamidiye 980) Kısas'ı-Enbiya minyatürü (resim 47)'de konu iç mekânda geçmektedir. Burada Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un bir taht üzerinde oturdukları görülür. Hz. Yakup'un oğlunu kucaklayıp öptüğü gözlemlenir. Yeşil bir elbise ile tasvir edilen Yakup peygamberin Yüzünün peçe ile örtüldüğü görülür. Hz. Yusuf ise kırmızı elbiseler içinde resmedilmiştir. İkisinin de başının etrafında peygamberlik simgesi olan hale vardır. Yılların hasretini gideren bu iki peygamber dışında fonda sekiz minyatür daha görülmektedir. Fondaki peygamberlerin etrafını çevreleyip ayakta duran dört minyatür dışında, fonun alt kısmına eğilmiş secde eder vaziyette dört figür daha gözlemlenir. Konu dikdörtgen bir düzlem üzerine aktarılmıştır. Kompozisyon elemanları alttan üste doğru yüzey vurgusu yapacak şekilde sıralanmıştır. Fonun arka kısmı bitkisel motifler

ve rumi motifleriyle süslenmiştir. Fonda yavruağzı, siyah, altın rengi ve mavi rengin tonları hâkimdir. Figürlerde ise mavi, sarı, kırmızı, turuncu, yeşil ve lila renginin tonları kullanılmıştır.

Resim 47 Hz. Ya'kûb ile Yûsuf'un kavuşması, Kısasü'l-Enbiya, SK Hamidiye 980(And, 2012, s. 162).

5. SANATSAL ÇALIŞMALAR

Eserin Adı: Yusuf'un Kardeşleri Tarafından Dövülmesi

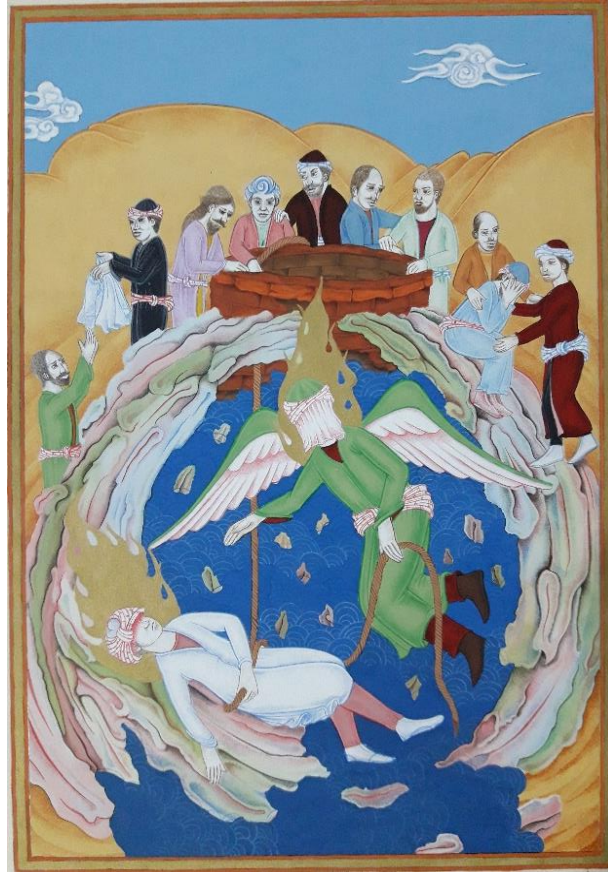
Malzeme: Murakka, Guaj Boya, Suluboya, Altın

Ölçü: 15cm x 21cm

Yıl:2018

Hız. Yakup'un aşırı sevgisinden dolayı kardeşleri tarafından kıskanılan Yusuf peygamber, yine kardeşleri tarafından dövülerek kuyuya atılmaya götürülür (Öngüt, 1999, s. 279). Bu minyatürde bu konu işlenmiştir. Burada Yusuf peygamberin kardeşleri tarafından iple bağlanıp ağaçlarla dövülmektedir. Konu dış mekânda ele alınmıştır. Hikâyeye göre kuyu ıssız ve çorak bir yerdedir. Bundan dolayı çalışmaya çöl havası yansıtılmaya çalışılmıştır. Dikey ekseninde dikdörtgen bir çerçeveye

tasarlanan resim guaj boya ile çalışılıp sulu boya ile detaylandırılmıştır. Fonun alt tarafında konuyla ilişkili sembolik bir kuyu tasvir edilmiştir. Ve yine fonda basit kaya motifleri kullanılmıştır. Doğa olarak fon sarı ve kahverengi tonlarıyla boyanmıştır. Fonun üst kısmı açık maviye boyanmış, iki adet bulut motifiyle detaylandırılmıştır. Fonda toplam on bir adet figür kullanılmıştır. Hz. Yusuf'un yüzü ve başının etrafı altınla boyanmış hale ile kapatılmıştır. Diğer figürler ise farklı jest ve mimikler ile yansıtılmıştır. Genel olarak figürlerde mavi, kırmızı, turuncu, yeşil, siyah, eflatun, bordo ve pembe renkler kullanılmıştır.

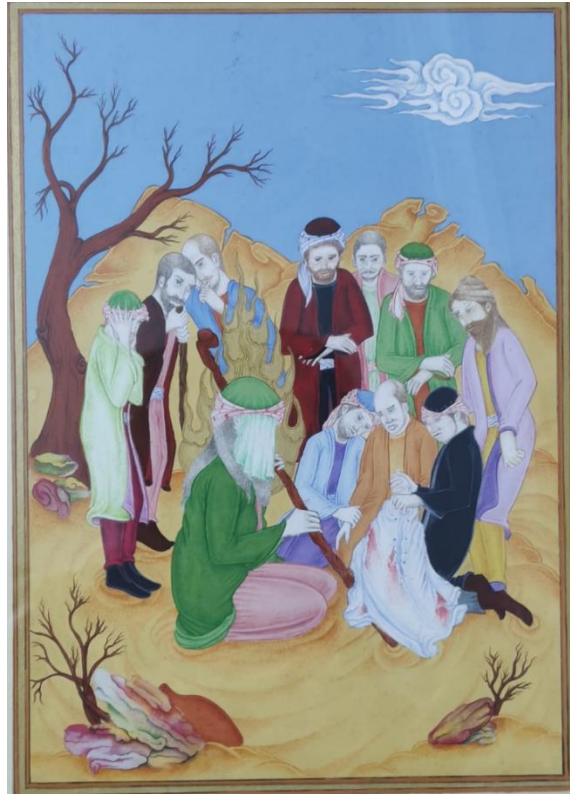
Eserin Adı: Kuyudaki Yusuf

Malzeme: Murakka, Guaj Boya, Suluboya, Altın

Ölçü: 15cm x 21cm

Yıl:2018

Yusuf peygamber kardeşleri tarafından kuyuya atılır. Kuyuda imdadına Cebrail (a.s)'ın yetiştiği söylenir(Httip-24). Dikey eksende dikdörtgen bir düzlem üzerine aktarılan bu çalışmada resmin merkezine Yusuf peygamber ve Cebrail (a.s) yerleştirilmiştir. Bu iki figür olabildiğince detaylandırılmaya çalışılmıştır. Kuyunun etrafı kaya motifleriyle çevrelenmiştir. Fonun üst kısmında bir kuyu tasviri, kuyunun etrafında ise Yusuf'u kuyuya atan kardeşleri tasvir edilmiştir. Doğa olarak fonda kaya motifleri kullanılmış arka kısım ise sarı ve kahverengi tonlarına boyanmıştır. Fonun üst kısmı açık maviye boyanmış iki bulut motifiyle hareketlendirilmeye çalışılmıştır. Hz. Yusuf ve Hz. Cebrail figürleri başlarının etrafında altınla boyanan haleyle tasarlanmıştır. Genel olarak figürlerde yeşil, mavi ve kırmızının tonları kullanılmıştır.

Eserin Adı: Yusuf'un Kanlı Gömleği

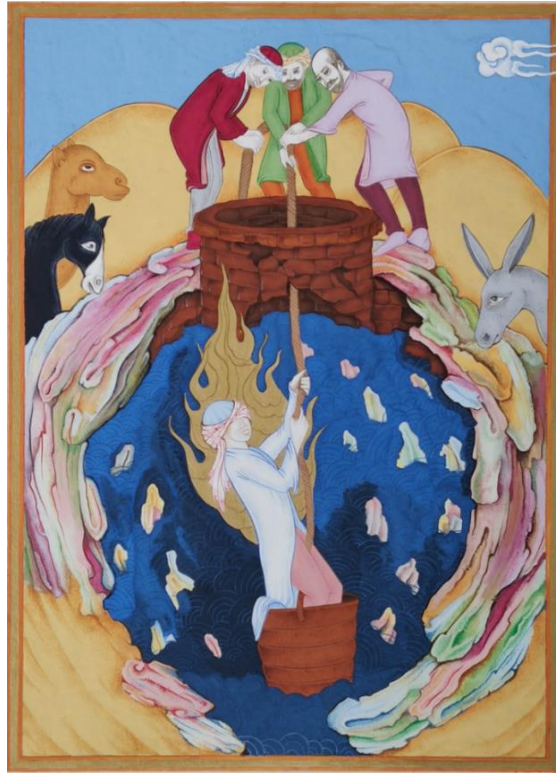
Malzeme: Murakka, Guaj Boya, Suluboya, Altın

Ölçü: 15cm x 21cm

Yıl:2018

Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Yusuf peygamberin gömleğine, bir koyun kesilerek kanı sürülür. Bu sırada içinde bir huzursuzlukla Yusuf'tan haber bekleyen

Yakup peygamber oğlunun kanlı gömleğiyle karşılaşır (Öngüt, 1999, s. 279). Bu çalışma dikey eksende dikdörtgen bir düzlem üzerine tasarlanmıştır. Kompozisyon elemanları guaj boya ile boyanmış, çalışmanın detaylarında ise suluboya kullanılmıştır. Doğa olarak fon sade bir şekilde ele alınmış, konunun kaynağı olan kanlı gömlek ve Yakup peygamber ayrıntılı olarak çalışılmıştır. Hz. Yakup'un başının etrafındaki hale altınla boyanmıştır. Çalışmaya çöl havası vermek adına fonda kuru ağaç figürleri kullanılmıştır. Doğada sarı ve kahverengi tonları kullanılmıştır. Fonun üst kısmı açık maviye boyanmıştır. Sağ üst köşede bulunan bulut açık mavi ve beyazla boyanmıştır. Çalışmada toplam on bir insan figürü kullanılmıştır. Bu figürler; turuncu, eflatun, siyah, pembe, kırmızı, bordo ve yeşilin tonlarına boyanmıştır.

Eserin Adı: Kuyudan Çıkarılan Yusuf

Malzeme: Murakka, Guaj Boya, Suluboya, Altın

Ölçü: 15cm x 21cm

Yıl:2018

Kardeşleri tarafından ıssız bir kuyuya atılan Yusuf peygamber, kervancılar tarafından kuyudan çıkarılır (Ateş, 1995, s. 1323). Bu konunun ele alındığı Minyatür dikey

eksende gelişen dikdörtgen bir düzlem üzerine tasarlanmıştır. Bu minyatürde iple çekilen kovaya binmiş Hz. Yusuf fonun merkezine yerleştirilmiştir. Yusuf peygamberin etrafında altınla boyanmış bir hale yapılmıştır. Kuyunun etrafı kaya motifleriyle çevrelenmiştir. Olaya kervan görüntüsü verebilmek adına deve, eşek ve at figürleri yapılmıştır. Fonun üst kısmında konuyla ilişkili sembolik bir kuyu yapılmıştır. Bu kuyunun üstünde iple Hz. Yusuf'u yukarı doğru çeken üç insan figürü vardır. Doğa olarak fonda sarı ve kahverengi tonlarıyla çöl havası yansıtılmaya çalışılmıştır. Fonun üstü açık maviye boyanmış ve birde bulut figürüyle detaylandırılmıştır. Ayrıca figürlerde yeşil, mavi ve mor rengin tonlarıyla boyanıp tamamlanmıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Hz. Yusuf konulu minyatürlerin; *Ravzatü'ş-Şüheda*, *Falname*, *Hadükatü's-Süeda*, *Kıyasü'l-Enbiya*, *Mantıku't-tayr*, *Heft Evreng*, Sa'di'nin *Bostan*'ı, *Abdurrahman Câmi'nin*, *Yusuf ve Züleyha'sı*, Hamidullah Hamdi'nin *Yusuf'u Züleyha'sı* vb. gibi önemli eserlerde örneklerinin olduğu görülmektedir. Hz. Yusuf konulu minyatürlerin gerek dini gerekse edebi eserlerde en çok işlenen konu olduğu söylenebilir. Bu nedenle konuyla ilgili minyatürlü yazmaların sayıca fazla olmasından dolayı minyatürlerin sayısının tespit edilmesi mümkün olmamıştır.

Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda yüz 'ün üzerinde minyatür incelenmiştir. Bu minyatürler içerisinde kompozisyon düzeni olarak birbirilerine benzerlik gösteren toplamda kırk yedi tane minyatür örneği çalışmada ele alınmıştır. Çalışmada ele alınan Hz. Yusuf konulu minyatürlerden genel olarak; Hz. Yakup'un oğlu Yusuf'tan ayrılması, Yusuf'un kardeşleri tarafından çöle götürülmesi, Hz. Yakup'a Yusuf'un öldüğünün söylenmesi, Yusuf'un kuyudan çıkarılması, Ejderhanın Nil'de yıkanacak olan Yusuf'u bakışlara karşı örtmesi, Yusuf'un köle pazarında satılması, Hz. Yusuf ile Züleyha'nın karşılaşması, Yusuf'un çobanlık yapması Yusuf'un baştan çıkarılışı, Kadınların Yusuf'u görünce ellerini kesmeleri, Züleyha'nın Yusuf'u zindanda ziyaret etmesi, Yusuf'un Mısır kralının rüyasını tefsiri, Yusuf'un Mısır valisi oluşu, Yaşlı Züleyha'nın Yusuf'tan yardım istemesi, Züleyha ile Yusuf'un evlenmesi, Hz. Yakup'un, Yusuf peygamberin gömleğini koklaması ve Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un kavuşması sahnelerinin minyatürlerinin yapıldığı görülmektedir. Bu konuların içerisinde yaygın olarak yapılan minyatürlerin kuyu sahnesi olduğu söylenebilir. Bu konuyla ilgilendirilen toplam dokuz adet minyatür çalışmada ele alınmıştır.

Kuyu sahnesiyle ilgili yapılan minyatürler, Hz. Yusuf'un kuyuya atılma sahnesi, kuyunun içindeki hali, kuyuda melek figürüyle beraber tasvir edilmesi ve kuyudan çıkarılması gibi sahneler bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Bu minyatürlerde kuyu tasvirinin kompozisyon içinde farklılıklar gösterdiği görülmektedir. İncelenen minyatürlerde kuyunun kimi zaman fonun merkezinde, kimi zamansa fonun farklı yerlerinde tasvir edildiği gözlemlenir. Kuyu sahnesinin ele alındığı diğer çalışmalarla karşılaştırıldığında kompozisyon düzeni, çalışmada kullanılan renkler ve kompozisyon elemanlarının bir birlerine benzerlikler gösterdiği söylenebilir. Konuyla

ilgili diğerk bir benzerlik ise kompozisyon içinde çadır, deve, at ve eşek figürlerinin kullanılması ile kuyunun etrafında bir kervan topluluğunun olduğunun vurgulanmış olmasıdır.

Hz. Yusuf konulu minyatürlerin konuyla ilgili diğerk minyatürlerden sayıca fazla olan örneklerini teşkil eden diğerk sahnenin ise köle pazarı sahnesi olduğuy söylenebilir. Çalışmada köle pazarı sahnesiyle ilgili yedi adet minyatüre yer verilmiştir. Bu minyatürlerde genel olarak Hz. Yusuf başının etrafında hale ile kompozisyonun merkezinde tasvir edilmiştir. Çalışmalarda olayın cereyan ettiğı mekân genel olarak dış mekândır. Konuyla ilgili bu minyatürlerde kompozisyon elemanlarından figürlerin ellerinde para keseleriyle Hz. Yusuf'un etrafını sardıkları görülür.

Çalışmadaki sıraya göre konuyla ilgili minyatürlerden Hz. Yusuf'un Züleyha ile karşılaşması sahnesinden iki minyatür, Yusuf'un Züleyha'nın izniyle çobanlık yapması konusuyla ilgili ise üç adet minyatür ele alınmıştır. Çalışmanın devamında kutsal kitaplarda ve edebi metinlerde işlenen Züleyha'nın Yusuf'tan murad almak istemesi konusuyla ilgili üç, Yusuf'un güzelliğı karşısında kadınların ellerini kesmesiyle ilgiliyse altı çalışma ele alınmıştır. Ele alınan bu çalışmalarda konu genellikle iç mekânda cereyan etmiştir. İç mekânda cereyan eden minyatürlerdeki kompozisyon düzenlerinin birbirileriyle benzerlikler gösterdikleri görülmüştür. Bu minyatürlerdeki benzerliklerde kompozisyon elemanlarının alttan üste doğru sıralandığı, çalışmaların genelinde Züleyha'nın fonun merkezine yerleştirildiğı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın devamında Züleyha'nın Yusuf'tan yardım istemesi konusuyla ilgili iki minyatüre yer verilmiştir. Ele alınan bu minyatürlerde kompozisyonun sadeliğı dikkat çekmektedir. Aynı konunun işlendiğı başka bir minyatürde ise kalabalık kompozisyon elemanlarının olduğuy ve çalışmanın konuyla ilgili diğerk sade örneklerine nazaran daha gösterişli şekilde tasvir edildiğı görülür. Son olarak çalışmada bulunan iki minyatür ise Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un kavuşması sahneleridir. Bu sahnelerdeki minyatürlerden birinde dış mekân, diğerkindeyse iç mekân tercih edilmiştir. İç mekân ve dış mekânın tercih edildiğı bu iki minyatür karşılaştırıldığında ikisinde de sade bir kompozisyonun olduğuy görülmüştür.

Sonuç olarak Hz. Yusuf kıssasının Ahsenü'l Kassas yani kıssaların en güzeli diye zikredilmesinin hemen hemen her dönemde minyatür sanatçıların dikkatini çektiği söylenebilir. Ahsenü'l Kassas olarak zikredilen hikâyelerin en güzeli olan Yusuf Kıssası'nın ele alındığı bu çalışmada konuyla ilişkilendirilen minyatürler yukarıda bahsedilen bu eserlerden alınmıştır. Bu eserlerin gerek yurt içindeki, gerekse yurt dışındaki müzelerde olan örneklerinde konuyla ilişkili birçok minyatürün olduğu görülmüştür. Bu minyatürler kompozisyon düzeni açısından değerlendirildiğinde, dönemlerinin ve sanatçıların farklı olmasına rağmen birbirleriyle benzerlikler gösterdikleri gözlemlenmiştir.

İncelenen çalışmaların genelinde kompozisyonun dikdörtgen bir fon üzerine dikey bir şekilde aktarıldığı gözlemlenmiştir. Çalışmaların büyük bir bölümünde dış mekân unsurunun tercih edildiği görülmüştür. Hz. Yusuf bu çalışmaların tamamında başında bulunan hale ile tasvir edilmiştir.

İncelenen minyatürlerde Yusuf kıssasının bazı bölümlerinin minyatür sanatçıların daha çok ilgisini çektiği görülmüştür. Bu nedenle bazı bölümlerin sayıca fazla olarak minyatürlendiği yukarıda da ifade edilmiştir. Minyatürleri yapılan bu bölümlerin özellikle kuyu sahnesi, köle pazarı ve Yusuf peygamberin güzelliği karşısında kadınların ellerini kesmesi sahneleri şeklinde olduğu gözlemlenmiştir.

İncelenen minyatürlerin genelinde kompozisyon düzenlerinde benzeşme olduğu ifade edilebilir. Çalışmalarda doğa ve tabiat resmedilirken ağaçların, bitkilerin ve yeryüzü şekillerinin ayrıntılı ve realist bir biçimde ele alındığı ancak minyatürlerde özellikle Hz. Yusuf gibi önemli bir şahsiyete dikkat çekilmek istendiği görülmüştür. Konuyla ilgili minyatürlerde içeriğin, figürlerin ve detayların ön plana çıkarılarak doğanın arka planda kaldığı gözlemlenmiştir.

KAYNAKLAR

- And, M. (2012). *Minyatürlerle osmanlı islam mitologyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- And, M. (2014). *Osmanlı tasvir sanatları I minyatür*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akıncı, A.C. (2006). *Hız. Ademden son peygamber'e peygamberler tarihi*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- Alsaç, B.&Alsaç, Ü. (1993). *Türk resim ve yontu sanatı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arseven, C.A. (1984). *Türk Sanatı*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Aslanapa, O. (1993). *Türk sanatı el kitabı*. İstanbul: İnkılap Kitap Evi.
- Aslanapa, O. (1997). *Türk sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ateş, S. (1995). *Kur'an-ı Kerim tefsiri*, İstanbul: Milliyet Yayınları. Cilt 3.
- Ayvazoğlu, B. (2013). *Aşk estetiği*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Başkan, S. (2014), *Başlangıcından cumhuriyet dönemine kadar türklerde resim*. Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Bayrak, M.O. (2006). *Türk imparatorlukları tarihi*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Bağcı,S.,Çağman,F. Renda,G., Tanındı,Z., (2012),*Osmanlı resim sanatı*. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları
- Barutcu, Z. (2002). *Tevrat, zebûr, incil ve kur'an-ı kerim'deki ortak ayetler*. İstanbul: Üs Yayıncılık.
- Binark, İ. (1975). *Eski kitapçılık sanatlarımız*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Binark, İ. (1978). Türklerde resim ve minyatür sanatı. *Vakıflar Dergisi*, 12, 271-290.
- Bilgin, B. (2016). *Osmanlı'nın inanç sistemi üzerinden tasvir sanatına etkileri*. (Ed. Elif Kök) Minyatürde Yüzleşme. İstanbul: Pendik Bel. s. 88.
- Bölükbaş, G. (2019). *Osmanlı dönemi siyer kültürü ve kaynakları*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Can, Y. Gün, R. (2011). *Ana hatlarıyla türk islam sanatları ve estetiği*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.

- Cömert, B. (2006). *Mitoloji ve ikonografi*. Ankara: De ki Yayıncılık.
- Çağman, F. (1982). *Türk minyatür sanatının islam sanatındaki yeri*. İstanbul: Tifdruk Matbaacılık Sanayi.
- Çoruhlu, Y. (2007). *Erken devir türk sanatı iç asya'da türk sanatının doğuşu ve gelişimi*. İstanbul: Kabalcı. Yayın Evi.
- Ersoy, A. (1998). *Günümüz türk sanatı*. (1950'den 2000'e). İstanbul: Bilim Sanat Galerisi.
- Eroğlu, Ö. (2016). *Minyatür Sanatı "sanatın yaratıcı kökleri"* İstanbul: Tekhne Yayınları.
- Güney, K. Güney, A. (2000). *Osmanlı süsleme sanatı*. Ankara: SFN Yayınları.
- İnal, G. (2005). *Minyatür*. İstanbul: Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2. Cilt. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- İnal, G. (1976). *Türk minyatür sanatı (başlangıcından osmanlılara kadar)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Keser, N. (2009). *Sanat sözlüğü*. Ankara: Ütopya Yayın Evi.
- Kırca, C. (1989). *Ahsenü'l-kasas*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Konak, R. (2007), *Nakkaş Osman Minyatürlerinde Kompozisyon Düzeni ve Sanatsal Üretimler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Konak, R. (2015), *Minyatür sanatı bağlamında minyatür ve nakış kelimelerinin Anlamına İlişkin Bilgiler, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2015 19 (1): 227-238.
- Konak, R., & Uçar, M. (2015). Tiran Ethem Bey Camisi Duvarlarında Harim duvarlarında Yer Alan Minyatür Üsluplu Resimler. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Koncu, H. (2013). *Yusuf ve züleyha*. Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi.

Kuban, D. (2009). *Batıya göçün sanatsal evreleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kutsal Kitap Yeni Çeviri, (2001). İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları.

Kurtuluş, R. (1998). *Heft evreng*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

Künhel, E. (1952). *Doğu islam memleketlerinde minyatür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Mahir, B., (2012). *Osmanlı minyatür sanatı*, İstanbul, Kabalcı Yayınları.

Mahir, F.B. (2005). *İslam ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Öngüt, Ö. (1999). *Kıyası enbiya aleyhimüsselam*, İstanbul: Hakikat Yayıncılık

Özkeçeci, İ., & Özkeçeci, Ş.B. (2014). *Türk sanatında tezhip*. İstanbul: Yazı Gen Yayıncılık.

Özerk, A., Kahraman, H., Turgut, A., Çağrı, M., Dönmez, İ.K., Gümüş, S. (1997). *Kur'an-ı kerim ve açıklamalı meali*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları/86.

Küçük, A. (1992). *Bünyamin*. Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi.

Renda, G. (2001). *Osmanlı minyatür sanatı*. İstanbul: Promete Kültür Dizini

Renda, G. (2005). *Minyatür*. İstanbul: Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2. Cilt. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Renda, G. (1973). *Topkapı sarayı müzesindeki H. 1321 No'lu silsile name minyatürleri*. Dergi park.

Solmaz, N.M. Çakan, İ.L. (1975). *Kur'an-ı kerim'e göre peygamberler tarihi ve tevhid mücadelesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Soyer, F. (2015). *Topkapı sarayı müzesi kütüphanesi E. H. 1512 numaralarda bulunan Mantıku't-Tayr nüshası minyatürlerinin teknik çözümlemesi ve sembolik anlatımları*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Güzel

Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Sanatları (Minyatür) Anasanat Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tansuğ, S (2006). Resim sanatının tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tanman, M.B. (Ed.).(2014). *Zülkadirli Şiraz valilerinin son döneminden resimli bir*

Yusuf ve Züleyha nüshası. Nurhan Atasoy'a Armağan. İstanbul: Lale Yayıncılık.

Tigrel, G.Y. (2005). İstanbul: Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2. Cilt. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.

Topaloğlu, B. (2013). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. Cilt.44.

Turan, H. (2014). *Hız. Yusuf ve Bijen Minyatürlerine 'Kuyu Metaforu' Açısından Bir Bakış*. On dokuz mayıs üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü islam tarihi ve islam sanatları anabilim dalı. Vakıflar dergisi, 41. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Turan, H. (2015). *Fuzûlî'nin hadîktü's-süedâ'ında yer alan minyatürler*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve İslam Sanatları Anabilim Dalı. Yayınlanmış Doktora Tezi.

Ünlü, K.Ş. (2015). *Kitabı Mukaddes ve Kur'an'da Yusuf Kıssası*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

Yazır, E. (2017). *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali (Sadeleştiren Mustafa Kasadar)*. İstanbul: Ravza Yayınları.

Yetkin, S.K. (1984). *İslam ülkelerinde sanat*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Yıldız, A. (2016). *Yusuf'un üç gömleği*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Http-1: https://digital.staatsbibliothekberlin.de/werkansicht?PPN=PPN615574084&PHYSID=PHYS_0118&DMDID=DMDLOG_0013

Http-2: https://digitalcollections.nypl.org/collections/qisas-al-anbiy-2?format=html&id=qisas-al-anbiy-2&per_page=250&page=1#/?tab=about

Http-3: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451423>

Http-4: <https://www.flickr.com/photos/persianpainting/15402176882/in/faves-101396817@N04/>

Http-5: <https://digitalcollections.nypl.org/items/3b435ff0-edc7-0135-03e8-0ad4582ea249>

Http-6: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451423>

Http-7: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/451423>

Http-8: <https://www.flickr.com/photos/medmss/5888095874/in/photostream/lightbox/>

Http-9: [https://iiif.biblissima.fr/collections/manifest/b18dedf748f6481cd160a419853f77817786b782?tify={%22pages%22:\[152\],%22view%22:%22info%22}](https://iiif.biblissima.fr/collections/manifest/b18dedf748f6481cd160a419853f77817786b782?tify={%22pages%22:[152],%22view%22:%22info%22})

Http-10: https://research.britishmuseum.org/research/collectiononline/collection_details.aspx?objectId=231568&page=2&partId=1&peoA=51242-1-7&people=51242

Http-11: <https://www.flickr.com/photos/persianpainting/14449699227/in/album-72157646067528928/>

Http-12: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/455022?&searchField=All&sortBy=Relevance&ft=jami&offset=0&rpp=20&pos=7>

Http-13: <https://thebidonproject.tumblr.com/post/40597473162/behzad-yusufun-ba%C5%9Ftan-%C3%A7%C4%B1kar%C4%B1%C4%B1%C5%9F%C4%B1-molla-cami>

Http-14: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/455023>

Http-15: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452672>

Http-16: https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=265872&page=2&partId=1&peoA=51242-1-7&people=51242

Http-17: https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_objectdetails.aspx?assetId=20791001&objectId=265940&partId=1

Http-18: <https://digitalcollections.nypl.org/items/34bc5530-2867-0131-fbee-58d385a7bbd0>

Http-19: <https://www.flickr.com/photos/medmss/5853526918/in/photostream/>

Http-20: <https://www.flickr.com/photos/medmss/5853527250/in/photostream/>

Http-21: <https://digitalcollections.nypl.org/items/3c7578f0-edc7-0135-34ef-0099bd5c4f40>

Http-22: https://www.flickr.com/photos/persianpainting/14410736028/in/album-72157645_489283614/

Http-23: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PPN615574084&DMDID=DMDLOG_0014&PHYSID=PHYS_0170

Http-24: <https://hzyakup.tumblr.com/post/96344036840/hz-yakup-as-hz-yusuf-as>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Harun GÜVEN

Doğum Yeri ve Yılı: Van/Gürpınar- 1987

Medeni Hali: Evli

Yabancı Dili: İngilizce

E-posta: hrnguyen@hotmail.com

Eğitim Durumu

Lise: Van Kâzım Karabekir Lisesi

Lisans: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi- Eğitim Fakültesi-Resim İş
Eğitimi/Öğretmenliği

Mesleki Deneyim

Milli Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Teknoloji ve Tasarım Öğretmenliği